

Säädynmukaista opetusta

Mamsellit ja kotiopettajat säätyläisperheissä Turun seudulla 1700-luvun lopulla

Sonja Aarniola

Pro gradu -tutkielma

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Filosofian, historian, kulttuurin ja

taiteiden tutkimuksen laitos

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2015

Tiedekunta/Osasto ☐ Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos ☐ Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä ☐ ☐ ☐ Författare – Author Sonja Aarniola			
Työn nimi ☐ ☐ Arbetets titel – Title Säädynmukaista opetusta. Mamsellit ja kotiopettajat säätyläisperheissä Turun seudulla 1700-luvun lopulla.			
Oppiaine ☐ Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Työn laji ☐ ☐ Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika ☐ ☐ Datum – Month and year toukokuu 2015	Sivumäärä ☐ ☐ Sidoantal – Number of pages 123
Tiivistelmä ☐ ☐ Referat – Abstract Pro gradu - tutkielmani käsittelee aatelin ja aatelittomien säätyläisten perheissä toimineita mamselleja ja kotiopettajia Turun ja Porin läänin alueella 1760–1770-luvuilla. Lähtökohtana tutkielmassani on tutkia koulutus- ja kasvatuskilpailua säätyläisperheiden välillä Turun seudulla, josta oli näkyvissä selviä viitteitä 1700-luvun lopulla Ruotsissa. Kaiken kaikkiaan luon pro gradussani makrotasolla laajemman kuvan mamselleista ja kotiopettajista Turun kaupungissa ja sen läheisyydessä sijainneissa kihlakunnissa. Mikrotasolla tuon pienoiselämänkertojen kautta lisää tietoa mamselleista ja kotiopettajista 1700-luvun lopun Suomessa. Tutkimukseni merkittävänä painopisteenä on kertoa erityisesti kotiopettajattarista ja tyttöjen koulutuksesta 1700-luvulla Turun lähiseudulla unohtamatta kuitenkin poikien koulutusta kotiopettajien johdolla. Kerron tutkimuksessani myös, että yhä useammat naiset ja miehet alkoivat tarjota palveluksiaan yksityisopettajina säätyläisperheille. 1700-luvun kuluessa sanomalehti-ilmoituksista muodostui Ruotsissa keino saada säätyläisten lapsia ohjattavaksi ja opetettavaksi. Arkistolähteinä olen käyttänyt työssäni Turun ja Porin läänintilien tositekiriä, joiden tukena olen käyttänyt henkikirjoja ja rippikirjoja. Kotiopettajien tutkimuksessa olen hyödyntänyt myös Turun akatemian ylioppilasmatrikkeliä, Helsingin yliopiston arkistossa säilytettäviä Turun akatemian aikaisia yksityistodistuksia sekä Turun ja Porin läänintilien tositekiriä löytyvää kruunajaisveroluetteloa vuodelta 1752. Kaikkien arkistolähteiden täydentäjinä olen käyttänyt löytämiäni muistelmia, päiväkirjoja, kirjeitä ja luentomateriaalia. Tutkimuksessani on hyödynnetty myös sanomalehdistön tuottamaa materiaalia. Lähestymistapani aineistoihini on mikrohistoriallinen. Käyttämieni arkistoaineistojen pohjalta olen muodostanut tutkimukseni perustaksi erilaisia taulukoita ja kaavioita. Tutkimustulosteni perusteella totean tutkielmassani, että Turun seudun kihlakuntien aateli- ja aatelittomissa säätyläisperheissä oli useita mamselleja ja kotiopettajia 1700-luvun lopulla. Katson niiden naishenkilöiden toimineen kotiopettajattarina, jotka asuivat ja palvelivat aateli- ja aatelittomissa säätyläisperheissä, joissa oli kasvatettavana ja koulutettavana tyttöjä. Lisäksi miltei kaikissa näissä perheissä oli erikseen palkattuina muita naispalvelijoita, kuten neitsyitä, piikoja ja taloudenhoitajia. Näin ollen mamselleille jäi aikaa lasten opettamiselle ja kasvattamiselle. Nämä suurimmaksi osaksi naimattomat ja itsensä työllistäneet mamsellit toimivat tyttärien kotiopettajattarina. Totean tutkielmassani myös, että kotiopettajana toimiminen oli yleistä ja suosittua Turun akatemian opiskelijoiden keskuudessa. Tutkimustulokseni osoittavat, että Turun seudun kotiopettajat eivät palvelleet ainoastaan aatelisten ja pappissäädyn kodeissa, vaan heitä oli palveluksessa myös aatelittomien säätyläisten kodeissa. Aatelittomat säätyläiset ovat käyttäneet kotiopetusta 1700-luvun lopulla paljon laajemmin kuin aiempien tutkimusten perusteella on käynyt ilmi.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Turun seutu – 1700-luku - mamselli – kotiopettaja – kasvatusta – opetus – säätyläistö – sanomalehti-ilmoitus - yksityisopetus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information Liitteitä on yhteensä 15 sivua.			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Kasvatus- ja koulutuskilpailua Ruotsissa 1700-luvun lopulla.....	1
1.2. Tutkimuskysymykset, lähteet, metodit ja aiheen rajausta	4
1.3. Aikaisempi tutkimus	8
2. Turun seutu säätyläiskeskittymänä 1700-luvun lopulla	11
3. Mamsellit	16
3.1. Mamsellit itsensä työllistäneinä naisina	16
3.2. Mamsellit kotiopettajattarina säätyläisperheissä Turun seudulla	23
3.3. Eleonora Magdalena Dubois.....	30
3.4. Christina Krook	37
3.5. Elisabetha Juliana Seeliger	41
4. Kotiopettajat	47
4.1. Henrik Gabriel Porthanin neuvoja kotiopettajille.....	47
4.2. Turun akatemian opiskelijat kotiopettajina	53
4.3. Kotiopettajat säätyläisnuorukaisten kasvattajina ja kouluttajina.....	61
4.4. Nathanael Gerhard af Schultén	69
4.5. Johan Henrik Kellgren	75
5. Yksityisopettajat sanomalehtien sivuilla	80
5.1. Sanomalehti-ilmoitus palkkauskeinona	80
5.2. Kaupunkilaismamsellit ilmoittajina <i>Åbo Tidningar</i> in sivuilla	86
5.3. Ulkomainen kotiopettaja ja debattia yksityisopettajista <i>Åbo Tidningarissa</i>	91
6. Johtopäätökset.....	96
Lähteet ja kirjallisuus.....	101
Liitteet.....	109

1. Johdanto

1.1. Kasvatus- ja koulutuskilpailua Ruotsissa 1700-luvun lopulla

Yhteiskuntajärjestyksen mukaisesti, joka on tarkasti määrännyt jokaisen paikan, kukin on kasvatettava omaa paikkaansa varten. Jos joku erityistä paikkaansa varten kasvatettu henkilö jättää tämän paikkansa, hän ei kelpaa mihinkään. Kasvatus on hyödyllinen ainoastaan silloin, kun onni suosii vanhempien lapselleen valitsemaa kutsumusta; kaikissa muissa tapauksissa se on vahingollinen kasvatille, ainakin niiden ennakkoluulojen vuoksi, joita se on teroittanut hänelle mieleen.¹

1700-luvun sääty-yhteiskunnassa katsottiin, että aatelislasten kuului saada säätyään vastaava kasvatus ja koulutus. Aatelislapset kasvatettiin ja koulutettiin kotona isän tai äidin antaman varhaiskasvatuksen jälkeen kotimaisten tai ulkomaalaisten kotiopettajattarien ja kotiopettajien johdolla. Aateli vastasi yhteiskunnassa kiristyvään kilpailuun viroista kasvatuksen ja koulutuksen avulla. Aatelisvanhemmat olivat valmiita laittamaan rahaa entistä enemmän lastensa koulutukseen. Kaikilla ei kuitenkaan ollut samanlaisia mahdollisuuksia, vaan kasvatus riippui ennen kaikkea perheen varallisuudesta ja sen vaikutuksesta koulutuksen laatuun.² Koulujärjestelmän alaiset julkiset koulut eivät olleet aatelislapsia varten, koska heidän kasvatuksensa tapahtui pääasiassa kotioloissa 1700-luvulla.³ Aateliskoteihin palkatuilla yksityisopettajilla oli tärkeä rooli aatelislapsien kasvatuksessa ja koulutuksessa 1700-luvulla. Heidän tehtävänä oli antaa säädynmukaista opetusta, jonka avulla pojista tuli säädynmukaisesti käyttäytyviä aatelisupseereita ja tyttäristä viehättäviä aatelisneitoja.

¹ Rousseau 1933: 20.

² Ilmakunnas 2011: 32–33, 52.

³ Lagerstam ja Parland-von Essen 2010: 205.

Aatelittoman säätyläistön (*ofrälse ståndspersoner*) joukko alkoi kasvaa Ruotsissa erityisesti 1720-luvulta lähtien. Tämä uusi luokka halusi satsata entistä enemmän lastensa koulutukseen ja kasvatukseen. Yhä useammat tämän ryhmän nuorukaiset alkoivat opiskella yliopistossa, jotta he saisivat viran siviilihallinnosta tai sotalaitoksesta.⁴ Kotiopetusta on aiemmassa tutkimuksessa pidetty tavallisena Suomessa vain aatelisten kohdalla ja osittain varakkaissa pappissäätyyn kuuluneissa perheissä.⁵ 1700-luvun puolivälin jälkeen näkyy selvä aatelittoman säätyläistön panostus lasten kouluttamiseen ja kasvattamiseen yksityisopetuksen avulla. Kouluttamalla ja kasvattamalla lapsiaan aateliton säätyläistö halusi aatelin tavoin jälkikasvunsa yhä paremmille paikoille sääty-yhteiskunnassa, jonka tuloksena syntyi kilpailua aatelin kanssa. Aatelistarvoa aatelittomilla säätyläisillä ei ollut, mutta avaimet yhteiskunnalliseen nousuun oli mahdollista saada korkeamman koulutuksen avulla.

Pro gradu - tutkielmani käsittelee aatelin ja aatelittomien säätyläisten perheissä toimineita mamselleja ja kotiopettajia Turun ja Porin läänin alueella 1760–1770-luvuilla. Koulutus- ja kasvatuskilpailu oli kovaa aatelin ja aatelittomien säätyläisten kohdalla, koska 1700-luvun kuluessa päteviä ihmisiä oli yhä enemmän ja virkoja oli jaettavissa vain tietty määrä. Kaiken kaikkiaan luon pro gradussani makrotasolla laajemman kuvan mamselleista ja kotiopettajista Turun kaupungissa ja sen läheisyydessä sijainneissa kihlakunnissa. Mikrotasolla tuon pienoiselämänkertojen kautta lisää tietoa mamselleista ja kotiopettajista 1700-luvun lopun Suomessa. Tutkimukseni merkittävänä painopisteenä on kertoa erityisesti kotiopettajattarista ja tyttöjen koulutuksesta 1700-luvulla Turun lähiseudulla unohtamatta kuitenkaan poikien koulutusta kotiopettajien johdolla.

Lähtötilanne säätyläistyttöjen koulutuksen osalta 1700-luvulla oli se, että heillä ei ollut pääsyä julkisiin kouluihin, yliopistoihin tai sotilasakatemiioihin. Ensisijassa tyttäriä valmisteltiin avioliitoja, ei tulevaisuuden opintoja, varten.⁶ Kotiopettajattarilta saadusta yleissivistävästä ja säädynmukaisesta opetuksesta huolimatta, tyttärien asianmukainen koulutus oli ennen kaikkea aatelille keino, jolla varmistettiin aateliskulttuurin siirtyminen seuraaville sukupolville.⁷ Huolimatta ajatuksesta tyttöjen koulutuksen vähäpätöisyydestä,

⁴ Bjurman 1998: 84–85: Tämän tutkimuksen keskiössä oleva aateliton säätyläistö on rinnastettu Bjurmanin tutkimuksessa käsitteeseen *medelklassen*.

⁵ Vainio -Korhonen 2010:212; Mäkeläinen 1972: 68–69.

⁶ Vainio-Korhonen 2008: 49.

⁷ Parland-von Essen 2005: 29–30, 45.

1700-luvun puolivälissä tyttöjen kasvatusta käsittelevän kirjallisuuden määrä alkoi kasvaa ruotsalaisilla kirjamarkkinoilla. Kasvatusta käsittelevän kirjallisuuden kasvu johtui erityisesti siitä, että valistusfilosofi Jean Jacques Rousseau julkaisi 1762 Ranskassa teoksensa *Émile*-pojan ja Sophie-tytön kasvatuksesta, *Émile ou de l'éducation*. Tyttöjen kasvatukseen Rousseau paneutui kirjan viimeisessä luvussa, jonka mukaan tytöt tuli kasvattaa ennen muuta hyviksi vaimoiksi ja äideiksi. Keskustelu tyttöjen koulutuksesta lisääntyi siis pitkin 1700-lukua: erityisesti säätyläistyttöjen kasvatuksesta keskusteltiin. Pohdittiin, että mitä heille tuli opettaa, pitäisikö heidät kasvattaa perinteisesti avioliittoa varten vai pitäisikö panostaa heidän koulutukseensa, jotta he tulevaisuudessa pystyisivät hankkimaan itselleen ammatin. Säätyläistyttöistä tuli yhteiskunnan valtaapitävien jäsenien uusi kiinnostuksenkohde ja aktiivisen debatin aihe. Lisäksi oppineiden välisissä keskusteluissa pohdittiin naisen olemusta ja asemaa 1700-luvun patriarkaalisessa yhteiskunnassa, jota sääтели huoneentaulun sisältämät säännöt. Patriarkaalisen yhteiskunnan katsomustavat vaikuttivat suuresti siihen, mitkä asiat nähtiin soveliaiksi naisten kohdalla esimerkiksi koulutuksen ja töiden osalta.⁸ Tyttöjen kasvatukseen ja koulutukseen liittyvän keskustelun lisääntyessä, yhä useammat naiset alkoivat tarjota palveluksiaan yksityisopettajina säätyläisperheiden tyttärille. 1700-luvun kuluessa sanomalehti-ilmoituksista muodostui Ruotsissa keino niin naisille kuin miehille saada säätyläisten lapsia ohjattavaksi ja opetettavaksi.⁹

Valistusajan laajemmassa kasvatusajattelussa olivat vastakkain valistusfilosofi Rousseau vaatimus vapaasta kasvusta ja uushumanistien vaatimus sivistysperinnön sisäistämisestä. Rousseau esitti, että kasvatuksen piti lähteä lapsen edellytyksistä ja tarpeista. Tässä oli otettava huomioon lapsen kehitysaste ja kyky vastaanottaa opetusta.¹⁰ Suomessa säätyläispoikien kasvatusta ja koulutusta pohti 1700-luvun lopulla Turun akatemian professori Henrik Gabriel Porthan. Hän kohdisti huomionsa erityisesti siihen, millaista kotiopettajien säätyläispojille antaman opetuksen pitäisi olla.¹¹ Säätyläisperheiden käyttämää kotiopetusta alettiin kritisoida valistusaikana. Turun akatemian professorin Johan Bilmarkin ohjaamissa väitöskirjoissa 1770-luvulla

⁸ Bjurman 1998: 193–194; Simonton 1998: 58; Huoneentaulun määritelmä: Katekismuksessa on taulu, jossa on kolme tasoa: maallinen hallintovalta, kirkko ja yksittäinen kotitalous. Viimeksi mainittua johti perheen isäntä emäntineen. Kaikissa säädyissä aviomies oli vaimon pää, lasten oli kunnioitettava isää ja äitiä ja palvelusväen tuli olla alamaista ja kuuliaista: Hanska, Vainio-Korhonen ja Rahikainen 2010: 13.

⁹ Ks. luku 5.

¹⁰ Joutsivuo 2010: 152.

¹¹ Ks. alaluku 4.1.

yksityisopetus tuomittiin yhteiskunnalle haitalliseksi ja sen esitettiin johtuneen yksin vanhempien mukavuudenhalusta: oli helpompaa palkata kotiopettaja kuin lähettää nuorukainen johonkin opinahjoon ja asumaan kodin ulkopuolelle. Käytännön vaikutusta kritiikin äänillä ei juuri ollut.¹² Huolimatta kritiikistä yksityisopetusta kohtaan, yksityisopetuksen oli myös tutkimustulosteni pohjalta yleistä 1700-luvun lopulla. Sitä antaneiden mamsellien ja kotiopettajien tehtävänä oli kasvattaa ja kouluttaa säätyläislapsista säädynmukaisesti käyttäytyviä sääty-yhteiskunnan jäseniä.

1.2. Tutkimuskysymykset, lähteet, metodit ja aiheen rajaus

Alun perin tutkimukseni lähtökohtana oli tutkia, oliko Suomessa 1760–1770-luvuilla ulkomaisia kotiopettajattaria ja kotiopettajia, ja vaikuttiko vuoden 1766 ylellisyysasetus ulkomaisten yksityisopettajien palkkaukseen Suomessa.¹³ Kandidaatin tutkielmassani ja seminaarityössäni havaitsin, että Suomessa oli ulkomaisia kotiopettajia, mutta heistä ei kannettu ylellisyysasetuksen mukaista veroa. Lisäksi olen aiemmin todennut, että mamselleja ja kotiopettajia oli 1760–1770-luvuilla palveluksessa ainakin aatelisperheissä Turun lähiseudulla. Nyt pro gradussani tutkin entistä laajemmin ja myös syvällisemmin säätyläislasten kasvatus- ja opetustyössä toimineita henkilöitä. Olen laajentanut tutkimuskohdettani myös aatelittomiin säätyläisiin.

Tutkimuksessani selvitän aluksi millainen tutkimuskohde Turun seudulla 1700-luvun lopulla elänyt säätyläistö oli. Turun seudun säätyläistö palkkasi lapsilleen sekä mamselleja että kotiopettajia. Selvitän työssäni kuinka paljon kaikkiaan näitä kotiopettajia ja opetustehtävissä olleita mamselleja oli aatelin ja aatelittomien säätyläisten palveluksessa, ja minkälaiset perheet palkkasivat heitä. Lisäksi tutkimuskysymyksinä ovat: mistä kotiopettajat ja mamsellit olivat kotoisin, minkä ikäisiä he olivat, ja kuinka kauan he olivat palveluksessa kerrallaan yhden isäntäperheen luona? Tutkin millaista oli olla opetustyöhön suuntautunut mamselli 1700-luvun lopun Suomessa. Mitä mamsellit tekivät säätyläisperheissä ja millaisia ihmisiä he olivat? Tutkin millainen oli ihanteellinen

¹²Joutsivuo 2010: 153.

¹³ Valtiopäivillä 1765–1766 valtiopäiväedustajat hyväksyivät kuninkaallisen asetuksen siitä, että vuodesta 1766 lähtien niiden perheiden, joiden palveluksessa oli ulkomailta kotoisin oleva mies – tai naispuolinen kotiopettaja, piti maksaa kahden sadan hopeataalerin vuosimaksu: Modée 1774: 7146.

mielikuva ja käsitys kotiopettajasta 1700-luvun lopulla kotiopettajalle osoitettujen neuvojen pohjalta. Konkretiaa ja todellisuutta mielikuville tuovat pienoiselämäkerrat, joiden avulla kerron millaista oli toimia mamsellina tai kotiopettajana 1700-luvun lopulla Turun seudulla.

Tutkimuskohteena ovat siis sekä aatelis- että säätyläisperheet, koska olen halunnut vertailla heitä keskenään. Yksi tärkeimmistä tutkimuskysymyksistäni kuuluukin: kuinka paljon mamselleja ja kotiopettajia on ollut aatelis- tai säätyläisperheissä? Mitä tutkimustulokseni kertovat sääty-yhteiskunnan koulutuksellisista olosuhteista 1700-luvun lopulla? Onko tutkimustulosteni pohjalta mahdollista saada viitteitä eräänlaisesta koulutuskilpailusta myös Turun seudulla aatelisten ja aatelittomien säätyläisten välillä? Suuressa kuvassa tuon tutkimuksessani esille tutkimuskysymyksiäni ohjaamana asioita, joita on mahdollista saada selvää säädynmukaisesta opetuksesta 1700-luvun lopulla erilaisten lähdeaineistojen avulla ja yhdistelemällä aineistojen sisältämiä tietoja.

Pääasiallisesti tutkimukseni sijoittuu kymmenen vuoden pituiselle ajanjaksolle; vuodesta 1766 alkaen aina vuoteen 1775 asti. Ajanjakso osuu Ruotsin historian osalta 1700-luvun poliittiseen murroskohtaan eli vapaudenajan eli säätyvallan ajan (1719–1772) viimeisiin vuosikymmeneihin ja kustavilaisen ajan (1772–1809) ensimmäisiin vuosiin. Tältä ajanjaksolta on jäänyt jäljelle oman tutkimukseni kannalta käyttökelpoisimmat aineistot. Lisäksi tutkimusprosessia aloittaessani vuoden 1766 ylellisyysasetus ulkomaisista kotiopettajista ja kotiopettajattarista suuntasi tutkimukseni myös kyseiselle ajanjaksolle. Käsittelen tutkimuksessani myös laajemminkin 1700-luvun jälkipuoliskoa aina 1800-luvun alkuun saakka.

Valitsin tutkittavaksi alueeksi Turun lähiseudun kihlakunnat, koska Turku ympäröineellä maaseudulla asui 1700-luvun lopulla paljon säätyläistöä. Aatelisperheisiin olen lukenut tutkimuksena ne perheet, joiden päämiehet oli hyväksytty ritarihuoneen jäseniksi. Nämä perheet kuuluivat niin sanottuihin introdusoituihin sukuihin ja heillä oli edustus oikeus valtiopäivillä. Lisäksi tutkimuskohteena on aatelittomien säätyläisten muodostama ryhmä, josta on kerrottu jo edellä.¹⁴ Sen sijaan tutkimuksessa ei käsitellä

¹⁴ Wirilander 1974: 35–36, 274; Ks. alaluku 1.1.

papistoa, joka myös palkkasi mamselleja ja kotiopettajia, koska papiston sisällyttäminen olisi paisuttanut työtäni liikaa.

Arkistolähteinä olen käyttänyt Turun ja Porin läänintilien tositek kirjoja, joihin useimmiten merkittiin perheiden kohdalle heidän palvelusväkensä mukaan lukien mamsellit ja kotiopettajat.¹⁵ Tositek kirjojen tukena olen käyttänyt henkikirjoja ja rippikirjoja, joihin on myös merkitty kotitalouksissa asuneet ihmiset.¹⁶ Henkikirjojen avulla sai paremman käsityksen perheistä ja heidän palvelusväestään, vaikka henkikirjoissakin on tiedollisia puutteita. Tutkimani tosite-, henki-, ja rippikirjat kattavat Vehmaan, Mynämäen, Maskun, Piikkiön ja Halikon kihlakunnat sekä niiden alueilla sijainneet seurakunnat. Maaseudun kihlakuntien lisäksi kävin läpi Turun kaupungin tosite-, henki-, ja rippikirjoja. Kotiopettajien tutkimuksessa olen hyödyntänyt, edellä mainittujen arkistolähteiden lisäksi, Turun akatemian ylioppilasmatrikkeliä, Helsingin yliopiston arkistossa säilytettäviä Turun akatemian aikaisia yksityistodistuksia sekä Turun ja Porin läänintilien tositek kirjoista löytyvää kruunajaisveroluetteloa vuodelta 1752.¹⁷ Kaikkien arkistolähteiden täydentäjinä olen käyttänyt löytämiäni muistelmia, päiväkirjoja, kirjeitä ja luentomateriaalia.¹⁸ Henkilöhistoriallisten dokumenttien avulla onnistun pääsemään lähemmäksi tutkimusajankohtani ihmisiä tulkitsemalla heidän omia kirjoituksiaan. Nämä tekstit antavat ennen muuta tutkimuksellista syvyyttä ja toisaalta paljon uutta tietoa kotiopetuksesta 1700-luvun lopulla.

Tutkimusta tehdessäni perehdyin myös lehdistön tuottamaan materiaaliin.¹⁹ Turkulaisen *Åbo Tidningarin* ja tukholmalaisen *Stockholms WeckoBlad* sanomalehden osion *Politie och Commercie* julkaisun sisältämiä sanomalehti-ilmoituksia käyn läpi tutkielmani

¹⁵ Kansallisarkiston(KA) digitaaliarkisto. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositek kirjat 1766–1769 ja 1773–1774. <http://digi.narc.fi/digi/>. (Luettu 29.3.2014.)

¹⁶ KA digitaaliarkisto. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirjat 1766–1774. <http://digi.narc.fi/digi/>. (Luettu 29.3.2014.)

¹⁷ Turun akatemian ylioppilasmatrikkelista on olemassa sekä sähköinen että painettu versio: Kotivuori, Yrjö. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Verkkojulkaisu 2005.

<<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli>>. (Luettu 29.3.2014.); Lagus 1895: Åbo Akademis studentmatrikel. Senare Afdelningen 1740–1787; HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1725–1768 Ef 1; Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2; KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositek kirja 1752, j.1661–1678, s.3656–3673: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10970614> (Luettu 9.2.2015).

¹⁸ Jacobina Charlotta Munsterhjelm's Dagböcker 1799–1801; Samdale skrifter av Johan Henrik Kellgren; Nathanael Gerhard af Schultén. Levnadsteckning; Utkast till undervisning för informatorer, rörande deras skyldigheter och kloka förhållande.

¹⁹ Sanomalehdistä lehteenä ks. Suova 1952; Tommila(toim.) 1988.

loppupuolella.²⁰ Ne tuovat erilaisena lähdeainestoina tutkielmaani toisenlaisen näkökulman yksityisopettajien palkkaukseen 1700-luvun lopulla sekä Suomessa että Ruotsissa. Sanomalehdistöaineiston pohjalta pohdin tutkielmassani millaisen roolin sanomalehti-ilmoitukset saivat yksityisopettajien palkkauksessa sekä Ruotsissa että Suomessa 1700-luvun lopulla. Selvitän mitä kaikkea lyhyistä muutaman rivin pituisista ilmoituksista on tutkimukseni puitteissa mahdollista saada irti.

Lähestymistapani on mikrohistoriallinen. Käyttämieni arkistoaineistojen pohjalta olen muodostanut tutkimukseni perustaksi erilaisia taulukoita ja kaavioita. Taulukot ja kaaviot ovat havainnollinen tapa kuvata tutkimiani ihmisryhmiä ymmärrettävällä ja selkeällä tavalla.²¹ Historioitsija Matti Peltonen on kuvannut useissa kirjoituksissa, kuinka mikrohistoria sivuuttaa korkeakulttuurin huiput ja valtioelämän kohokohdat. Mikrohistoriallisen tarkastelun mahdollisuus liittyy uusiin löytöihin ja oivalluksiin tarkastelun konkreettisuuden avulla. Konkreettisisissa tilanteissa etsitään uusia asiayhteyksiä, historian ja yhteiskunnan tasojen kohtaamispaikkoja, joita mikään valmis teoria ei välttämättä ole vielä kyennyt tunnistamaan.²² Kansainvälisen tutkimuksen puolella mikrohistorian käyttöä on pohdittu muutama vuosi sitten julkaistussa Susanna Fellmanin ja Marjatta Rahikaisen toimittamassa teoksessa, jossa kansainvälisesti tunnetut mikrohistorioitsijat kertovat mikrohistorian käytöstä vanhemmissa tutkimuksissa sekä sen mahdollisuuksista nykypäivän tutkimuksessa.²³ Arkistolähteitä lukiessani olen yhdistänyt löytämiäni johtolankoja ja pieniä tiedonrippeitä toisiinsa, jotta olen pystynyt kertomaan menneisyyden ihmisten elämästä. Näitä havaintoja olen sitten yhdistänyt tietoihin, jotka ovat peräisin 1700-luvun yhteiskunnassa vallitsevista rakennelmista ja ajatusmalleista.

²⁰ Historiallinen sanomalehtikirjasto. Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo; Stockholmskällan: Stockholms Wecko-Blad.

²¹ Ks. liitteet.

²² Peltonen 1999: 38; Ks. myös Peltosen uudempi kirjoitus paikallishistorian tutkimuksesta mikrohistoriallisen metodin valossa: Peltonen 2010: 129–147.

²³ Fellman ja Rahikainen 2012.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Hyvänä esimerkkinä teoksesta, jossa esitellään kasvatusta ja koulutusta 1700-luvun Suomessa on teos *Huoneentaulun maailma - Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*.²⁴ Tämä tutkimus toimi tärkeänä käsikirjana aloittaessani tutkimuksen 1700-luvun aatelin ja aatelittomien säätyläisten lasten kasvatuksen ja koulutuksen parissa. Toinen merkittävä teos oman tutkimukseni kannalta on ruotsalaisten aatelistyttöjen koulutuksesta 1700-luvulla kertova Jessica Parland-von Essenin tutkimus *Behagets betydelse - Döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*.²⁵ Parland-von Essenin tutkimus on merkittävä myös siksi, sillä se sisältää paljon mielenkiintoisia asioita aatelistyttöjen koulutuksesta ja keskittyy tutkimaan nimenomaan tyttöjen koulutusta eikä poikien koulutusta.

Naispalvelijoiden arjesta ja muusta elämästä aiempina aikoina kerrotaan Marjatta Rahikaisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittamassa teoksessa *Työteliäs ja uskollinen – Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*.²⁶ Suomessa Kirsi Vainio-Korhonen on kirjoittanut naisista ja yrittäjyydestä teoksessa *Ruokaa, vaatteita, hoivaa – Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Muutkin Vainio-Korhosen teokset ovat olleet isona apuna tutkimusprosessini aikana.²⁷ Teoksessa *Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750–1830* Eva Lis Bjurman kirjoittaa erityisesti nuorten naisten uusista odotuksista rakkautta ja avioliittoa kohtaan Ruotsissa, mutta sivuaa samalla minua kiinnostavia aiheita kuten tyttöjen koulutusta 1700-luvun jälkipuoliskon Ruotsissa.²⁸ Katsauksena koko Euroopan tilanteeseen naisten osalta 1700-luvulla on pureuduttu teoksessa muun muassa *Women in European culture and society. Gender, skill and identity from 1700*.²⁹

Kirsi Vainio-Korhosen tutkimukset 1700-luvusta, Turun kaupugista, aatelista ja naishistoriasta ovat olleet tutkimukseni kannalta keskeisiä, sillä niiden avulla olen saanut perustietoa, jota ilman tutkimukstani olisi ollut vaikeaa jatkaa.³⁰ Mamsellien tutkimuksessa olen tukeutunut Sten Carlssonin tutkimukseen *Fröknar, mamseller,*

²⁴ Hanska ja Vainio-Korhonen (toim.) 2010.

²⁵ Parland-von Essen 2005.

²⁶ Rahikainen ja Vainio-Korhonen 2006.

²⁷ Vainio-Korhonen 2002.

²⁸ Bjurman 1998.

²⁹ Simonton 2011.

³⁰ Vainio-Korhonen on ollut uranuurtaja 1700-luvulla eläneiden naisten tutkimuksessa Suomessa.

jungfrur och pigor - Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället ja Anna-Maria Åströmin teokseen ”*Sockenboarne*” *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*.³¹ Carlsson on tutkinut naimattomien naisten yhteiskunnallista asemaa ja työtehtäviä Ruotsissa 1700- ja 1800-luvuilla ja Åström on puolestaan tutkimuksessaan selvittänyt mamsellien elämää Etelä-Savon säätyläiskartanoissa.

Muulla Euroopassa on kirjoitettu kotiopettajattarien vaiheista läpi historian, josta esimerkkinä on Alice Rentonin teos *Tyrant or victim? A History of the British Governess*. Hän pohtii erityisesti sitä, millainen brittiläisen kotiopettajattaren asema oli isäntäperheissään ja tuliko kotiopettajattaresta palvelusaikana tyranni vai uhri. Lisäksi Renton katsoo, että kotiopettajatar on useimmiten ollut 1700-luvulla säätyläisnainen, joka oli ajautunut syystä tai toisesta sosiaalisesti huonoon asemaan ja tarvitsi itsensä elättämistä varten rahaa, jota oli mahdollista saada opettamalla lapsia.³² Myös Ranskassa on tutkittu tyttöjen kasvatusta ja heitä opettaneita kotiopettajattaria.³³

1700-luvun lopulla Turun seudulla säätyläisperheiden kotiopettajina toimineista Turun akatemian ylioppilaista on kerrottu teoksessa *Kuninkaallinen Turun akademia 1640–1808*. Teoksessa tuodaan hyvin esille kotiopettajan työn yhdistäminen yliopisto-opintoihin.³⁴ Sven-Erik Åström on puolestaan tutkinut Pohjanmaalla annettua yksityisopetusta ja sen merkitystä opiskelijoiden tuleville yliopisto-opinnoille 1950 ilmestyneessä artikkelissaan ”*Privatundervisning som förberedelse för universitetsbesök i Österbotten på 1700-talet*.”³⁵

Turun seudulla 1700-luvulla asuneeseen säätyläistöön olen syventynyt Kaarlo Wirilanderin, Eva-Christina Mäkeläisen ja Eino Jutikkalan tutkimusten avulla.³⁶ Wirilanderin, Mäkeläisen ja Jutikkalan teokset edustavat vanhempaa tutkimusta, jotka ilmestyivät 1930- ja 1970-luvuilla, mutta se ei ole vähentänyt näiden teoksien käyttökelpoisuutta tutkimuksessani. Uudempaa tutkimusta säätyläistön elämästä 1700-luvun Ruotsissa löytyy Johanna Ilmakunnaksen tutkimus, jossa kerrotaan ylhäisestä von

³¹ Carlsson 1977; Åström, A-M 1993.

³² Renton 1991: 1.

³³ Sonnet 1994.

³⁴ Klinge, Knapas, Leikola, Strömberg 1987.

³⁵ Åström, S-V 1950.

³⁶ Wirilander 1974; Mäkeläinen 1972; Jutikkala 1932.

Fersenien aatelisperheestä. Ilmakunnaksen tutkimuksessa on myös tietoa aatellislasten koulutuksesta 1700-luvun Ruotsissa.³⁷

Aatelin ja aatelittomien säätyläislasten kotiopetuksesta 1700-luvun Suomessa tai yksityisopettajien elämästä perheissä ei tiedetä vielä kovinkaan tarkasti. Miespuolisista kotiopettajista tiedetään aiemman tutkimuksen pohjalta enemmän, koska heitä on ollut paljon helpompi tutkia. Tutkimustyötä on helpottanut erityisesti Turun akatemian ylioppilasmatrikkeli, joka sisältää tietoja kotiopettajina toimineista akatemian ylioppilaista. Lisäksi viranomaisten tuottamat aineistot sisältävät enemmän ja tarkempaa tietoa miehistä kuin kotiopettajattarina toimineista naisista. Tutkimusaihe on haasteellinen, koska kotiopettajattarien ja kotiopettajien toiminnasta aatelisperheissä 1700-luvulla kertovaa alkuperäistä lähdeaineistoa, heidän itsensä tuottamana, on jäänyt hyvin vähän jäljelle. Esimerkiksi yksityisopettajien lukumäärästä on vaikeaa saada tarkkaa käsitystä. 1700-luvulla Suomessa toimineista kotiopettajattarista ja kotiopettajista ei ole olemassa yhtenäistä tilastomateriaalia. Jos heitä haluaa tutkia, on yhdisteltävä erilaisia viranomaisten tuottamia lähdeaineistoja ja mahdollisuuksien mukaan käytettävä kirjeitä tai päiväkirjoja lisätietojen antajina.

Lähdeaineiston niukkuus ja mahdolliset puutteet ovat yksi suurimmista haasteista, kun tutkitaan naisten elämänkohtaloita ja naisten töitä 1700-luvulla. Naisten työn tutkimista hankaloittaa heidän tekemänsä työn näkymättömyys, jota moni tutkija on pohtinut. Lisäksi on muistettava, että nais- ja mieshistorian tutkimus eivät ole lähdetilanteeltaan samanarvoisia. Naisten menneisyyden tutkiminen on eri lähteiden vähyyden vuoksi työläämpää kuin miesten historian tutkiminen.³⁸ Näkemykseni mukaan juuri tämä näkymättömyys on yksi tekijä, joka on myös mamsellien kohdalla puutoksia ja ennen muuta hankaluuksia tutkimukseen. Tutkimuksessani näkymättömyyden haasteeseen on vastattu tutkimalla rohkeasti 1700-luvulla Suomessa eläneiden naisten elämänkohtaloita. Olen huomannut, että yhdistelemällä edes pieniä tiedonrippeitä ja erilaisia lähdeaineistoja on mahdollista saada uutta tietoa kotiopettajattarista 1700-luvun Suomessa.

³⁷ Ilmakunnas 2011.

³⁸ Rahikainen ja Vainio-Korhonen 2006; Vainio-Korhonen 2002: 32.

2. Turun seutu säätyläiskeskittymänä 1700-luvun lopulla

Sääty-yhteiskunnan ylin sääty aateli muodostui virka- ja palveluaatelista 1700-luvulla. Aatelistolle annetut privilegiot takasivat sille valtakunnan korkeimmat virat. Enimmäkseen aateli hakeutui virkaurille armeijaan tai siviilihallintoon.³⁹ Viroista käytiin kovaa kilpailua: kiihkeä virkahakuisuus kruunun virkoihin oli Suomen säätyläistöön kuuluneen aateliston olennaisempia piirteitä 1700-luvulla. Virka korosti sääty-yhteiskunnassa sosiaalisen arvoa oikeastaan paljon selvemmin kuin varallisuus tai oppisivistys. Virka sijoitti ja kytki haltijansa yhteiskunnalliseen rankijärjestykseen.⁴⁰ Aatelin suosiossa oli ennen muuta upseerin ura, mutta myös oikeuslaitoksen virat houkuttelivat aateliston jäseniä.⁴¹

Sääty-yhteiskunnan ideologiaan kuului ajatus muuttumattomuudesta, vaikka yhteiskunta olikin jatkuvasti muutospaineiden alla. Nelisäätyoppi ja sääty-yhteiskunta elivät kuitenkin Ruotsin valtakunnassa vahvoina yhä 1700-luvulla. Kaikilla säädyillä aatelilla, papistolla, porvaristolla ja talonpoikaistolla oli omat privilegionsa, velvollisuutensa ja oikeutensa, joiden mukaan niiden jäsenten paikka yhteiskunnassa määräytyi. Yksi suurimmista poliittisen vallan ja vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle jääneistä ryhmistä oli aateliton säätyläistö. Aatelittomiin säätyläisiin kuului virkamiehiä, upseereja, ruukinpatruunoita, apteekkareita, lääkäreitä, asianajajia, merikapteeneja ja muita ammatinharjoittajia sekä yliopistomiehiä ja opettajia. 1700-luvulla aatelittomien säätyläisten määrä kasvoi nopealla tahdilla yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutoksen myötä. Kaikkia ansioituneita kansalaisia ei voitu tai haluttukaan palkita aateloimalla. Ympäri Eurooppaa oppineet alkoivat 1700-luvun kuluessa kyseenalaistamaan aatelin syntyperään ja privilegioihin perustunutta erityisasemaa. Kirjoituksissa argumentoitiin henkilökohtaisten ansioiden, omaisuuden ja kykyjen puolesta aatelin privilegioiden oikeuttamaa erityisasemaa vastaan.⁴² Staattisessa sääty-yhteiskunnassa poika seurasi isänsä uraa, ja avioliitto solmittiin samaan yhteiskuntakerrokseen kuuluneen henkilön kanssa. Staattisuus oli kuitenkin hälventymässä, kun sosiaalista nousua alkoi tapahtua ennen muuta koulutuksen avulla.⁴³

³⁹ Mäntylä 2003: 352.

⁴⁰ Wirilander 1974: 105.

⁴¹ Mäntylä 2003: 352.

⁴² Ilmakunnas 2011:13–14.

⁴³ Villstrand 2012: 89.

Miten sosiaalinen nousu ja kotiopetuksen vaikutus siihen näkyi Turun seudulla? Ennen kuin tähän asiaan perehdytään syvällisemmin, esittelen tutkimuskohdettani, Turun seudun säätyläistöä.

Säätyläiset asuivat 1700-luvun lopulla Suomessa pääasiassa kolmella eri alueella: Turun, Viaporin ja Savon säätyläisalueilla. Turun lähiseudulla, eritoten kaupungin ja meren läheisyydestä sekä maan laadun hedelmällisyydestä johtui, että alueelle oli rakennettu vuosien saatossa runsaasti säätyläiskartanoita. Turun korkeimpiin seurapiireihin lukeutuivat läänin maaherra, hovioikeuden presidentti, korkeat virkamiehet ja upseerit, aateliskartanoissa asuvat perheet sekä vuraat kauppiat ja ruukinpatruunat. Kartanoiden asukkaat kuuluivat niin sanotusti Turun ”ylhäisiin”. Kaiken kaikkiaan Turun lähiseudun säätyläistö oli monipuolista. Hallintokeskuksena ja Suomen oloissa huomattavana kartanoalueena Turku ja sen lähiympäristö omaksuivat aikakauden tärkeimpiä aate- ja muotivirtauksia.⁴⁴ Kartanoiden rakennuttaminen ja niissä asuminen oli virkamiehille ja ruukinpatruunoille ominaista yllisyysskuluttamista. Komeista kartanoista rakennettiin statussymboleita, joiden näyttävän ja muodikkaan arkkitehtuurin tuli ilmentää omistajansa vaurautta, valtaa ja asemaa.⁴⁵ Aateliskartanoissa syntyi 1700-luvun lopulla kukoistava säätyläis- ja tapakulttuuri, joka näkyi ennen kaikkea vilkkaana seuralämänä.⁴⁶ Koko Varsinais-Suomen alueella asui 1750-luvun vaihteessa 2726 säätyläistöön kuulunutta henkilöä, mikä oli eniten koko Suomessa. Lisäksi säätyläisvaltaisuudesta kertoo myös se, että Turun hiippakunnassa asui yli 7000 säätyläistöön kuulunutta ihmistä, kun vastaava määrä Porvoon hiippakunnan alueella oli hieman yli 3000. Säätyläisten lukumäärä oli melko korkea Mynämäellä ja Vehmaalla. Säätyläiset asettuivat asumaan erityisesti maaseudulle: 1749 koko Suomen alueella maaseudulla asui yli 10 000 säätyläistä ja kaupungeissa vain hieman yli 1200 säätyläistä. Säätyläistöä asui huomattavan paljon maaseudulla, koska maaseudulla sijaitsivat heille määrättyt virkatalot ja maaomaisuus. Erityisesti aateli oli maata omistava sääty.⁴⁷

Säätyläistöä asui siis myös Turussa, joka oli noin 7000 asukkaan kaupunki 1760-luvulla. Sen asukasluku oli kasvanut 1700-luvun kuluessa. Kaupunki levittäytyi Aurajoen

⁴⁴ Mäkeläinen 1972: 10–11, 38–41.

⁴⁵ Koskinen 2013: 20.

⁴⁶ Mäntylä 2003: 353; Ks. myös Åström A-M 1993 ja Vainio-Korhonen 2008.

⁴⁷ Wirilander 1974: 273, 274–275: taulukko.

molemmille puolille, jonka ylittämistä varten oli rakennettu yksi silta. Kaupungin keskuspaikka oli suurtori, joka oli kaupungissa kulkevan liikenteen solmukohta, josta lähti katuja kaupunkia ympäröivälle maaseudulle. Kaupungin vauraimmat kauppiaat, kaupungin huomattavimman porvarin Jakob Bremerin johtamana, huolehtivat ulkomaankaupasta. Eloa kaupungin katukuvaan toivat markkinat, jolloin markkinakojut levisivät sivukaduille asti. Ajan kulusta kaupunkilaisille ilmoitti kaksikerroksisen raatihuoneen kello. Kaupungin hienoin asuintalo oli hovioikeuden presidentin virkatalo.⁴⁸ Turun kaupungin varakkaimmat porvarit ja säätyläiset muodostivat kaupungin herrasväen. He tavoittelivat säätynsä mukaista elämäntapaa kaupungin muurien sisäpuolella. Sivistystä ja akateemista hohdokkuutta tarjosi Turun akatemia, jonka oppilaat tarjosivat kotiopetusta myös kaupunkilaislapsille.

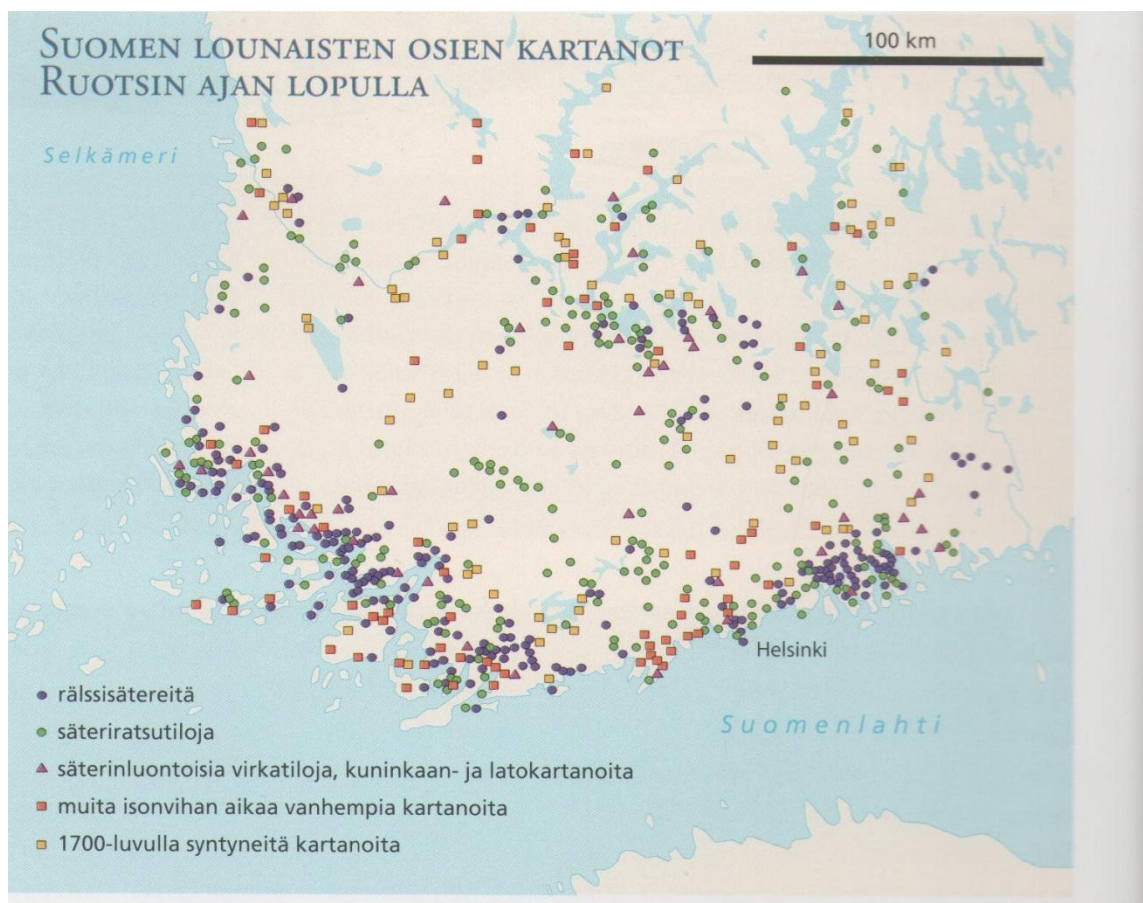

Kuva 1. Suomen alueen tuomiokunnat 1600-luvun jälkipuoliskolla sekä Ruotsin hovioikeudet perustamisvuosineen.⁴⁹

⁴⁸ Juva 1985: 140, 163; Laaksonen 2008: 79–81, 85.

⁴⁹ Haapala 2007: 133.

Mentäessä kaupunkia rajanneen tulliaidan toiselle puolelle maaseudulle levittäytyivät Turun kaupungin lähiseutuun lukeutuvat Halikon, Maskun, Mynämäen, Piikkiön ja Vehmaan kihlakunnat.⁵⁰ Aatelisperheitä asui näiden kihlakuntien alueella niin Björkbodan, Jokioisten, Lempisaaren, Louhisaaren kuin Prinkkalan kartanoissa. Keskeinen asemansa seudun aateliston seuraelämässä oli myös Turun ja Porin lääniin sijoitettujen joukkojen päällystöllä, jotka asuivat puustelleissaan muun muassa Vehmaan Saaren kartanossa ja Piikkiön Kuusistossa, Nousiaisten Nynääsissä, Iso-Heikkilässä ja Sauvossa sekä Halikossa. Täällä Lounais-Suomessa upseeristossa oli muodostunut 1700-luvun kuluessa selviä alueyhteisöjä, eräänlaisia ”valtasukuja”. Näihin kuuluivat muun muassa von Willebrandit ja Stackelbergit.⁵¹ Von Willebrand ja Stackelberg sukujen ohella yksi alueen vahvoista aatelissuvuista oli Lybeckerit, joiden palveluksessa oli mamselleja ja kotiopettajia 1700-luvun lopulla.

Kuva 2. Suomen lounaisten osien kartanot Ruotsin ajan lopulla.⁵²

⁵⁰ Ks. kuva 1. Tutkimuksen alueet sijoittuvat Vehmaan, Maskun, Piikkiön ja Halikon tuomiokuntiin. Karttaan on merkitty myös Turun hovioikeus, joka virkoineen veti säätyläistöä puoleensa.

⁵¹ Mäkeläinen 1972: 39; Wirilander 1950: 38.

⁵² Haapala 2007: 128.

Kuvasta 2 nähdään kuinka kartanot olivat sijoittuneet lounaisrannikolle leviten Turun kaupungista kohti Poria ja Uttamaata. Kartanot olivat useimmiten syntyneet keskiaikaisten linnojen yhteydessä olleiden kartanojen maille. Turun ja Porin välisen läntisemmän tien varrella oli alkumatkan osalta paljon sätereitä, ja erikoisen tiheästi niitä oli siitä poikkeavan Tukholman talvitien ympärillä lähellä merenrannikkoa. Etenkin meren ja kaupunkien läheisyys vaikuttivat siis kartanoiden syntymiseen. Kaiken kaikkiaan kuvasta 2 havaitaan, että 1700-luvun aikana syntyi paljon kartanoita.⁵³ Nämä tekijät näkyvät Turun lähiseudun osalta tässä kartassa, jonka tarkoituksena on siis havainnollistaa kartanoiden suurta lukumäärää, ja edelleen säätyläistön suhteellisen suurta keskittymää Turun kaupungin lähiseuduille.

Turun ja sen lähialueiden säätyläiskodeissa elivät myös säätyläisperheiden palkkaamat mamsellit ja kotiopettajat, tämän tutkimuksen kohteet. Säätyläiskodit toimivat näyttämöinä, joissa tutkimukseni päähenkilöt toimivat 1700-luvun lopun Suomessa. Eläminen komeassa aateliskartanossa tai aatelittoman säätyläisperheen kodissa oli jotain aivan uutta sellaiselle ihmiselle, joka oli lähtöisin vaatimattomista ja köyhistä olosuhteista. Tämä vaati heiltä oletettavasti paljon sopeutumiskykyä ja rohkeutta ottaa pesti vastaan. Sääty-yhteiskunnassa säädynmukaisesti eläneet ihmiset asettivat rajoja, joiden mukaisesti mamsellien ja kotiopettajien oli sopeutettava omat toimensa ja käytöstapansa. Voi miettiä, kuinka haastaviin tilanteisiin he joutuivat ja millaisia asioita heidän piti puntaroida. Pelkkien kuvitelmien varaan ei kuitenkaan tarvitse tällä kertaa jäädä, sillä seuraavaksi tarkastelen syvällisemmin tutkimuksen toista ihmisryhmää eli mamselleja. Kerron, millaista heidän elämänsä oli säätyläiskodeissa 1700-luvun lopun Suomessa.

⁵³ Jutikkala 1932: 49, 56; Haapala 2007: 128.

3. Mamsellit

3.1. Mamsellit itsensä työllistäneinä naisina

Ei vain aateliskartanoissa, vaan rikkaissa pappiloissakin palkattiin emännöitsijöitä ja kamarineitejä isäntäväen auttamista varten; he olivat usein ”kunniallisten ihmisten” lapsia, jotka köyhyytensä tähden, tai oppiakseen, olivat ruvenneet palvelukseen. Heidän palkkansa oli melkoista suurempi, kuin tavallisen palvelijain, ja he olivat myöskin asetusten mukaan oikeutetut käyttämään puolisilkkisiä ja villaisia pukuja sekä niitä silkkipukuja, joita heidän emäntänsä hylkäsivät vaatevarastoistaan ja antoivat heille.⁵⁴

Historioitsija Gunnar Suolahti kuvaili alun perin 1909 ilmestyneessä tutkimuksessaan kartanoiden ja pappiloiden naispalvelijoita, jotka tekivät hyvin samanlaisia töitä kuin tämän tutkimuksen keskiössä olevat mamsellit. Heidän työnsä voidaan sanoa olleen näkymätöntä, mikä johtui heidän tekemänsä työn luonteesta. Useimmat heistä tekivät osa-aikaista, väliaikaista tai kausiluontoista työtä, joka ei vaatinut viranomaisten vahvistamia lupia ja jota ei siksi myöskään verotettu. Monet naiset tekivät useita osa-aikaisia töitä samanaikaisesti. Naisten työt olivat useimmiten sellaisia, joita he tekivät ilmaiseksi kodeissa. Toisin sanoen naisia oli eniten aloilla, joihin liittyviä taitoja harjoitettiin jo ennestään palkattomana kotityönä. Näihin töihin kuuluivat muun muassa kodinhoito, ruokahuolto ja pienten lasten opetus. Naiset jäivät piiloon myös siksi, ettei heillä yleensä ollut yhtä ainoaa, koko aikuisiän kestänyttä uraa tai tointa.⁵⁵ Näkymättömyys ja ennen kaikkea lähteiden puute on yhtä lailla näkynyt myös mamsellien tutkimuksen kohdalla. Ei ole ollut täysin selvää mitä mamsellit ovat tehneet, koska heidän työstään ei ole jäänyt viranomaislähteisiin kuin pieniä jälkiä tehdystä työstä, ja nuokin jäljet ovat haastavia tulkittaviksi. Lisäksi mamsellien harjoittamien työtehtävien kirjo on nähtävästi ollut laaja, joten on ollut vaikeaa kertoa yksiselitteisesti, mitä mamsellit ovat tehneet.

Perheissä saattoi olla naimisissa olleita tai leskeksi jääneitä naisia avustamassa taloustöissä, mutta he eivät tarvinneet laillista suojelua eivätkä asuneet piikojen tavoin pysyvästi isäntäväen taloudessa.⁵⁶ Aatelistyttö Jacobina Charlotta Munsterhjelmin päiväkirjan pohjalta saa hyvän käsityksen siitä, mitä mamsellit tekivät aatelisperheissä

⁵⁴ Suolahti 1991: 147–148.

⁵⁵ Vainio-Korhonen 2002: 12–13.

⁵⁶ Vainio-Korhonen 2006: 128.

1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Jacobina kuului Munsterhjelmien aatelisperheeseen, joka asui Hämeenkylässä kartanossa itäisellä Uudellamaalla Elimäen pitäjässä.⁵⁷ Aatelistytön kirjoituksissa esiintyvät muun muassa mamsellit Sophia Dorothea Falck, Charlotta Fortelin, Anna Caisa Alm ja Hedvig Ottelin.⁵⁸ Mamsellit lukivat perheen aatelisneidoille kirjallisuutta ja kertoivat satuja. Lisäksi mamsellit kuuntelivat perheen tyttäriä heidän lukiessaan ääneen saamiaan kirjeitä. Mamsellien kanssa myös vietettiin vapaa-aikaa piirtäen ja pelaten korttia. Mamsellit olivat valmiina auttamaan kartanon herrasväkeä, kun tarvittiin apua hautajaisjärjestelyihin. Perheen aatelisneitokaisille mamsellit ompelivat erilaisia vaatekappaleita ja leninkejä heidän toiveidensa mukaisesti. Mamsellit toimivat myös seuraneiteinä: he matkasivat perheen mukana vierailuille, joita Munsterhjelmien perhe teki lähiseuduille tuttavaperheiden luokse.⁵⁹ Mamsellit olivat siis osa herrasväkien kotitalouksien palvelusväkeä ja he suorittivat isäntäväen tarpeiden ja toivomuksen mukaisesti erilaisia työtehtäviä, erityisesti käsitöitä ja muita askareita. Näihin töihin kuuluivat muun muassa opetustyö, erilaisten juhlien järjestäminen ja seuraneiteinä toimiminen. Mamsellit tekivät siis paljon muutakin, kuin vain osallistuivat lasten kasvattamiseen ja opettamiseen. He tekivät monenlaisia asioita taidoilla, jotka osoittautuivat arvokkaiksi, kun hoidettiin aatelis- ja säätyläisperheiden päivittäisiä askareita. Minkäänlaisiksi ammatiksi mamsellina toimimisesta ei kuitenkaan ollut, mutta eräänlaisia moniosaajia he ovat omana aikanaan olleet.

Koulutusjärjestelmä oli yksi tärkeistä mekanismeista kontrolloida naisia yhteiskunnassa ja suojella miehisyyttä. Itse *taito* käsitteenä sisältää vaatimuksen taitojen oikeanlaisesta hallinnasta ja sen ylläpidosta. Taidolla oli myös monopolistinen asema työpaikoilla. Ajatus siitä, että oli olemassa eräänlainen taidon sisältämä salaisuus säilytettäväksi, rituaaleja suoritettavaksi, ja että jopa miehen voimakkuus tai koko olivat merkittäviä taidon ja aseman saavuttamisessa, olivat tärkeitä tekijöitä. Tuli tärkeäksi myös katsoa, että taidon ja aseman hankkimista ei ainoastaan rajattu miehille, vaan että niistä tuli ase naisia vastaan. Katsottiin yhä useammin, että naiset olivat epäpäteviä työntekoon, erityisesti ammattitaitoa vaativiin töihin. Naisten omaksumat taidot, kuten kätevyys ja näppäryys, olivat sellaisia, joita harvoin pidettiin varsinaisina taitoina. Ne nähtiin

⁵⁷ Jacobina Charlotta Munsterhjelm Dagböcker 1799–1801. Inledning. Lönnqvist 1970: 7–8.

⁵⁸ Jacobina Charlotta Munsterhjelm Dagböcker 1799–1801. Inledning. Lönnqvist 1970: 11–12.

⁵⁹ Jacobina Charlotta Munsterhjelm 9.1.1800, 10.1.1800 ja 6.2.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 10.3.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 5.4.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 12.2.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 9.5.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 12.2.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 9.5.1800; Jacobina Charlotta Munsterhjelm 5.5.1800.

luonnollisina ja feminiinisinä. Naisia ei myöskään tunnustettu ammattilaisiksi. Niin sanotut naiselliset taidot eivät vaatineet tunnustettua tai ohjattua harjoittelua. Ne opittiin yleensä muiden naisten keskuudessa: usein viisaudet ja tavat siirtyivät äidiltä tyttärelle.⁶⁰ *Ammatti* ja *ammattitaito* olivat sen sijaan kiltojen ylläpitämiä miehisiä ominaisuuksia, joihin ainoan legitiimin koulutusjärjestelmän – oppipojasta kisälliiden kautta mestariksi – ulkopuolelle suljetut naiset eivät voineet päästä käsiksi. Kaiken kaikkiaan esiteollisessa yhteiskunnassa toimineet, itsensä työllistäneet naiset ovat vaikeasti tavoitettavissa, koska heille ei miehensä elinkeinoa jatkaneita porvaristoon kuuluvia leskiä lukuun ottamatta merkitty mitään ammattia vero- tai väestöasiakirjoihin. Miehen työ oli etusijalla ja parhaiten näkyvissä. Usein ainoa tie naiselle varmistaa taloudellinen ja sosiaalinen asema oli suhteiden solmiminen mieheen ja patriarkaalisiin rakenteisiin.⁶¹ Ammattikuntalaitoksen tunnustaman ammattitaidon hankkiminen oli mahdotonta naisille. Naisten osaksi jäi työskentely hänen omien taitojensa varassa, joita ei pidetty lainkaan yhtä arvostettuina tai tärkeinä kuin mitä miehen ammattitaidon omaaminen merkitsi. Naisten taidot olivat kuitenkin ensi sijaisen merkitseviä itsensä elättäneille naisille, koska ne tuottivat mahdollisuuden ansaita toimeentuloa.

Vain leskellä oli lailliset oikeudet hoitaa asiansa itsenäisesti ja siten myös mahdollisuus kuulua porvarielinkeinojen harjoittajien joukkoon. Naisena hän ei kuitenkaan voinut aloittaa uutta, omaa yritystä – kauppakaarihan hyväksyi uusien porvarioikeuksien hakijoiksi vain miehet – vaan ainoastaan periä puolisonsa oikeudet. Ammattioppia nainen ei siis voinut saada, mutta Ruotsissa vuonna 1720 säädetty ammattikuntajärjestys antoi itseoppineelle naiselle mahdollisuuden työskennellä ammattikunta-aloilla jonkun mestarin suojeluksessa tai ilmoittautumalla maistraatille ja maksamalla veronluonteista kontingenttimaksua. Laki ei siis estänyt naiselta kaikkea itsenäistä toimintaa. Aviomiehen edusmiehisuus ja naimattoman naisen holhouksenalaisuus koskivat ennen kaikkea kiinteän omaisuuden hallintaa ja yhteiskunnallisen vallan käyttöä. Nainen oli muuten oikeustoimikelpoinen ja vastasi itse esimerkiksi omista rikoksistaan. Naimaton nainen sai itse solmia työsopimuksia ja hallita ansaitsemaansa tuloa.⁶² Varhaisin ruotsalaisille ja suomalaisille naisille tarkoitettu *ammattikoulutus* kättilöammattiin aloitettiin Tukholmassa 1700-luvulla. Suurin osa näistä kättilöistä oli naimisissa olleita

⁶⁰ Simonton 2011: 79–80.

⁶¹ Vainio-Korhonen 2002: 13, 31.

⁶² Vainio-Korhonen 2002: 13, 31–34.

porvarissäätyyn kuuluneita vaimoja.⁶³ Naiset pystyivät täten tiettyjen rajojen sisällä toimimaan myös itsenäisesti 1700-luvun patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Nokkelat ja kekseliäät naiset olivat elävä osa 1700-luvun sääty-yhteiskuntaa. Heidän toimeliaisuuttaan ei tule vähätellä, vaikka jäljelle jääneet vähäiset lähdeaineistot naisten elämästä tahtovatkin meitä kovasti tähän suuntaan johdatella.

Omaa toimeentuloa tarvinneita ja itsensä elättäneitä naisia oli paljon Ruotsin valtakunnassa. Sosiaalishistorioitsija Sten Carlsson on omassa tutkimuksessaan arvioinut naimattomien naisten lukumäärää 1700-luvun Ruotsissa. Kun otetaan huomioon kaikki 30–39-vuotiaat naispuoliset henkilöt Ruotsissa ajanjaksolla 1761–1770, naimattomia naisia heistä oli yhteensä 24,7 prosenttia, ja vastaavasti ajanjaksolla 1771–1780 tuo prosenttiosuus oli 24,9 prosenttia. Carlsson on todennut tutkimansa aineiston perusteella, että naimattomien naisten määrä nousi mentäessä kohti 1800-lukua. Vastaavasti naisleskien prosenttiosuus oli 1775 koko Ruotsin valtakunnassa 18,7 prosenttia. Naimattomia yli 15-vuotiaita naisia oli 1760 Ruotsin valtakunnan alueella 34,1 prosenttia kaikista yli 15-vuotiasta naisista. Vuoteen 1775 mennessä osuus oli kasvanut jo 37,8 prosenttiin. Aatelin parissa naimattomien naisten osuus pysyi vuosien 1760–1775 välisenä aikana lähellä 40 prosenttia ja pappissäädyn puolella heidän osuutensa kieppui 30 prosentin yläpuolella. Carlsson osoittaa sen, että naimattomien naisten määrä oli ylemmissä säädyissä paljon korkeampi kuin alemmissä.⁶⁴ Myös lesket toimivat luultavasti lasten opettajina vaikka suurin osa mamselleista oli naimattomia nuoria naisia. Mieheensä kuoleman jälkeen leskien täytyi hankkia elantoa jollain keinolla. Uudelleen avioituminen oli toki merkittävä vaihtoehto, mutta hyvin moni päätyi elämään leskenä eikä mennyt enää uudelleen naimisiin.

Itsenäisesti työllistäneiden naisten määrää Turun kaupungissa 1700-luvun lopulla on yritetty aiemmin arvioida. Tarkan määrän selvittäminen on ollut haasteellista, sillä ne naiset, joilla ei ollut palkattuja apulaisia ja jotka eivät harjoittaneet elinkeinoaan myyntipuodeissa tai muussa erityisessä myyntipaikassa, eivät näy koskaan veroluetteloiden kaltaisissa lähteissä. Tällaista vain ”itsensä elättämiseksi” harjoitettua elinkeinotoimintaa olivat esimerkiksi pientenlastenopetus, kotiteollisuutena harjoitettu käsityö ja matkustajakodinpito. Naiset työllistyivät palvelualoille erilaisiin hoito-, hoiva- ja opetustehtäviin. Mamsellit ja matamit jakoivat lapsille maksua vastaan monenlaista

⁶³ Vainio-Korhonen 2012: 12,20.

⁶⁴ Carlsson 1977: 11, 23, 26–27, 55–59

opetusta. Yksin asuneita naisia oli Turussa 1755 noin parisen sataa, ja Vainio-Korhonen on arvioinut, että Turun kaupungissa oli 1777 naispuolisia yrittäjiä yhteensä 87.⁶⁵ Turun kaupungin naisyrittäjiin kuuluivat tämän tutkimuksen mamsellit, jotka esiintyvät tutkimissani viranomaisten arkistoaineistoissa ja sanomalehdistön synnyttämissä materiaaleissa.

Ruotsalaisessa sääty-yhteiskunnassa oli pääasiassa neljä nimitystä aikuisikään ehtineille naimattomille naisille: neiti (*fröken*), mamselli (*mamsell*), neitsyt (*jungfru*) ja piika (*piga*).⁶⁶ Näistä neljästä mamselli titteli on peräisin ranskalaisesta käsitteestä *mademoiselle*, joka tuli käyttöön 1654 ja tarkoitti naimatonta aatelitonta naista, jolla oli suhteellisen korkea yhteiskunnallinen asema. Titteli kääntyi ruotsin kielelle muotoon *mamsell* vuonna 1738 ja myös muoto *demoiselle* oli käytössä ainakin vuonna 1791. Ranskalaisista kotiopettajattarista käytettiin 1700-luvulla myös *mademoiselle* tittelä. Naimattomia naisia, jotka tekivät erinäisiä töitä ja työskentelivät kotona enemmän tai vähemmän johtavassa asemassa, kutsuttiin tällä tittelillä. 1800-luvulle mentäessä taloudenhoitajia ja korkeassa asemassa olleita kamarineitsyitä alettiin puhutella tittelillä *mademoiselle*.⁶⁷ Vapaudenajan myöhemmässä vaiheessa tittelä alettiin käyttää myös pappien, aatelittoman säätyläistön ja varakkaimman porvariston naimattomista tyttäristä. Tittelä käytettiin sekä kaupungissa että maaseudulla asuvista naishenkilöistä. 1866 liberaalin sanomalehtikampanjan myötä mamsellin nimike julistettiin kuolleeksi, koska sen katsottiin menettäneen merkityksensä aatelin menettäessä statuksensa valtiopäiväsäätynä. Siitä lähtien alettiin mamselleista käyttää tittelä *fröken* eli neiti. Aatelisneidoista käytettiin vakiintuneesti 1700-luvulla tätä samaa neiti tittelä.⁶⁸ 1700- ja 1800-lukujen kuluessa *mademoiselle* tittelin merkitys muuttui, tittelille saatiin ruotsinkielinen vastine, ja sitä alettiin käyttämään eri säätyisistä naisista. Tittelin käytön ja sen merkityksen muutokset vaikeuttavat suuresti tämän naisryhmän tutkimista, minkä olen saanut todeta moneen eri otteeseen tutkimusprosessini aikana.

Sen sijaan käsite kotiopettajatar, *governess*, tuli käyttöön 1400-luvulla, joka tuohon aikaan vertautui ranskan kieliseen sanaan *gouvernante*. Se ei välttämättä tarkoittanut opettajaa, mutta merkitsi yksinkertaisesti henkilöä, joka oli vastuussa lasten

⁶⁵ Vainio-Korhonen 2002: 35, 37, 52.

⁶⁶ Carlsson 1977: 16.

⁶⁷ *Mamsell*, Svenska akademins ordbok (SAOB), <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (Luettu 23.3.2015)

⁶⁸ Carlsson 1977: 16.

hyvinvoinnista, etenkin kuninkaallisissa tai aatelisissa kotitalouksissa, ja ohjasi samalla heidän koulutustaan. Myöhemmin käsite tuli merkitsemään naispuolista opettajaa koulussa ja 1800-luvulta lähtien se yleensä tarkoitti perheeseen yksityisopetusta varten palkattua opettajataria, mutta myös käsitteen vanhempi merkitys jäi elämään.⁶⁹ 1800-luvun osalta kotiopettajattarista Ruotsissa on olemassa ruotsalaisen historioitsijan Gunnar Qvistin laskelma. Ruotsin puoleisten väestötilastojen perusteella kotiopettajattarien määrä oli vuosien 1815 ja 1850 välillä 263–572. Qvist on tutkimuksessaan laskenut myös taloudenhoitajien, piikojen ja seuraneitien määriä.⁷⁰ Toinen ruotsalainen historioitsija Tom Söderberg on puolestaan arvioinut, että vuosien 1805 ja 1840 välillä lukema on ollut noin 300–400.⁷¹ On arvioitu, että kotiopettajattariin turvauduttiin eniten aatelisperheissä ja varakkaissa ylemmän keskiluokan perheissä 1800-luvun alussa.⁷² Tutkimuksen puutteesta johtuen emme tiedä, kuinka paljon kotiopettajattaria oli 1700-luvulla Ruotsissa tai Suomessa. Tässä tutkimuksessa saadaan selvyyttä asiaan Suomen osalta, kun tutkitaan kuinka paljon mamselleja toimi opetustehtävissä aatelis- ja aatelittomissa säätyläisperheissä 1700-luvun jälkipuoliskolla.

Etelä-Savossa, yhdessä Suomen kolmesta säätyläiskeskittymästä, titteliä *mademoiselle* eli mamselli käyttäneet naiset työskentelivät alueen säätyläiskartanoissa seuralaisina, kotiopettajattarina, perheen emännän apuna tai tekivät kaikkea näitä kolmea tehtävää samaan aikaan. Åström on todennut, että he olivat useimmiten lähtöisin porvarillisista perheistä ja joissain tapauksissa he olivat sukua palveluspaikkansa isäntäväelle. Mamselleja palveli Etelä-Savon alueella sekä aatelis-, porvaris- että pappisperheissä. Palvelusväen oikeanlainen rakenne näyttää olleen kriteeri mamselli palkkaukselle ja joissain tapauksissa myös perheen isännän mahdollisella viralla on ollut vaikutusta. Jos esimerkiksi perhe oli tarpeeksi varakas, perheen isännällä oli varaa palkata mamselli vaimonsa seuraneidoksi, kun mies vietti työnsä takia pitkiä aikoja poissa kotoa. Mamselleja oli 1800-luvun alussa Åströmin tutkimusalueen säätyläisperheissä yhteensä 18. Suurin osa näistä mamselleista oli sukua isäntäperheille tai he toimivat lähinnä seuraneiteinä. Leskirouvat palkkasivat samaten itselleen seuraneideiksi mamselleja tai ottivat luokseen asumaan sukulaistyttöjä auttamaan kotiaskareissa.⁷³ Palvelusväen

⁶⁹ Renton 1991: 7.

⁷⁰ Qvist 1960: 344, taulukko 9.

⁷¹ Söderberg 1972: 156.

⁷² Bjurman 1998: 209–210.

⁷³ Åström, A-M 1993: 48.

oikeanlaisella rakenteella on todennäköisesti tarkoitettu sitä, että perheeseen palkatuilla palvelijoilla oli eriytyneet tehtävät sekä heitä oli lukumäärällisesti paljon. Tällöin mamselleille jäi aikaa itse lasten kasvattamiselle ja kouluttamiselle, kun talouden muut palvelijat huolehtivat muista kotitöistä, jotka olisivat muiden palvelijoiden puuttumisen takia voineet jäädä mamsellien hoidettaviksi.

Carlsson on selvittänyt, millaisiin työtehtäviin naimattomat naiset ovat suuntautuneet. Heidän kohdallaan on nähtävissä kaikissa säädyissä aina talonpoikien tyttäriä myöten selvä suuntautuminen opettajiksi etenkin 1800-luvun alusta lähtien. Sen sijaan 1700-luvun puolelta ei ole niin järjestelmällistä tietoa, mutta enemmistölle aatelisnaisista itsenäinen ammatinharjoittaminen oli pitkään täysin mahdotonta. He sen sijaan saivat rajoittua olemaan kotimamselleja, kotiopettajattaria tai kotineitsyitä, joille ei maksettu palkkaa. Aatelisnaiset toimivat myös hovineiteinä. Pappissäätyyn kuuluvat mamsellit työllistyivät myös kodinhoidollisiin tehtäviin usein kotipaikkansa lähelle. Etenkin tämän säädyn mamselleille oli tarpeellista, että he pystyivät elättämään itsensä hankkimalla melko korkealuokkaisia töitä, kuten opettajina tyttökouluissa. Sen sijaan hovineitien tehtävät eivät olleet pappissäädyn mamselleja varten. Aatelittomat säätyläisnaiset suuntautuivat 1800-luvun alusta lähtien eritoten opetustöihin. Aatelittomien säätyläisnaisten lukumäärä nousi miltei koko 1700-luvun ajan.⁷⁴ Naimattomien säätyläisnaisten työt kytkeytyvät tässäkin tutkimuksessa yksityiseen ympäristöön palvelusperheiden koteihin, jotka antoivat turvaa julkisuudelta. Kun mamsellit siirtyivät opettamaan koulun seinien sisälle tuli heidän toiminnastaan julkisempaa.

Keskisäätyihin eli aatelittomiin säätyläisiin kuuluneissa naisissa oli niitä, joiden oli vaikeaa saada haastavampaa tai säännöllisempää työtä kuin mitä esimerkiksi käsityöt pystyivät tarjoamaan. Jos naisilla ei ollut perhettä tai sukua, joka olisi voinut auttaa rahallisesti, joutuivat naiset etsimään joitain muita palveluspaikkoja jonkin muun toimen piiristä, jotka olivat avoimia naisille. Tällaisen pestin toivottiin antavan tarpeellisen toimeentulon ja niiden katsottiin olevan sopia näille naisille. Yksi näistä oli kotiopettajattaren toimi. Kotiopettajattarena toimiminen ei vaatinut mitään virallista koulutusta. Se ei antanut kovinkaan korkeita tuloja, mutta se tarjosi mahdollisuuden yksinäiselle naiselle elättää itsensä ja se ei ollut sosiaalisesti alentava pesti.⁷⁵

⁷⁴ Carlsson 1977: 39–40, 52–53, 62, 68.

⁷⁵ Ulvros 1996: 238.

Kotiopettajattarilla ei siis ollut varsinaisesti mitään virallista ammattitaitoa. Taitoja he kyllä omasivat, mutta eivät ammattitaitoa, joka olisi vaatinut virallista koulutusta.

Näiden havaintojen perusteella totean, että myös Suomen puolella on 1700-luvun aikana ollut nähtävissä samanlaista kehitystä siinä, miten naimattomat naiset ja lesket ovat hankkineet toimeentuloa. Naimattomat naiset suuntautuivat opetustehtäviin ja -pesteihin myös täällä. Käsitykseni on, että yksityiseen opettamiseen suuntautuneet mamsellit tulivat etenkin aatelittomien säätyläisten joukosta. Naimattomat säätyläisnaiset hankkivat elantoa perheissä, ikään kuin kodin seinien sisällä, ei julkisesti. Tämä antoi heille turvan toimia yksityisesti perheiden palvelijoina. Mamsellien työtehtävät olivat vaihtelevia, mikä tietysti aiheuttaa vaikeuden heidän pääasiallisen työtehtävän nimeämiseksi. Yksi näistä kuitenkin oli tyttöjen opettaminen, johon mamsellit olivat henkilön taidoista riippuen tai palvelusperheensä toiveidensa mukaisesti keskittyneet enemmän tai vähemmän. Suuri vaikutus oli varmasti mamsellin palkanneella perheellä, joka asetti hänelle työtehtäviä. Jos perhe halusi panostaa tyttäriensä koulutukseen, olivat säädynmukaiset taidot omanneet mamsellit oivallisia ja sopivia henkilöitä tätä tehtävää suorittamaan.

3.2. Mamsellit kotiopettajattarina säätyläisperheissä Turun seudulla

Mitä tulee aatelisten ja aatelittomien säätyläisten tyttöjen kotiopetukseen 1700-luvun Suomessa, Kirsi Vainio-Korhonen on todennut, että tytöille hankituista kotiopettajattarista ei ole juurikaan säilynyt tietoja. Sen sijaan hän on päättellyt tutkimiansa kirjeiden perusteella, että aatelistytöt luultavasti hyötyivät veljilleen hankittujen kotiopettajien opetuksesta. Opettaessaan päätoimisesti perheen poikia, kotiopettajat jakoivat todennäköisesti sivistystä myös perheen tyttärille.⁷⁶ Lisäksi, jos kotiopettajattaria olikin, heidän opetustaitoihin suhtauduttiin hyvinkin vähättelevästi. 1930-luvulla tutkimuksensa julkaissut Sisko Wilkama on esittänyt, että varsinaisia tietoja kotiopettajattarelta tuskin vaadittiin sen enempää kuin mitä hänen tuli antaa oppilailleen

⁷⁶ Vainio-Korhonen 2010: 213; Vainio-Korhonen 2008: 45–48.

ja mistäpä hän niitä olisi hankkinutkaan.⁷⁷ Säätyläistön tyttäret saivat siis mitä ilmeisemmin nauttia veljillensä tarkoitetusta opetuksesta, kuten edellä on todettu, mutta tyttärillä oli myös Suomessa omat kotiopettajattarensa. Suomessa 1700-luvulla palvelleita kotiopettajattaria on tutkimukseni perusteella tuotava esiin tietyistä naisryhmästä, jossa naisten työtehtävät ovat tähän mennessä olleet hieman epäselviä ja vaikeaa selvittää. Tämän naisryhmän muodostavat juuri esille nostetut mamsellit.

Turun seudun kihlakuntien alueelta ja Turun kaupungista löytyi yhteensä 15 mamsellia, jotka kuuluivat aatelisten ja aatelittomien säätyläisperheiden palvelusväkeen vuosien 1766–1775 välisenä aikana. Mamselleja, joiden katson toimineen kotiopettajattarina, löytyi kaikista tutkittavina olleista kihlakunnista ja myös Turun kaupungista. Omassa tutkimuksessani katson niiden naishenkilöiden toimineen kotiopettajattarina, jotka asuivat ja palvelivat aatelis- ja aatelittomissa säätyläisperheissä, joissa oli kasvatettavana ja koulutettavana tyttöjä. Lisäksi miltei kaikissa näissä perheissä oli erikseen palkattuina muita naispalvelijoita, kuten neitsyitä, piikoja ja taloudenhoitajia.⁷⁸ Näin ollen mamselleille jäi aikaa lasten opettamiselle ja kasvattamiselle eli he pystyivät keskittymään muihinkin kuin kodinhoidollisiin asioihin. Lisäksi mikäli he olivat lähtöisin säätyläisperheistä, heitä ei laitettu tekemään töitä, joiden ei katsottu vastaavan heidän asemansa arvokkuutta. Lasten opetus oli todennäköisesti juuri sellaista työtä, joka sopi hyvin heidän arvolleen. Esimerkiksi piikojen rankat ja vaivalloiset taloustyöt eivät sopineet hienostuneille säätyläisnaisille, jotka pitivät kiinni arvokkuudestaan.

Kun vertaa mamsellien lukumäärää paikkakunnittain, huomataan, että suuria eroja ei ole havaittavissa. Eniten mamselleja oli tutkittavalla ajanjaksolla Piikkiössä ja vähiten Halikossa. Vertailtaessa mamsellien lukumäärää maaseudun ja kaupungin välillä todetaan, että maaseudulla oli enemmän mamselleja.⁷⁹ Mamsellien epätasainen jakautuminen maaseudun ja kaupungin välillä johtuu siitä, että maaseudulla asui enemmän aatelisia ja aatelittomia säätyläisiä kuin kaupungissa. Mamsellien palveluspaikkaan vaikutti hyvinkin se, mistä he olivat kotoisin. Luultavasti tutkimuksen mamsellit olivat pääosin kotoisin Turun lähiseudulta tai heillä oli jonkinlaisia siteitä, esimerkiksi sukulaisten osalta, alueeseen. Ne mamsellit, jotka eivät mahdollisesti olleet

⁷⁷ Wilkama 1938: 3.

⁷⁸ Ks. liite 1. Huomio rippikirjoista: Vehmaan seurakunnan 1768–1773 on harmillisesti todella huonossa kunnossa. Tämä näkyy valitettavasti puutteellisina tietoina niiden mamsellien kohdalla, jotka olivat pestissä Vehmaalla.

⁷⁹ Ks. liite 4, kaavio 2; ks. liite 5, kaavio 3.

kotoisin alueelta, vaan jostain kauempaa, todennäköisesti tietoisesti suuntasivat Turun läheisyyteen, koska he tiedostivat alueen suhteellisesti suuren säätyläistön määrän. Tämä tarkoitti luonnollisesti näille naisille parempia työllistymismahdollisuuksia.

Mamsellien keskimääräinen palvelusaika yhden isäntäperheen luona oli noin kolme vuotta. Suurin osa oli palveluksessa pidempään kuin yhden vuoden. Kahdesta tutkimuksen mamsellista tuli palvelusperheidensä pitkäaikainen palvelija. Toinen heistä oli saman perheen palveluksessa aina kuolemaansa asti. Tätä voidaan pitää poikkeuksellisenä, sillä muut tutkimuksen mamsellit eivät päässeet lähellekään tämän mamsellin palvelusuran pituutta.⁸⁰ Joidenkin mamsellien kohdalla pestit loppuivat todennäköisesti sen takia, että he solmivat avioliiton ja heistä tuli aviomiehensä elatuksen alaisia. Toiset luultavasti ottivat pestin jostain muualta tai alkoivat hankkimaan toimeentuloa jollain muulla tavalla. Palvelijan pestissä oleminen oli useimmiten naimattomille naisille vain yksi elämänvaihe, joka ei välttämättä kestänyt kovinkaan kauan.

Osa mamselleista ei asunut perheen luona. He todennäköisesti kulkivat talosta taloon ja samalla opettivat lapsia. Tämä on ollut yksi keino ansaita elantoa. Lyhyitä ajanjaksoja perheen luona viettäneitä mamselleja löytyy esimerkiksi Jacobina Charlotta Munsterhjelmien päiväkirjasta. Päiväkirjan sivuilta näkyy, kuinka osa mamselleista viihtyi pidempiäkin aikoja Munsterhjelmien luona, kun taas osa oli vain päivän tai pari kestäväillä vierailuilla, jonka jälkeen he matkustivat pois Hämeenkylästä.⁸¹ Talosta taloon kulkeminen saattaa näkyä mamsellien määrän vähäisyytenä aineistoissa. Heitä ei näkynyt ollenkaan talon kirjoissa, koska he eivät asuneet pysyvästi perheen luona. Talosta taloon kiertäneet mamsellit myivät osaamistaan ikään kuin epävirallisesti, eikä siitä jäänyt todisteita esimerkiksi kuitteina tai muina virallisina asiakirjoina. Turun lähiseudulla oli myös sellaisia mamselleja, jotka asuivat sukulaistensa luona eivätkä saaneet minkäänlaista palkkaa tekemistään pienistä töistä.⁸² Tärkeintä oli heille varmastikin se, että he saivat katon päänsä päälle, ja samalla he kenties vastapalvelukseksi opettivat perheen lapsia. Sukulaisten luona asuvia mamselleja ei voi myöskään lukea talon palvelusväkeen. He olivat naisia, jotka asuivat sukulaistensa luona, mutta eivät

⁸⁰ Ks. liite 1, taulukko 1; Ks. alaluku 3.5.

⁸¹ Ks. Jacobina Charlotta Munsterhjelmien *Dagböcker 1799–1801*.

⁸² Esimerkkinä Charlotta Torck, joka saattoi olla sukua perheen emännälle, jonka perheessä hän oli palveluksessa. ks. liite 2, taulukko 2.

varsinaisesti tehneet mitään palveluksia. Tutkimuksellisesti tämän ryhmän luonne jää avoimeksi.

Keski-ikältään mamsellit olivat 28-vuotiaita ottaessaan vastaan pestinsä. Kaikkien mamsellien ikää oli mahdotonta todeta, koska rippikirjoista ei löytynyt kaikkien syntymävuosia ja rippikirjojen merkinnöissä ja niiden kunnossa oli muitakin puutoksia. Voidaan kuitenkin ylipäättänsä todeta, että mamsellien ikähaarukka sijoittuu noin 20 ja 30 ikävuoden välille.⁸³ Mamsellit eivät siis olleet kovinkaan nuoria, vaan melko varttuneita jo aikuisiän saavuttaneita naisia. Heiltä löytyi siis jo jonkin verran elämäkokemuksia ja auktoriteettia. Myös erilaisia taitoja oli ehtinyt karttua elämän varrella. Näistä kaikista oli taatusti hyötyä kasvatus- ja opetustehtävissä.

Tutkimuksessa tarkasteltujen mamsellien perhetaustasta oli vaikeaa ottaa selvää, mutta neljän mamsellin kohdalla paljastui, että he olivat peräisin aatelittomista säätyläisperheistä ja yksi oli lähtöisin aatelisperheestä. Heidän perhetaustansa selvisi tositekirjojen avulla, joihin on listattuna tietyllä paikkakunnalla asuneita ihmisiä säädyttäin.⁸⁴ Mamsellien perhetausta vaikutti huomattavasti siihen, millaisilla taidoilla heillä oli mahdollisuudet opettaa esimerkiksi säätyläistön lapsia. Suurin osa sai varmasti taitonsa omista perheistään. Muutkin tutkimuksen mamsellit olivat hyvin luultavasti aatelis- tai aatelittomista säätyläisperheistä. Tämän tutkimuksen perusteella tiedetään se, että näissä panostettiin lasten koulutukseen yksityisopetuksen avulla, joten opetustyötä tehneet mamsellit saivat kotoaan sivistyksen, jonka avulla pystyi melko hyvin opettamaan lapsia.

On havaittavissa, että mamselleita kutsuttiin muutamassa tapauksessa mamselli tittelin ohella palvelussuhteen ensimmäisinä vuosina myös tittelillä neitsyt eli *jungfru* tai kamarineitsyeksi, *cammarjungfru*, minkä jälkeen titteli muuttui mamselliksi.⁸⁵ Tämä tarkoittanee sitä, että osa naisista palveli ainakin aluksi myös perheiden taloudenhoitajina ja palvelusväkeen kuuluneiden piikojen töiden valvojina ennen kuin heidän työtehtävänsä muuttuivat. Toisaalta tittelin muutoksessa voidaan nähdä tietynlainen nousu ylöspäin

⁸³ Ks. liite 1, taulukko 1.

⁸⁴ Ks. liite 2, taulukko 2.

⁸⁵ Esimerkki Elisabetha Juliana Seeligeristä titteleistä: KA digitaaliarkisto, henkikirja Mynämäki 1764, j.60, s.57: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11063264> (Luettu 6.3.2015); KA digitaaliarkisto, henkikirja Mynämäki 1765, j.62, s.59: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13336485> (Luettu 6.3.2015); Esimerkki Eleonora Magdalena Duboisin titteleistä: KA digitaaliarkisto, Henkikirja Vehmaa 1771, j.152, s. 147: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11123087>. (Luettu 6.3.2015); KA digitaaliarkisto, Henkikirja Vehmaa 1772, j.127, s.118: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10798732>. (Luettu 6.3.2015).

palvelusväen hierarkiassa. Mamsellin tittelin saaminen oli selkeä ylennys entiselle kamarineitsyydelle, ja tarkoitti myös todennäköisesti entistä parempaa palkkaa.

Mamsellien nimistä ja arkistolähteiden pohjalta voidaan päätellä, että he olivat kotoisin Ruotsin valtakunnan alueelta. Heidän nimensä osuvat mielestäni hyvin tämän alueen muottiin, eikä tositekijasta löydy näiden mamsellien kohdalla merkintää siitä, että he olisivat olleet ulkomaalaisia. Vaikka näitä naisia kutsuttiin tosin nimellä *mademoiselle*, he eivät todennäköisesti olleet ulkomaalaisia. Aiemmassa tutkimuksessa sanan *mademoiselle* käyttö on tulkittu niin, että tämän sanan esiintyessä kyseinen henkilö on ollut kotoisin Ranskasta. Samoin on myös väitetty, että suomalaisesta syntyperästään huolimatta naispuolista kotiopettajaa, joka opetti ranskaa, saatettiin kutsua ”ranskattareksi”⁸⁶ Kaiken kaikkiaan Suomessa ei tutkimusteni mukaan 1700-luvulla ei käytetty kotimaisista tai ulkomaisistakaan kotiopettajattarista lainkaan titteliä *gouvernanten* vaan täällä käytettiin sen sijasta nimitystä *mademoiselle* tai *mamsell*, joka on sittemmin käänntynyt suomeksi sanaksi mamselli. Käsitys henkilön ranskalaisuudesta johtunee siitä, että sana *mademoiselle* on ranskaa, mikä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että kyseinen henkilö olisi ollut kotoisin Ranskasta. Esimerkkejä tästä aiemman tutkimuksen pohjalta syntyneestä epäkohdasta löytyy enemmän, kun tarkastellaan lähemmin kolmen naisen elämäntarinoita.

Vuosien 1765–1766 valtiopäivillä annettiin kuninkaallinen asetus ylellisyysverosta siitä, että vuodesta 1766 lähtien perheiden, joiden palveluksessa oli ulkomailta kotoisin oleva mies- tai naispuolinen kotiopettaja, piti maksaa hänen palkkaamisestaan kahdensadan hopeataalerin vuosimaksu. Sen sijaan kotimaisista eli Ruotsissa syntyneistä kotiopettajista, jotka olivat hankkineet ranskan kielen taidon opiskelemalla, ei tarvinnut maksaa maksua.⁸⁷ Erityisesti pappissääty halusi alkaa periä maksua ranskalaisista kotiopettajattarista, varsinkin heidän ”vääräuskoisuuden” takia. Jo vuoden 1724 kouluasetus oli ottanut kantaa ulkomaalaisten kotiopettajien ja kotiopettajattarien palkkaukseen. Kouluasetus halusi kaikki lapset kouluun. Jos perhe halusi yksityisopettajan, oli konsistorin hyväksyttävä hänet. Asetuksen mukaan oli kiellettyä hyväksyä ulkomaalainen opettajaksi, jos hän ei ollut luterilainen. Vuosien 1765–1766 valtiopäivillä aateli puolusti voimakkaasti oikeuttaan palkata ilman erityistä lisämaksua lapsilleen ulkomaalaisia kotiopettajia ja kotiopettajattaria. Aateli halusi jatkaa lastensa

⁸⁶ Mäkeläinen 1972: 69.

⁸⁷ Modée 1774: 7146.

kasvatukseen ja koulutukseen oleellisesti kuuluvaa kotiopetusta ja vieraiden kielten opiskelua.⁸⁸ Vieraiden kielten lisäksi uskonnonopetus oli tärkeä ja luonnollinen osa tyttöjenkin säädynmukaista opetusta ja kasvatusta. Uskonoppien sisäistäminen alkoi hyvin varhaisella iällä.⁸⁹ Huolimatta erityisesti papiston inhosta katolaisia kohtaan aatelissäädyn jäsenet palkkasivat usein ranskalaisia katolista uskoa tunnustavia kotiopettajia ja kotiopettajattaria lapsilleen. Tämä johtui siitä, että säädynmukaisen kasvatuksen hankkimiseksi ja statuksensa säilyttämiseksi, aatelin oli hankittava ranskalaisia opettajia. Tällöin aateli ei välittänyt niinkään henkilön uskonnollisesta vakaumuksellisuudesta. Toisin oli papiston kohdalla, jonka tehtävänä oli vaalia luterilaisia arvoja Ruotsissa.

Erotukseksi tavallisista vuosipalkkollisista erilaisiin työtehtäviin erikoistuneet kartanoiden naispalvelijat eivät myyneet työnantajalle aikaansa vaan heidät palkattiin ammattitaitonsa mukaisiin tehtäviin. Yleisen taloudenhoidon ohella naispalvelijat huolehtivat aatelisperheiden naispuolisten jäsenten ja nuorimpien lasten toiveista ja tarpeista.⁹⁰ Palvelusväen sosiaalisen hierarkian huomaa myös viranomaislähteistä, joissa mamsellit on kirjoitettu useasti ylemmälle riville verrattuna esimerkiksi tavallisiin piikoihin.⁹¹ Mamsellit olivat usein säätyläisnaisia, joten heidän kuuluikin olla yhteiskunnan alempiarvoisten eli palvelusväkeen kuuluneiden piikojen ja renkien yläpuolella. Ollessaan paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa, näitä naisia todennäköisesti myös kohdeltiin paljon paremmalla tavalla kuin alempaa palvelusväkeä. Luultavasti mamsellit saivat myös parempaa palkkaa kuin muut naispuoliset palvelijat. Ero ainakin tavallisen piian palkkaan oli todennäköisesti suuri. Muutamien mamsellien kohdalla pystytään siis osoittamaan, että he olivat säätyläistöön kuuluvia naisia. Heidän yhteiskunnallinen asemansa antoi paremmat lähtökohdat arvostuksen saamiselle kuin esimerkiksi taloudenhoitajan tai piian, jotka olivat useimmiten taustaltaan talonpoikaissäätöisiä.

Turun kaupungista löytyi enemmän mamselleja kuin maaseudulta, mutta useat heistä eivät olleet palveluksessa missään perheessä. He elättivät itsensä jollain muulla tavalla itsenäisesti. Jotkut heistä olivat varattomia ja ehkäpä jopa niin köyhiä, että he joutuivat

⁸⁸ Schück ja Warburg 1917: 117–118.

⁸⁹ Parland-von Essen 44, 46.

⁹⁰ Rahikainen 2006: 19–20, 23.

⁹¹ Esimerkkinä tästä käytännöstä: KA digitaaliarkisto rippikirja Pöytyän seurakunta 1766–1777, j. 265–266, s.259–260: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9387009> (Luettu 7.3.2015).

elämään muiden nurkissa.⁹² He olivat yksinasuvia naisia, osa leskiä ja osa naimattomia, joiden tekemisistä ja kohtaloista ei ole saatavissa täyttä varmuutta. Heidän elämänsä oli taatusti täynnä monenlaisia epävarmuustekijöitä, jos he jatkuvasti joutuivat miettimään seuraavaa asuinpaikkaa tai sitä mistä ja miten olisi mahdollista saada jonkinlaista elatusta.

Suurin osa mamselleista oli palveluksessa aatelisperheissä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Vain muutamat naisista olivat päätyneet palvelukseen aatelittomaan säätyläisperheeseen. Tämä on huomattavaa verrattuna siihen, kuinka paljon kotiopettajia oli samana ajanjaksona aatelittomissa säätyläisperheissä.⁹³ Näyttääkin siltä, että etenkin aatelisperheet halusivat panostaa tyttäriensä koulutukseen palkkaamalla mamselleja tyttöjen kasvattajiksi ja opettajiksi. Lisäksi voidaan havaita, että muutamissa tutkimuksen kohteena olleissa aatelisissa perheissä oli palkattuina omat opetuksesta vastaavat henkilöt sekä pojille että tytöille.

Lisäksi huomionarvoista on se, että ylhäiset aateliset perheet ja erityisesti yksi aatelissuku palkkasivat lapsilleen useitakin mamselleja vuosi toisensa jälkeen. Aatelissuku, josta tässä yhteydessä puhutaan, on Lybeckerit. Paroni Claes Lybeckerillä Nuhjalan kartanossa sekä hänen veljellään Carl Bleckhard Lybeckerillä Yläneen ja Lehtisten kartanoissa oli palveluksessa useita mamselleja. Nuhjalan kartanossa oli palveluksessa jopa neljä eri mamsellia vuosien 1766–1770 välisenä aikana.⁹⁴ Tämä kertoo siitä, että tällä rikkaalla aatelissuvulla oli aivan eri tavalla paremmat mahdollisuudet panostaa myös tyttäriensä koulutukseen kuin vähävaraisemmissa perheissä.

Ylhäisaatelin perheissä palveluskuntaa oli runsain mitoin ja sen tehtävät olivat eriytyneempiä kuin alemman aatelin ja muiden säätyjen palvelijoiden työt.⁹⁵ Herrasväen kartanoiden palvelusväkiin kuului siis myös mamselleja ja aiemmin on tutkimuksessa todettu, että oikeanlainen rakenne näyttää olleen kriteeri mamsellien palkkaukselle.⁹⁶ Kun tarkastelee niiden perheiden palvelusväen rakennetta, joissa mamsellit olivat palveluksessa, huomataan, että palvelusväkiin kuului useampia eri henkilöitä ja useassa

⁹² Ks. KA digitaaliarkisto Henkikirjat ja tositekirjat Turku 1766–1775. Esimerkkinä mamselli Eleonora Dubois, joka elätti itseään Turun kaupungissa: ks. alaluku 3.3. Myös mamselli Christina Krook elätti itsenäisesti itseään Turussa: ks. alaluku 3.4.

⁹³ Ks. liite 2, taulukko 2 ja liite 3, kaavio 1; Aatelittomat säätyläisperheet: vertaa liitettä 3, kaavio ja liitettä 8, kaavio 4.

⁹⁴ Ks. liite 2, taulukko 2.

⁹⁵ Ilmakunnas 2011: 277.

⁹⁶ Åström, A-M 1993: 48.

perheessä palvelusväen tehtävät olivat eriytyneitä.⁹⁷ Kun palveluskunnassa oli useampia naispalvelijoita, kuten neitsyitä ja taloudenhoitajia, mamsellien tehtäväksi hyvin todennäköisesti eriytyi ja kohdistui lasten opettaminen, koska heidän ei tarvinnut huolehtia talouden muista naispalvelijoille tarkoitetuista askareista, joita muut oli ohjeistettu tekemään.

Mamselleja oli yksityisopettajan pesteissä paljon vähemmän kuin miespuolisia kotiopettajia 1760- ja 1770-lukujen aikana. Ero heidän välillään vaikuttaa hyvinkin suurelta.⁹⁸ 1700-luvulla panostettiin enemmän poikien koulutukseen, joten opettaja hankittiin ensisijaisesti heille. Tämä tekijä varmasti on vaikuttanut siihen, että mamselleja palkattiin tyttöjen kasvattajiksi paljon vähemmän. Eroa selittää myös epäsuhtainen lähdetilanne ja se tosiasia, että historian tutkijan on ylipäättänsä paljon vaikeampi tutkia naisia kuin miehiä.

Naimattomuus tai leskeksi jääminen oli naisille siis sekä mahdollisuus että uhka. Mamsellit, jotka työllistivät itse itsensä, olivat oman onnensa nojassa, mutta toisaalta asemassa, jossa he saivat enemmän vapauksia kuin mitä he olisivat saaneet, jos he olisivat olleet naimisissa. Leskillä oli myös naimattomien naisten tavoin vapaus liikkua paikasta toiseen ja hankkia pientä toimeentuloa omien käsiensä töiden tuloksena. Tarkastelemalla seuraavaksi kolmen naisen elämäntarinoita, saa syvällisemmän kuvan siitä, millaista oli olla mamselli 1700-luvun jälkipuoliskolla.

3.3. Eleonora Magdalena Dubois

Paroni ja hovijunkkari Herman Flemingin koti oli 1700-luvun puolivälistä lähtien Mynämäen Lemussa sijaitseva kolmikerroksinen kivitalo, Louhisaaren kartanolinna, joka seisoo jyrkän näköisenä kunniapihan toisessa päädyssä. Louhisaari, Willnäs, sijaitsee paikassa, josta aukeaa suora meriyhteys Suomenlahdelle: vesireitti on ollut tärkeä kulkuväylä Louhisaareen. Matkaa maanteitse Turkuun on noin 30 kilometriä. Herman Fleming oli saanut kartanon maat hallintaansa 1750-luvun lopulla isältään Claes

⁹⁷ Ks. liite 2, taulukko 2.

⁹⁸ Vertaa liitteen 1 taulukkoa 1 ja liitteen 6 taulukkoa 3.

Hermansson Flemingiltä. Kolmensadan vuoden ajan Flemingin suvussa hallussa olleelle kartanolle koitti uuden omistajan myötä uusi kukoistuskausi, joka tunnetaan toisaalta myös Flemingin tuhlailevasta rahan käytöstä. Fleming uudisti kartanon sisustusta ja rakennutti muurarimestari Schröderin suunnitelmien mukaisesti Louhisaaren läheisyyteen Lempisaaren kartanon, jossa perhe vietti lähinnä talvikuukaudet. Lempisaaren kaksikerroksista päärakennusta alettiin rakentaa 1767. Mansardikattoisen rakennuksen asuinhuoneiden sisustus oli viimeisimmän rokokoomuodin mukainen.⁹⁹

Fleming oli naimisissa Anna Sofia Rehbinderin kanssa vuoteen 1776 asti. Heidän avioliitostaan syntyi yhteensä kahdeksan lasta, joista viisi eli aikuisikään asti. Aiemmasta avioliitosta Sara Maria Gyllenborgin kanssa Flemingillä oli yksi tytär. Perheen lapsista kotona asuivat Johanna Elisabeth, Claes, Anna Charlotta, Antoinetta Christina, Herman ja Catharina Sofia.¹⁰⁰ 1770-luvun alkuvuosina perheen palvelukseen palkattiin noin 30-vuotias Eleonora Magdalena Dubois.¹⁰¹ Perheen palvelusväkeen kuuluivat myös tallirenkki Philip Werner, kamarineitsyt Magdalena Arrenja ja taloudenhoitaja Cajsa sekä piit Greta, Cajsa, Lisa ja Stina. Lisäksi palveluksessa oli puutarhamestari Isaac Lamberg.¹⁰² Piit ahersivat Louhisaaren luoteisessa sivurakennuksessa, jossa sijaitsivat linnan keittiö ja leivintupa. Muut palvelusväen tilat sijaitsivat linnan alimmassa kerroksessa, joka oli erilaisine taloustiloineen vähempiarvoinen ylempiin kerroksiin verrattuna. Tästä kerroksesta löytyi naistentupa, jossa naispalvelijat suorittivat päivittäisiä askareita. Kartanon puutarhurin hoidettavana oli kartanon kaksi erillistä puutarhaa.¹⁰³ Monilapsisen aatellisperheen palveluskuntaan kuuluneena mamsellina Eleonora Duboisin tehtäviin kuului hyvin todennäköisesti perheen tyttärien kasvattaminen ja kouluttaminen. Hänen elämänsä aiemmat vaiheet viittaavat selkeästi tähän, sillä hän oli aiemminkin opettanut aatellisperheen neitokaista.

⁹⁹ Lounatvuori 2005: 93–95. Lounatvuori & Dölle 2008: 67. Kuurne 2005: 5.

¹⁰⁰ Elgenstierna 1934: 745.

¹⁰¹ Sukunimestä käytetty läänintilien asiakirjoissa ja rippikirjoissa neljää eri kirjoitustapaa: Dubois, Duboi, Dupois ja Duboes. Käytän työssäni nimeä Dubois selkeyden vuoksi.

¹⁰² KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Henkikirja Vehmaa 1772, j.127, s.118: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10798732>. (Luettu 10.3.2015) Dubois on saattanut olla perheen palveluksessa jo vuotta aiemmin, koska henkikirjasta vuodelta 1771 löytyy merkintä jungfru Eleonora: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Henkikirja Vehmaa 1771, j. 152, s.147: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11123087>. (Luettu 29.3.2014).

¹⁰³ Kuurne 2005: 17,22,54; Frondelius 2005: 56.

Eleonora Duboisilla oli siis jo aiempaa kokemusta aatelisten perheen tyttären kasvattamisesta ja kouluttamisesta. Hän oli 1760-luvun aikana palveluksessa Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran Hans Henrik Boijen ja Anna Helena Hermelinin perheessä Helsingissä. Boijen perheeseen hänet oli palkattu opettamaan perheen tytärtä Anna Elisabethia. Viaporin linnoituksessa toimineen amiraali Carl Tersmedenin päiväkirjassa kerrotaan, kuinka Dubois ystävystyi Tersmedenin perheen ranskalaisen kotiopettajan Berçeaun kanssa, ja vietti aikaa tämän ranskalaismiehen ja hänen oppilaansa Carl Gustafin kanssa muun muassa Tersmedenin omistamassa Albergan kartanossa.¹⁰⁴ Ennen palvelusaikaansa Flemingin perheessä Louhisaassa, Eleonora kuului Claes Lybeckerin aatelisten perheen palvelusväkeen Vehmaan emäseurakunnassa Nuhjalan kartanossa.¹⁰⁵

Eleonora Duboisin elämän alkuvaiheista ei ole kovinkaan paljon tietoa: emme tiedä mistä hän kotoisin tai minkälainen hänen perhetaustansa on. Turun kaupungissa asuessaan hänet on luettu aatelittomien säätyläisten joukkoon.¹⁰⁶ On esitetty, että *mademoiselle* Dubois olisi ollut syntyjään ranskalainen.¹⁰⁷ Väitän, että Eleonora Dubois on todennäköisesti lähtöisin aatelittomasta säätyläisperheestä. Hänen perheensä kasvatuksellisen ja aatteellisen ilmapiirin täytyi sellainen, jossa Duboisilla oli halua sivistää itseään, jotta hän voisi jonain päivänä opastaa nuoria säätyläistyttöjä. Äidiltään hänelle siirtyi luultavasti naisellisia taitoja, kuten taitoa tehdä tarkkuutta ja näppäryyttä vaativia käsitöitä. Hänen on täytynyt lisäksi saada joltakin henkilöltä ranskan kielen opetusta, koska Flemingin tyttäret osasivat säädynmukaisesti ranskan kieltä. Mahdollisesti hänen vanhempansa tai joko muu hänen sukulaisistaan tai tuttavistaan osasi ranskan kieltä, jolloin Duboisikin oppi tuon kielen taidon. Mitään varmoja todisteita siitä, että Eleonora Dubois olisi ollut ranskalainen, ei ole. Viranomaisten asiakirjat eivät anna tästä mitään merkkejä. Duboisia kutsuttiin ranskankielisellä tittelillä *mademoiselle*, joka todennäköisesti aiheutti sen, että hänen tulkittiin olevan ranskalainen.

Louhisaassa linnassa Eleonora Dubois todennäköisesti opetti perheen kolmea nuorta aatelistä eli 14-vuotiasta Johanna Elisabethia, 11-vuotiasta Anna Charlottaa ja 9-vuotiasta Antoinetta Christinaa. Yhtenä opetustiloista saattoi toimia kaakkoisen

¹⁰⁴ Elgenstierna 1934: 745; Tersmeden 1917: 178, 192.

¹⁰⁵ Ks. liite 2 taulukko 2. Claes Lybeckerin aatelisten perheestä kerrotaan lisää alaluvussa 3.5.

¹⁰⁶ Ks. liite 2, taulukko 2.

¹⁰⁷ Mäkeläinen 1972: 68.

sivurakennuksen käsityöhuone, jossa voitiin opettaa rauhassa tytöille käsitöitä. Kartanoissa oli yleensä juuri tällainen tila erilaisia kutomistöitä varten. Perheen poikien kotiopettajana 1770-luvulla toiminut Turun akatemian opiskelija Johan Henrik Kellgren kertoi perheen tyttärien lukevan ranskaa ja laulavan hienosti. Yhdessä monista ystävälleen Abraham Niclas Clewbergille lähettämistään kirjeistään Kellgren kertoo, kuinka Dupois perheen viettäessä aikaa keskenään katseli muuta seuruetta lausueksaan sukkeluuksiaan kuten ennen. Lisäksi Duboisin seurassa oli toinenkin mamselli Kruck.¹⁰⁸ Dubois tämän havainnon perusteella opetti perheen tyttärille ainakin ranskan kieltä ja laulamista. Luultavasti Dubois oli sujuvasanainen naisihminen, joka vietti myös vapaa-aikaansa Flemingien kanssa seuraten ja valvoen tyttärien kasvua ja edistymistä hänen ajanmukaisen opetuksen ohjaamana.

Aatelis- ja säätyläistyttöjen varhaiskasvattajana toimi yleensä aluksi äiti, joka varhaiskasvatuksen ohella sosiaalisti lapsensa omaan sosiaaliseen ryhmäänsä. Aatelistyttöjen koulutuksesta puuttui luonnollisesti sotilaallinen aspekti, mutta heidät kasvatettiin saman aateliskulttuurin sisälle kuin aatelistojatkin. Erityisen tärkeää aatelistyttärille oli oppia kotitalouden johtamiseen liittyviä asioita, sillä myös aatelisnaisen työskentely oli kotitalous, jota hän johti jakamalla tehtäviä ja vastaamalla suhteista palvelusväkeen ja lapsiin. Aatelistojien tavoin myös aatelistytöt koulutettiin hallitsemaan ja harjoittamaan omaa kehoansa muun muassa harjoittelemalla tanssia ja tekemällä kävelyjä puutarhoissa tai kartanoiden mailla. Erilaisten tanssien askeleet oli opittava ja tanssinopetuksen odotettiin antavan oppilaalle hyvän ja viehättävän ryhdin. Suurin osa aatelistyttöjen koulutuksesta koostui kuitenkin havainnoinnista ja ottamalla osaa naisten töihin ja sosiaaliseen elämään opittiin monenlaisia hyödyllisiä asioita. Yleisesti ottaen tyttöjen koulutusnormit olivat melko epämääräisiä, ja ne oli suunnattu käytännöllisten ja sosiaalisten taitojen hankkimiseen, mikä näkyi muun muassa kieliopintoina ja erilaisina kanssakäynnin taitojen kuten keskustelun ja kirjeiden kirjoittamistaidon harjoittamisena. Lisäksi tyttöjen oli oltava käteviä erilaisissa naisellisissä käsityöissä. Huomattavaa on se, että suuri merkitys oli oman itsensä kehittämisellä sekä moraalisella että uskonnollisella kasvatuksella. Aatelistytön oli

¹⁰⁸ Johan Henrik Kellgrens brev till Clewberg 7.8.1774. Ek ja Sylwan 1932: 33–34; Elgenstierna 1926: 494–495. Teoksessa, jossa kommentoidaan Kellgrenin lähettämiä kirjeitä, Duboisin esitetään mahdollisesti olleen kotiopettajar (*gouvernant*) mamselli Kruckin tavoin: Ek ja Sylwan 1933: 23; Kuurne 2005: 53–54.

erittäin tärkeää oppia olemaan miellyttävä, vaatimaton mutta toisaalta yleissivistynyt. Aatelistyöiltä odotettiin myös vastuullisuutta sekä kärsivällisyyttä.¹⁰⁹

Yleisesti katsomustapa oli, että parasta opetusta aatelistyttärille saatiin yksityisesti kotiopettajattarelta tai joissain tapauksissa miespuoliselta kotiopettajalta kotona tai sukulaisten luona.¹¹⁰ Kasvatusta ja opetusta jatkoi vanhempien antaman varhaiskasvatuksen jälkeen varakkaimmissa perheissä ulkomaalainen kotiopettajatar, joille maksettiin jopa 900 kuparitaalerein suuruista vuosipalkkaa.¹¹¹ Aatelistyöille palkatuista ulkomaisista kotiopettajattarista tuli eräänlaisia vallan ja rikkauten symboleita 1700-luvulla. Heidän tehtävänään oli tehdä tyttöjen koulutuksesta sellaista, joka täydensi äidin ja mahdollisen miespuolisen kotiopettajan kasvatustehtävät. Kotiopettajattaret opettivat tyttärille ranskaa, lukemista, tavaamista, kirjeidenkirjoitusta, ompelua ja musiikkia. Työille ei sen sijaan opetettu aatelistpoikien tavoin klassisia kieliä latinaa ja kreikkaa. Kotiopettajattaria palkattiin usein verkostojen avulla, joka levittäytyivät mantereiden ympäri. Ulkomaiset kotiopettajattaret olivat usein naimattomia ja köyhiä naishenkilöitä, jotka olivat muuttaneet Ruotsiin perheidensä kanssa töiden perässä. Hyvin monet heistä olivat tulleet Ruotsiin Ranskasta, koska ranskalaiset kotiopettajat ja kotiopettajattaret olivat Ruotsin valtakunnassa erittäin haluttuja. Ruotsissa ei ollut yhtään julkista koulua kotiopettajattarien koulutusta varten, mutta esimerkiksi Ranskassa naisia koulutettiin tähän tehtävään luostarikouluissa. Kotiopettajattaria saatiin Ruotsiin oletettavasti myös Englannista ja muualta Manner-Euroopasta. Lisäksi kotimaisista tyttöpensionaateista ja tavallisista ruotsalaisista perheistä saatiin kotiopettajattaria.¹¹² Näitä kotimaisia kotiopettajattaria käytettiin niissä perheissä, joissa ei ollut varaa ulkomaiseen kotiopettajattareen. Todennäköisesti vain ylhäisaateliin kuuluneissa perheissä oli varaa palkata ulkomaisia kotiopettajattaria tyttärien kasvattajiksi ja kouluttajiksi.

Louhisaressa Dubois edisti omalla panoksellaan aateliskulttuurin välittymistä ainakin vuoteen 1774 asti, jolloin Johan Henrik Kellgrenin kirjeiden perusteella Dubois oli vielä perheen palveluksessa. Turun kaupungin henkikirjasta löytää hänet myös samalta

¹⁰⁹ Parland-von Essen 2005: 40–47.

¹¹⁰ Parland-von Essen: 2005: 29–30.

¹¹¹ Ilmakunnas 2011: 52.

¹¹² Parland-von Essen 2005: 68–71.

vuodelta, eli todennäköisesti Dubois muutti tuon kuluvan vuoden kuluessa pois Louhisaaresta. Syksyllä 1775 Clewbergille lähetetystä kirjeestä käy ilmi, että Kellgren oli edelleen tekemisissä Duboisin kanssa. Hän kirjoittaa kirjeessään Duboisin oleskelevan kaupungissa. Dubois asettui asumaan pysyvästi kaupungin itäiseen kortteliin Hämeenlinnan tullin laitamille Härmän taloon Turun tuomiokirkon taloudenhoitajan David Deutchin leskelle Helena Escholinille jääneeseen taloon ja ansaitsi elantonsa tekemällä jotakin työtä tai erinäisiä töitä kaupungissa.¹¹³ Muuttaessaan Turkuun asumaan vuonna 1774, Dubois jatkoi ehkäpä yksityisopetuksen antamista kaupungissa asuneiden aatelis- tai aatelittomille säätyläislapsille ennen naimisiinmenoa. Naimisiinmeno kuitenkin katkaisi mahdollisen opetustyön tekemisen. Myöhemmin äidin roolissa Dubois pääsi sittemmin kasvattamaan ja opettamaan omia lapsiaan.

Asuttuaan Turussa muutaman vuoden, Eleonora meni siis naimisiin 35-vuotiaana 1776 Turun akatemiassa opiskelleen noin 30-vuotiaan filosofian kandidatin Anders Monténin kanssa. Tuore aviopari jäi asumaan Turun kaupunkiin ja papiksi valmistuneen Monténin kanssa Dubois sai kaksi lasta, 1777 syntyneen tyttären Charlotta Sophian ja 1778 syntyneen pojan Gustaf Johanin. Charlotta Sophian kummeiksi tulivat Turun akatemian professori Johan Billmark, tuomiorovastin apulainen Jonas Monselius, akatemian opiskelija Johan Enlund, Turun tuomiokirkon taloudenhoitajan leski Helena Escholin, kauppias Trappin vaimo Margaretha Christina Ingman ja mamselli Margaretha Levin. Vuotta myöhemmin syntyneen pojan, Gustaf Johanin, kummeiksi lupautuivat apteekkari Lars von Mell, kauppias Christian Trapp, maisteri Elias Waldius, kauppias Lundgrenin vaimo Beata Elisabeth Wallman ja Margareta Catharina Trapp.¹¹⁴ Eleonoran ja Andresin lapsien kummit olivat melko arvovaltaisia henkilöitä, etenkin Turun akatemian professori

¹¹³ Johan Henrik Kellgrens brev till Abraham Niclas Clewberg 1775. Ek ja Sylwan 1932: 43; KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Turku 1774, j.929, s.919 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10801450>. (Luettu 6.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1775, j.532, s.2334 <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11672121> (Luettu 23.1.2015): merkintä *Taxeras som arbets för*.

¹¹⁴ KA digitaaliarkisto, Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan vihittyjen luettelo 1756–1803. j.165, s.426: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7769833> (Luettu 23.1.2015); Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812. Anders Montén: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9162>; KA digitaaliarkisto Turun tuomiokirkkoseurakunta ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1774–1779, j. 117, s.114: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7741602>; KA digitaaliarkisto, Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelo 1756–1803, j.173, s.325: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7769036> (Luettu 23.1.2015); KA digitaaliarkisto, Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelo 1756–1803. j.179, s.336: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7768978> (Luettu 23.1.2015).

Johan Billmark, ja osa kummeista kuului kaupungin säätyläistöön. Joukossa oli myös kaupungin porvariston jäsen ja avioparin tuttavina. Andresin tuttavina akatemiasta olivat Johan Enlund ja Elias Waldius, ja Eleonora oli aiemmin tutustunut Helena Escholiniin ja todennäköisesti mamselli Margaretha Leviniin.

Nelihenkiseksi kasvanut perhe muutti 1780-luvulla pois Turun kaupungista perheen isän Andersin uuden työpestin perässä. Pappisperheen määränpäänä oli Helsingin ja Viaporin muodostama kaksoiskaupunki. Uudeksi asuinpaikaksi tuli jokin Viaporin linnoituksen lähialueista tai hyvin mahdollisesti Viaporin linnoituksen alue, sillä Monténista tuli Viaporissa toimineen leskikuningattaren henkirykmentin pataljoonansaarnaaja 1783. Monténia oli suositellut virkaan everstiluutnantti Carl Mauritz von Gertten. Pataljoonansaarnaajana toimi ennen Monténia muitakin Turun akatemiassa opiskelleita pappissäätyyn kuuluneita miehiä. Nimitys ei kuitenkaan ollut täysin yksimielinen, sillä rykmentissä valitettiin siitä, ettei ruotsinkielinen Montén osannut lainkaan suomea. Rykmentissä oli paljon suomenkielisiä sotilaita, joten suomen kieltä osaavaa saarnajaa toivottiin jumalanpalveluksiin ja uskon elämää vahvistamaan.¹¹⁵

Avioparin yhteiseloa kesti kahdentoista vuoden ajan, kunnes Eleonora kuoli 47-vuotiaana marraskuussa 1788. Hänen kuolinsyykseen on merkitty punatauti. Juuri Eleonoran kuolinvuonna osassa Suomea puhkesi pahoja punatautiepidemioita. Eleonora haudattiin luultavasti mantereen puolelle, jonne haudattiin muitakin 1780-luvulla Viaporissa kuolleita. Andreas sen sijaan meni vielä uudestaan naimisiin ja toimi pataljoonansaarnajan virassaan aina vuoteen 1792 asti, kunnes hänestä tuli kirkkoherra. Hän eli aina vuoteen 1817 asti.¹¹⁶ Punatauti piinasi erityisesti Viaporin merilinnoituksen asukkaita, jossa sotaväki liikkui ja levitti tautiepidemiaa. Eleonora sai todennäköisesti tätä kautta hänen kohtalokseen koituneen punataudin. Elämänsä aikana Eleonora sai kokea kahden Suomen 1700-luvun tärkeimmän kaupungin ja kulttuurikeskuksen elämää ja näki kuinka aatelistiperheissä elettiin sääty-yhteiskunnan aikakaudella. Oppineena ja

¹¹⁵ Screen 2010: 9: Leskikuningattaren henkirykmentti oli Helsingin kaupungin edustalla Viaporin merilinnoituksessa vuosina 1772–1808 toiminut rykmentti, joka muodostui Suomessa kahdesta pataljoonasta. Screen 2010: 171, 211; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812. Anders Montén: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9162> (Luettu 10.3.2015).

¹¹⁶KA digitaaliarkisto, Militaria III, Leskikuningattaren henkivartiorykmentti, Virkakirjelmät, Kirkkokirja 1742–1808, j.212, s.265: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10190301> (Luettu 11.2.2015); Kallioinen 2009: 80–83; Screen 2010: 171, 175; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812. Anders Montén: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9162> (Luettu 10.3.2015).

viisaana naisena Eleonora pystyi antamaan myös lapsilleen tarvittavat taidot ja tiedot siitä, kuinka elettiin säädynmukaisesti.

3.4. Christina Krook

Christina Krook syntyi aatelittomaan säätyläisperheeseen 1741. Hänen vanhempansa olivat Turun ja Porin läänin kamreeri Gustaf Krook (1704–1782) ja hänen vaimonsa Anna Kristina Sund. Perhe asui 1760-luvun alussa Vehmaan kihlakuntaan kuuluneessa Taivassalossa, Järppilän kartanossa. 1764 saman katon alla asuivat tuolloin 23-vuotiaan Christinan lisäksi viisi perheen lapsista: 11-vuotias poika Lars Johan ja tyttäret 19-vuotias Lovisa Juliana, 17-vuotias Helena Sophia, 24-vuotias Jean Elisabeth ja 25-vuotias Maria. Christinan vanhimmat veljet, Gustaf ja Bengt olivat muuttaneet pois kotoa jo aiemmin. He hankkivat akateemisen koulutuksen 1740- ja 1750-luvuilla Turun akatemiasta ja etenivät maanmittari- ja sotilasurille. Krookit asuivat Järppilässä aina vuoteen 1764 asti, kunnes Gustaf muutti vaimoineen ja tyttärineen Turkuun.¹¹⁷ Perheessä on panostettu ainakin poikien koulutukseen, joten hyvin todennäköisesti myös Christina on saanut ajatuksen itsensä sivistämiseen veljiensä opinnoista. Myös vanhemmat ovat voineet kehottaa tyttärensä hankkimaan lisää naisellisia taitoja. 1764 Krookin perhe jätti siis Järppilän. Osa sisaruksista seurasi vanhempiaan Turkuun ja osa muutti muualle mahdollisesti hankkimaan jonkinlaista pestin tai etsimään elämäkumppaniaan.

Christina Krook ei seurannut vanhempiaan Turkuun, vaan lähti Vehmaalle. Vehmaalta löydetään vuodelta 1765 henkilö nimeltään mamselli Christina Krook, joka oli palveluksessa paroni Claes Lybeckerin ja hänen vaimonsa Anna Åkerhielmin perheessä Vehmaan emäseurakunnassa sijainneissa Koskisen ja Nuhjalan kartanoissa. Nuhjalan kartanon palvelusväkeen kuului ainakin neitsyt Rolandina Martins, piikoja ja renkejä.

¹¹⁷ KA digitaaliarkisto, Taivassalon seurakunnan rippikirja 1760–1776, j.133, s.141: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5357323>(Luettu 9.3..2014); Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Bengt Krook: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7646>. (Luettu 3.2.2015). Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Gustaf Krook: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7177> (Luettu 3.2.2015).

Perheeseen kuului tuolloin kaksi tyttäretä: Anna ja Maria sekä poika Samuel.¹¹⁸ Lybeckereiden mamselli on hyvin todennäköisesti juuri tutkimuksen kohteena oleva Christina Krook, koska Vehmaalta ei tuolta ajankohdalta löytynyt toista samannimistä henkilöä, joka voisi olla kyseinen Christina. Ei tiedetä, miksi Christina jätti vanhempansa ja lähti hakemaan pestiä Vehmaalta. Hän oli päässyt jo siihen ikään, että naimisiinmeno olisi voinut olla selkeästi jo seuraava elämänvaihe. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut Christinan kohdalla, vaan hakeutui pestiin aatelistiperheeseen, jotta pystyi elättämään itsensä ja sai katon päänsä päälle. Se, miksi hän päätyi palvelukseen juuri Lybeckereiden perheeseen, on arvoitus. Ehkä Christinan isä tai koko Krookin perhe oli tekemisissä ja yhteyksissä paroni Lybeckerin kanssa ja kuullut häneltä, että perhe saattaisi tarvita palvelusväen uudeksi jäseneksi nuoren naisen.

1767 Lybeckereiden palvelukseen oli otettu uusi mamselli, Ulrica Mellberg. Christina Krook oli luultavasti tuolloin lähtenyt pois Nuhjalasta.¹¹⁹ Vuosien 1767 ja 1769 välinen aika, eli ajanjakso sen jälkeen, kun Christina oli palveluksessa Lybeckereiden kodissa Nuhjalan kartanossa, on hämärän peitossa eli emme tiedä viranomaisten tuottamien asiakirjojen perusteella, mitä Christinalle tapahtui tuolloin. Todennäköisesti hän hakeutui palvelukseen jonnekin muualle. Voi kuitenkin hyvin olla, että Christina Krook lähti heti Vehmaalta takaisin Turun kaupunkiin, johon hänen perheensä suuntasi jo muutama vuosi aiemmin, takaisin vanhempiensa suojelukseseen ja elätettäväksi, jos hän ei onnistunut saamaan pestiä mistään muualta. Joka tapauksessa kokemukset, jotka Christina sai aatelistiperheen lasten kasvattamisesta ja opettamisesta, olivat varmasti tärkeitä hänen tulevaisuutensa kannalta ja hän varmasti sai aatelistiperheen tavoista ja elämänmenosta paljon inspiraatiota opetukseensa.

Christina Krook suuntasikin tiensä Turkuun, koska hän löytyy 1770 Turun kaupungista hovioikeuden assessori Nils Hasselbomin ja hänen ensimmäisen vaimonsa Catharina Cedermarkin perheestä kirkkokorttelista Ednerin talosta Turun suurtorin läheisyydestä.

¹¹⁸ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä Henkikirja Vehmaa 1765 j.16, s.14: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13336547> (Luettu 3.2.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja Vehmaa 1765, j.674, s.669: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10773732> (Luettu 3.2.2015); Vehmaan rippikirja vuosien 1768–1773 väliltä on niin huonossa kunnossa, että sen pohjalta on mahdotonta löytää lisätodisteita Christina Krookista. Krookin palveluksesta Lybeckereillä Nuhjalassa ks. liite 2, taulukko 2; Claes Lybecker oli Carl Bleckert Lybeckerin veli.

¹¹⁹ Ks. liite 1, taulukko 1 ja liite 2, taulukko 2.

Tähän aatellisperheeseen kuului useita lapsia, sekä tyttöjä että poikia. Talon palvelusväkeen kuului tuolloin Christinan lisäksi neitsyenä toiminut Catharina Dahlund ja hänen jälkeensä pestiin tullut neitsyt Wals sekä useita piikoja että renkejä. Hasselbomien luona Christina viihtyi ainakin kolmen vuoden ajan, kunnes hän siirtyi Turun hovioikeuden varapresidentin Karl Lagerborgin lesken Barbara Katarina Hisingin neitsyen pestiin kaupungin eteläiseen kortteliin Wallenstiernan taloon.¹²⁰ Vuosien 1774 ja 1775 aikana Christina löydetään aatelittomien säätyläishenkilöiden joukosta kirkkokorttelista kauppias Jonathan Winqvistin omistamasta talosta. 1775 Christina teki jonkinlaista työtä, sillä häntä verotettiin tekemänsä työn perusteella.¹²¹

Christinan harjoittama työ 1770-luvun puolivälissä Turun kaupungissa luultavasti oli lasten opettamista, jota edellä mainittu mamselli Dubois todennäköisesti myös teki.¹²² Itsenäisinä naisina Krook ja Dubois olivat asuessaan Turun kaupungissa luultavasti juuri sellaisia naisia, jotka saattoivat antaa palkkiota vastaan opetusta paikassa, jossa he asuivat. On toki mahdollista, että he ovat kulkeneet talosta taloon opettamassa lapsia. Hasselbomin aatellisperheen palveluksessa Christina Krookin aika todennäköisesti kului opettaessa ja ohjatessa perheen lapsia päivittäisissä askareissa. Näin ollen Krook opetti sekä kotiopettajattaren roolissa aatellisperheen luona kaupunkilaiskodissa että harjoitti itsenäisenä naisena lasten opettamista Turussa ensin pienimuotoisemmin ja myöhemmin hän onnistui saamaan suuremman joukon tyttölapsia oppilaikseen.

1780-luvun aikana Christina Krook perusti Turun kaupunkiin pensionaatin eli tyttöjen sisäoppilaitoksen. Koulun toiminta alkoi todennäköisesti sen jälkeen, kun Christinan isä Gustaf kuoli vuoden 1782 alussa. Koulun toisena opettajana toimi jo edellä mainittu Christinan sisar Lovisa Juliana. Naimattomina sisaruksina Christina ja Lovisa Juliana jäivät vaille vanhempien elatusta, eikä heille löytynyt paikkaa virka- ja sotilasurilla edenneiden veljien perheissä. Krookin sisarusten oppilaat saivatkin ajan parasta

¹²⁰ Ks. liite 2, taulukko 2.

KA digitaaliarkisto Läänintilit Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Turku 1773, j.898, s.885.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10846333> (Luettu 3.2.2015);

Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjat ovat puutteelliset vuosien 1766–1775 osalta; Nils Hasselbom aateloitiin vuonna 1770 nimellä Fredensköld.

¹²¹ KA digitaaliarkisto Läänintilit Turun ja Porin läänin tilejä Tositekirja Turku 1774, j.443, s.2635:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10900940> (Luettu 12.2.2015);

KA digitaaliarkisto Läänintilit Turun ja Porin läänin tilejä Tositekirja 1775, j.527, s.2329 ja j.635, s.2440:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11672116> (Luettu 12.2.2015),

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11672221> (Luettu 12.2.2015).

¹²² Ks. alaluku 3.3. s.34.

mahdollista naisopetusta, jossa painopiste oli erilaisissa käsitöissä, lukemisessa, piirustuksessa ja tanssissa. Ranskan kieltä myös opeteltiin, sillä Krook omisti ranskan kielen sanakirjan, ranskan kieliopin, ranskankielisen uuden testamentin, arkkipiispa Fénelonin kasvatuseromaanin *Les Aventures de Télémaque* ja kolme muuta ranskankielistä kirjaa. Krookin sisarusten ylläpitämän koulun kaltaisia opinahjoja perustettiin todennäköisesti lisää, sillä niitä saattoi 1800-luvun alun Turussa olla muutamia toiminnassa yhtä aikaa.¹²³ Christinan kohdalla pensionaatin perustaminen näyttää luonnolliselta jatkumolta, sillä olihan hän jo aiemmin opettanut aatelistyttäriä eri perheissä. Hän sai varmasti paljon kokemusta ja virikkeitä opetustyöhönsä toimiessaan tyttöjen kasvattajana ja opettajana. Hänelle varmasti syntyi kuva siitä, mitä pensionaatissa oli opetettava tytöille, jotta he oppisivat säädylleen sopivia taitoja.

Näitä Krookin pensionaatin tapaisia tytöille tarkoitettuja pieniä yksityiskouluja oli siis suurimmissa kaupungeissa. Koulut olivat kodinomaisia ja niissä seurattiin aatelin kotikasvatuksen normeja.¹²⁴ Turun mallia seurattiin myös Hämeenlinnassa, jonne *madame Ahlberg* perusti sisäoppilaitoksen 1800-luvun alussa.¹²⁵ Tyttöjen kouluja eivät mainitse Ruotsin koulujärjestykset, ei edes vuonna 1724 säädetty, joka oli voimassa aina vuoteen 1843 asti. Koulujen johtajattaret olivat leskirouvia, mutta useimmat olivat kuitenkin naimattomia naisia, jotka alettuaan antaa opetusta ehkä jo 15–16-vuotiaina elivät ja ahersivat ikänsä mamselleina, joukossa oli joku köyhtynyt aatelinen neitikin.¹²⁶ Yleisesti tyttöjen kasvatustavasta antamista perheen ulkopuolisille henkilöille ei pidetty 1700-luvulla tarpeellisena. Tyttöjen kasvatusta oli asia, jota ei mielellään luovutettu vieraiden käsiin tai varsinkaan julkisiin kouluihin tai laitoksiin.¹²⁷ Tyttökouluja oli Tukholmassa 1810-luvulla yli sata. Kouluissa varakkaiden perheiden tyttärien haluttiin pääsevän osalliseksi valtakunnan ylhäisten käytöstavoista. Lopulta tyttökoulujen oppilasmäärän kehitys johti siihen, että aateli alkoi vältellä tyttökouluja.¹²⁸ Koulujen karsastaminen aiheutti varmaankin hankaluuksia yksityisempien tyttökoulujen toiminnalle, koska koulujen oppilasmäärät eivät todennäköisesti olleet kovinkaan suuria. Vain vanhempia riittävästi miellyttäneet koulut saivat tarpeeksi oppilaita niin, että koulun

¹²³ Vainio-Korhonen 2009: 193–194; Vainio-Korhonen 2002: 52.

¹²⁴ Lagerstam ja Parland-von Essen 2010: 215.

¹²⁵ Vainio-Korhonen 2012a: 31.

¹²⁶ Wilkama 1938: 1–3.

¹²⁷ Lagerstam ja Parland-von Essen: 215.

¹²⁸ Bjurman 1998: 209–213.

toiminnasta tuli jotenkin kannattavaa. Tyttökoulujen toiminnasta kuitenkin nähdään, että aatelittomat säätyläiset halusivat omaksua tapoja ja kulttuuria aatelisilta, jotta he pystyisivät kilpailemaan heidän kanssaan loistokkuudessa ja sivistyksessä.

Christina Krookin ura opettajana päättyi viimeistään, kun hän kuoli 65-vuotiaana kihtiin vuonna 1806. Mamselli Krook pysyi naimattomana elämänsä loppuun asti.¹²⁹ Hänen voidaan katsoa elämänsä aikana tavoitelleen huoliteltua ulkoista olemusta. Krookin tiedetään omistaneen lukuisia hienoja jalometalliesineitä, kuten ranskalaisen kultakellon ja kultaiset sormustimet, jotka olivat yleensä käytössä vain ylhäisillä ja varakkailta aatelisnaisilla. Pukeutumisellaan ja käyttämillään asusteilla Krook jäljitteli muodikkaita ja säädyllyisesti pukeutuneita naisia.¹³⁰ Krook tavoitteli omien keinojensa avulla ylhäisien ihmisten elämäntapoja ja halusi välittää niitä myös nuorille tytöille opetuksen avulla. Varmasti muillakin tyttöjen pensionaattien ja mamsellikoulujen perustajilla oli jonkinlaista aiempaa kokemusta opettamisesta, jota he hankkivat Krookin tavoin opettamalla yksityisesti lapsia. Aiemmat kokemukset opettamisesta loivat näille naisille pohjan, jonka päälle he rakensivat uran koulujen johtajattarina. Mielestäni on huomioitava, että mamselli sanana on kuitenkin ajan kuluessa yhdistetty selkeästi juuri tällaisten koulujen toimintaan, joten mamsellien taidot ovat taatusti sisältäneet kyvyt ja taidot opettaa nuoria tyttöjä.

3.5. Elisabetha Juliana Seeliger

Paroni ja hovijunkkari Carl Bleckert Lybeckerin perheessä palveli 1700-luvun jälkipuoliskolla mamselli Elisabetha Juliana Seeliger.¹³¹ Lybeckerin aatelisperhe asui 1770-luvulla Maskun kihlakunnassa Pöytyällä sijainneessa Yläneen kartanossa, jonne perhe muutti 1770. Yläneen kartanon sijainti Maskun kihlakunnassa oli tuohon aikaan melko syrjäinen: alue oli harvaan asuttua ja tietöntä ylämaata. Talvisaikaan tieolosuhteet

¹²⁹ KA digitaaliarkisto Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto Ruotsalaisen seurakunnan vihittyjen luettelo 1804–1832, j.10, s.14: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7769861> (Luettu 11.2.2015) Luettelo sisältää tietoja myös kuolleista, vaikka onkin nimenomaisesti vihittyjen luettelo.

¹³⁰ Vainio-Korhonen 2009: 195–196.

¹³¹ KA digitaaliarkisto. Pöytyän seurakunnan arkisto; Rippikirjat 1766–1777, j.265–266, s.259–260: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9387009> (Luettu 12.12.2014): Rippikirja on todennäköisesti vuodelta 1775.

olivat tosin erilaiset, sillä kartano sijaitsi ikivanhan Turusta Satakuntaan johtavan talvitien varrella. Tämä helpotti varmasti herrasväen kulkua Yläneen kartanosta Turkuun ja pohjoiseen. Yläneen kartano oli todennäköisesti päätynyt Lybecker-suvun haltuun, kun ratsumestari, vapaaherra Georg Henrik Lybecker oli avioliittonsa kautta tullut kartanon omistajaksi. Carl Bleckert osti kartanon maat päärakennuksineen 1769 veljeltään Claes Lybeckeriltä.¹³² Kartanon emäntänä Yläneellä oli 39-vuotias vapaaherratar Margareta Helena Hising, joka oli Carl Bleckertin toinen vaimo. Vapaaruhtinatar Hising oli kapteeni Johan Wilhelm Hisingin tytär. Carl Bleckert oli ollut naimisissa Charlotta Yxkullin kanssa, joka kuoli 1761. Charlottan kanssa Carl Bleckert oli saanut muiden lapsien lisäksi kaksi tyttärtä, nyt 16-vuotiaan Regnata Annan ja 15-vuotiaan Charlottan, jotka asuivat 1770-luvulla vielä kotona. Lisäksi perheen jälkipolveen kuului 11-vuotias Eleonora Christina, 10-vuotias Georgius, 9-vuotias Helena Catharina, 7-vuotias Agneta Fredrika, 3-vuotias Christliebe ja puolitoista vuotias Gustavus Blechard, jotka syntyivät Carl Bleckertin ja Margareta Helenan avioliitosta.¹³³

Lybeckerit olivat asuneet Mynämäellä Lehtisten kartanossa ennen muuttoa Maskun kihlakuntaan. Asuessaan Lehtisten kartanossa Lybeckereiden palvelusväkeen kuului neitsyet Anna Kremer ja Magdalena Fraiser sekä *madame* Lisa. Piikoja oli palkattuna peräti kolmetoista. Mieshenkilö nimeltään Johan Edström toimi palvelijan pestissä. Renkejä oli tuolloin palveluksessa yhteensä seitsemän. Noin 30-vuotias mamselli Elisabetha Juliana Seeliger pestautui perheen palvelukseen vuonna 1766.¹³⁴ Ennen tätä pestiä, hän oli palveluksessa niin ikään Mynämäessä sijainneessa Louhisaaren linnassa, jonka isäntä oli paroni Herman Fleming. Flemingien perheessä Seeliger palveli taloudenhoitajan ja kamarineitsyen pesteissä. Ilmeisesti Seeliger oli lähtenyt etsimään itselleen pestiä Turun lähiseudun säätyläisperheistä miehensä kuoleman jälkeen.¹³⁵ Aviomiehen kuolema oli jättänyt Seeligerin vaille elättäjää, joten hänen oli jollain

¹³² Ylönen 1969: 548; Tuominen 1937: 2, 8.

¹³³ Elgenstierna 1934: 95; KA digitaaliarkisto. Pöytyän seurakunnan arkisto; Rippikirjat 1766–1777, j.265–266, s.259–260: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9387009> (Luettu 12.12.2014); Rippikirja on todennäköisesti vuodelta 1775.

¹³⁴ KA digitaaliarkisto, Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Henkikirja Mynämäki 1767. j.125, s.119: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11063898> (Luettu 21.1.2015).

¹³⁵ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Henkikirja Mynämäki 1764. j.60, s.57: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11063264> (Luettu 10.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Henkikirja Mynämäki 1765, j.62, s.59: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13336485> (Luettu 10.3.2015); KA digitaaliarkisto. Turun tuomikirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan vihittyjen luettelo 1756–1803, j.32, s.59: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7769699> (Luettu 10.3.2015).

keinolla ansaittava toimeentuloa itselleen ja lapsilleen. Seeliger jäi yksin kolmen lapsensa kanssa, jolloin hänen oli mietittävä sitä, miten hän selviäisi kolmen lapsen elättäjänä. Tämän käännteentekevän elämänvaiheen yhteydessä, mahdollisesti aviomieheltä omaksut taidot, koituivat Seeligerin onneksi ja suureksi eduksi.

Elisabetha Seeliger oli hyvin todennäköisesti naimisissa Johan Henrik Seeligerin kanssa, joka oli 1704 Tallinnassa syntynyt kultaseppämestari. Hän oli muuttanut Tallinnasta Turkuun 1749 toiveissaan saada lupa työskennellä kultaseppämestarina kaupungissa. Lupaa tämän toimen harjoittamiseen ei tullut, mutta sen sijaan hän päätyi Turun akatemiaan opettamaan kuparipiirrosten tekemistä ja sinetinkaiverrusta 1750. Johan Henrikistä tuli ensimmäinen kuparimpiirtäjän ammattia Suomessa harjoittanut henkilö ja 1752 hänet nimitettiin akatemian piirustuksenopettajaksi. Saatuaan vakinaisen pestin akatemiasta Johan Henrik päätti asettua aloilleen Turkuun ja meni 1753 naimisiin 18-vuotiaan Brita Elisabeth Holmelin kanssa, joka on hyvin todennäköisesti tutkimuksen kohteenani oleva mamselli Elisabetha Juliana Seeliger. Elisabethan vanhemmat olivat vuokratilallinen Hans Johaninpoika Holmelin ja Kemiön kappalaisen tytär Elisabeth Ruuth. Seeliger oli syntynyt 1735 tai 1736. Tutkimuskirjallisuuden mukaan Seeliger oli ranskalaisnyntynen, mutta tätä väitettä ei ole perusteltu mitenkään. Hän oli todennäköisesti syntynyt Suomessa, koska hänen vanhempansa olivat suomalaisia. Pariskunnan avioliitosta syntyi kolme tyttölasta: Maria Catharina, Carolina ja Johanna Henrietta. Viisihenkisen perheen elättäminen ei ollut Johan Henrikille helppoa, koska yksittäisistä tehtävistä saadut palkkiot jäivät kovin vähäisiksi. Hän olikin muiden töiden lisäksi tehtävä myös kulta – ja hopeasepän töitä ja kaiverrettava sinettejä. Johan Henrikin ja Elisabethan liitto päättyi epäonnisesti ja ennenaikaisesti Johan Henrikin kuollessa Turussa 59-vuotiaana vuonna 1763, jolloin Elisabethasta tuli leski.¹³⁶

Yhden Seeligereiden lapsista tiedetään lähteneen palvelukseen kreivi Carl August Ehrensvärdille. Ehrensvärd asui 1780-luvun lopussa Ruotsin Karlskronassa. Tänne taloudenhoitajaksi pestautui Johan Henrikin ja Elisabethan esikoistytär Maria Catharina.

¹³⁶Kansallisbiografia-verkkajulkaisu, Perälä 2006: Johan Henrik Seeliger <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2374/> Julkaistu 9.10.2006. (Luettu 10.3.2015); Ylönen 1969: 548: Ilmeisesti ranskaa puhuttiin paljon siitä päätellen, että kartanon henkilökuntaan kuului monien vuosikymmenten ajan ranskalaisnyntynen *mademoiselle* Elisabetha Juliana Seliger; Mäkeläinen 1972: 69: Mäkeläinen on todennut Henrik Gabriel Porthanin lähettämän kirjeen perusteella seuraavaa: Suomalaisesta syntyperästä huolimatta saatettiin naispuolista opettajaa, joka opetti ranskaa, nimittää ”ranskattareksi”:

Muuttaessaan pois Suomesta, Maria Catharina menetti yhteytensä äitiinsä ja sisaruksiinsa. Lehti-ilmoituksessa vuodelta 1789 hän etsi äitiään ja siskojaan, joihin hän ei ollut saanut pitkään aikaan minkäänlaista yhteyttä yrityksistään huolimatta.¹³⁷ Muita tietoja siitä, mitä perheen muille lapsille tapahtui Johan Henrikin kuoleman jälkeen, ei löytynyt. Voi olla niin, että lapset ovat seuranneet Elisabethaa palveluspaikasta toiseen, jos tämä vain on suinkin ollut mahdollista. Yksi vaihtoehto on voinut olla myös se, että lapset jätettiin hoidettavaksi Johan Henrikin tai Elisabethan sukulaisille ja Elisabetha lähti ilman lapsia yksinään palvelukseen. Jälkimmäistä vaihtoehtoa pidän todennäköisempänä, koska isäntäperheen olisi täytynyt ottaa Elisabethan lisäksi myös hänen lapsensa heidän kattonsa alle asumaan. Se olisi ollut todennäköisesti ongelmallista, mutta toki mahdollista sitä kautta, että Elisabethan lapset olisivat toimineet eräänlaisina pikkupiikoina auttaen muuta palvelusväkeä samassa palveluspaikassa, josta heidän äitinsä sai pestin.

Kerrotaan, että 1770-luvulla Carl Bleckertin ja Margareta Helenan ollessa talon isäntäpari, Yläneellä oli kustavilaiselle aikakaudelle ominaista vilkasta kulttuurielämää. Kartanon pohjoispuolella oli avara puutarha ja kauempana lummelahtisen joen kaarteessa rehevä, lehtomainen ”niemi” puistokäytävineen, lammikkoineen ja siltoineen.¹³⁸ Talon palvelusväkeen kuului mamsellin ja kotiopettajan, akatemian opiskelijan Friedrich Gråån, lisäksi neitsyt Lisa Palmgren, kamaripalvelija, kuusi renkiä, yhdeksän piikaa ja jopa kuski. Vain puolitoista vuotiaalla pikku Gustavuksella oli oma piika, 20-vuotias Greta Agatha Lind. Perheen nuorten tyttärien piikana toimi puolestaan 26-vuotias Anna Johansdotter. Myös kotiopettaja Fredrikillä oli oma 21-vuotias piika.¹³⁹ On esitetty, että kotiopettajattarilla ei ole luultavasti ollut kovinkaan paljon mahdollisuuksia vaikuttaa päivärytmiinsä. Oli hankalaa vetää raja työajan ja vapaa-ajan välille, koska opettajat yleensä asuivat isäntäperheen luona.¹⁴⁰ Seeliger kohtasi mitä luultavammin myös tämän ongelman: päivät kuluvat todennäköisesti tiiviisti lapsien kanssa, jotka vaativat jatkuvaa valvontaa ja kaitsemista, perheen vanhempien keskittyessä omiin toimiinsa.

¹³⁷Kungliga biblioteket - Sveriges nationalbibliotek. Digitaliserade svenska dagstidningar. Inrikes Tidningar. 28.4.1789, s. 4:

http://magasin.kb.se:8080/searchinterface/page.jsp?issue_id=kb:286870&sequence_number=4&recordNumber=&totalRecordNumber= (Luettu 10.3.2015).

¹³⁸ Tuominen 1937: 1, 8.

¹³⁹ KA digitaaliarkisto. Pöytyän seurakunnan arkisto. Rippikirja 1766–1777, j.265–266, s.259–260.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9387009> (Luettu 12.12.2014); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Masku 1775, j.207, s.204.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13350780> (Luettu 12.12.2014).

¹⁴⁰ Ulvros 1996: 243–244.

Hengähdyshetket saattoivat olla vähissä, kun aatelisperheen kotitaloutta pyöritettiin säädyn vaatimusten mukaisesti. Ylipäättänsä, Yläneen kartanon palvelusväki oli hyvin monilukuinen ja palvelijoilla näyttää olleen eriytyneet tehtävät. Perhe ilmeisesti halusi, että heidän palveluskuntansa vastasi ylhäisaatelisten perheen palveluskunnan mukaista palvelusväkeä.

Tositekirjan mukaan Elisabetha Seeliger oli tullut perheen palvelukseen 1766, jolloin Seeligerin hänet oli pestattu perheen neitsyeksi. Seuraavana vuonna hänen tittelinsä on vaihtunut *mademoiselleksi* eli mamselliksi.¹⁴¹ Seeliger opetti nimenomaan perheen tyttölapsia, sillä hänet on nimetty rippikirjassa neitien opettajaksi, *frökernas lärö mästarinna*. Perheeseen olikin siunaantunut monta tyttöä. Opetettavien ikähaitari on ollut melko suuri, aina 16-vuotiaasta 7-vuotiaaseen saakka. Opetettavia tyttöjä oli yhteensä siis viisi.¹⁴² Perheen kotiopettaja Turun akatemiasta, Raumalta kotoisin ollut 30-vuotias maisteri Fredrik Gråå huolehti poikien opetuksesta. 3-vuotiaasta Kristliebestä tuli aikanaan 1788 Turun akatemian opiskelija.¹⁴³ Kaksi kotiopettajaa sekä tytöille että pojille kertoo siitä, että tämä aatelisperhe on panostanut todella merkittävällä tavalla lastensa koulutukseen. Erityisen huomionarvoista on, että myös tytöillä oli oma kotiopettajatar.

Yläneen kartanossa Helena Margaretha Hising piti kartanotaloutta ja perhettä pystyssä yli 20 vuoden ajan miehensä kuoleman jälkeen aina kuolemaansa asti. Vapaaherratar oli tunnettu taloudellisista ja yhteiskunnallisista harrastuksistaan. Nykyinen valkea ja kaksikerroksinen päärakennus punatiilisine taitekattoineen rakennettiin 1780-luvulla. Pihapuiston kummallakin puolella kohosivat vanhat siipirakennukset. Seeliger pysyi tuona edellä mainittuna aikana perheen palveluksessa ja jäi perheen palvelukseen Helena Hisingin kuolemankin eli vuoden 1804 jälkeenkin. Kartano jäi Helenan kuoleman ja perinnön jaon jälkeen vanhimman tyttären Eleonora Kristinan ja hänen puolisonsa, sotaneuvos Reinhold Ernst Jägernhornin haltuun. Tämän avioliiton kautta Yläneen kartano siirtyi Jägernhorn-suvun haltuun ja sen omistajaksi tulivat Reinhold Ernst Jägernhornin perilliset.¹⁴⁴ Tutkija Aulikki Ylösen toteamus siitä, että Helena Margaretha

¹⁴¹ Ks. liite 1, taulukko 1 ja liite 2, taulukko 2; KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1766. j.1241, s.1272: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13033449> (Luettu 10.3.2015)

¹⁴² KA digitaaliarkisto, Pöytyän seurakunnan arkisto. Rippikirja 1766–1777, j.265–266, s.259–260: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9387009> (Luettu 12.12.2014).

¹⁴³ Ks. liite 6, taulukko 3; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Kristlieb Lybecker. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=10428> (Luettu 12.12.2014).

¹⁴⁴ Ylönen 1969: 548; Tuominen 1937: 1, 8-9.

Hising oli aktiivinen taloudellisten ja yhteiskunnallisten asioiden harrastaja, kertoo mielestäni siitä, että vapaaherratar piti tärkeänä seurata aktiivisesti omaa aikaansa ja vaikuttaa asioihin, vaikka se naisena oli toki haastavampaa. Aatelistaisena hänellä oli kuitenkin paremmat mahdollisuudet vaikuttaa asioihin ja leskenä toimivaltuuksia oli vieläkin enemmän. Nähdessään äitinsä aktiivisena asioiden hoitajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana, hänen tyttärensä varmasti saivat esimerkin, jota he saattoivat seurata ja äitinsä tavoin ottaa osaa yhteiskunnallisten ja taloudellisten asioiden hoitamiseen. Lisäksi Seeligeriltä saadut säädynmukainen tapakasvatus ja aatelistyöille tarkoitettujen taitojen opetus antoivat perheen tyttärille hyvän lähtökohdan edetä elämässään.

Elisabetha Seeliger kuoli vanhuuteen syyskuun 30.päivänä 1817 Yläneen kartanossa 89 vuoden ikäisenä. Ennen kuolemaansa Elisabetha Seeliger ehti olla Jägernhornienkin palveluksessa 1800-luvun aikana vielä monen vuoden ajan.¹⁴⁵ Hänet haudattiin lokakuun 9.päivänä 1817 Yläneen seurakunnan hautausmaalle.¹⁴⁶ Seeliger oli perheen pitkäaikainen ja uskollinen palvelija, joka ei mennyt enää uudestaan naimisiin vaan päätti pysyä Yläneen kartanon herrasväen palveluksessa. Kiitoksena pitkästä palvelussuhteesta Lybeckereiden ja myöhemmin Jägernhornin perheet todennäköisesti antoivat jo korkeaan ikään ehtineen vanhan naisen jäädä asumaan luokseen loppuelämän ajaksi. Seeliger tuskin teki enää mitään kovinkaan vaativia palveluksia isäntäväelleen, mutta sai vanhanakin seurata seuraavien sukupolvien kasvamista aateliskulttuurin kiemuroihin Yläneen kartanon seinien sisällä. Seeliger on kaiken kaikkiaan erittäin tärkeä henkilö, jos halutaan lähteä tutkimaan entistä syvällisemmin niitä naisia, jotka opettivat tyttöjä 1700-luvun Suomessa. Valitettavasti Yläneen kartanon säilynyt arkisto ei sisällä Elisabetha Seeligerin elämästä kertovia tietoja.¹⁴⁷

Tämä tutkimus kaiken kaikkiaan osoittaa, miten paljon tietoa tyttöjen opettajattarista 1700-luvun Suomessa on mahdollista löytää. Perehtymällä entistä syvällisemmin erilaisiin arkistoaineistoihin ja muihin mahdollisiin käytössä oleviin lähteisiin, syntyy

¹⁴⁵ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Masku 1810, j. 187, s.187: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=627597> (Luettu 20.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Masku 1815, j.178, s.178: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=633836> (Luettu 20.3.2015).

¹⁴⁶KA digitaaliarkisto, Yläneen seurakunnan arkisto, Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1749–1843, j.61, s.1517: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=9114273>(Luettu 22.1.2015).

¹⁴⁷ KA Yläneenkartanon arkisto.

merkittäviä mahdollisuuksia uusien urien avaamiseen myös tällaisen erittäin haastavan ihmisryhmän tutkimuksessa. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi tietää, miten paljon tyttöjä yksityisesti opettavia naisia oli 1700-luvulla Helsingin seudulla, jossa asui myös paljon aatelisia ja muuta säätyläistöä 1700-luvulla.

4. Kotiopettajat

4.1. Henrik Gabriel Porthanin neuvoja kotiopettajille

Eläminen on se ammatti, jonka minä tahdon hänelle opettaa. Lopetettuaan minun antamani oppijakson hän ei ole oleva virkamies, ei soturi eikä pappi, sen myönnän; hän on oleva ennen kaikkea ihminen; hänellä on oleva kaikki ihmisen välttämättömät ominaisuudet, ja tarvittaessa hän on osaava niitä käyttäjä vallan yhtä hyvin kuin kuka muu hyvänsä, ja vaikka kohtalon vaiheet saattavatkin hänet muuttamaan asemaansa, hän on aina oleva omalla paikallaan.¹⁴⁸

Turun yliopiston kaunopuheisuuden professorin Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) kirjoittamat neuvot kotiopettajille sisältävät monia oleellisia asioita, joita kotiopettajan pestiin ryhtyvän piti ottaa huomioon. Porthan jakoi ohjeensa luomaansa luentomateriaaliin, johon sisältyy johdanto ja kaksi jaosta, jotka jakaantuvat kaikkiaan kahdeksaantoista eri lukuun. Monet neuvoista liittyvät siihen, mitä kotiopettajan tuli opettaa oppilaille ja miten tämän opetuksen tulee tapahtua. Opetuksen sisällöstä on kerrottu sekä yleisellä tasolla että oppiaineittain. Esimerkiksi maantiedossa, historiassa ja uskonnossa opiskeltavat asiat on esitelty erikseen. Lisäksi käyttäytyminen ja säädynmukaiset tavat näyttelevät suurta roolia näissä ohjeissa ja niitä painotetaan paljon eri kohdissa.¹⁴⁹ Porthanin neuvot muodostavat mittavan kokonaisuuden. Ne kertovat, millaista 1700-luvun lopun kasvatuksen tuli olla ja mitä kotiopettajalta vaadittiin lasten kasvattajina ja ohjaajina. Tässä yhteydessä keskityn pääasiallisesti niihin neuvoihin, jotka

¹⁴⁸ Rousseau 1933: 20–21

¹⁴⁹ Opera Omnia. Utkast till undervisning för informatorer, rörande deras skyldigheter och kloka förhållande (Porthan 1963); Porthan oli itsekin kotiopettajana 1760-luvulla: ks. liite 1, taulukko 3.

liittyvät kotiopettajan käyttäytymiseen luokkahuoneessa, opettamisen yhteydessä sekä luokkahuoneen ulkopuolella. Lisäksi nostan esille Porthanin käsityksen sitä, miten kotiopettajan piti suunnitella päivittäiset askareet ja missä järjestyksessä ne piti tehdä. Neuvoilla pyrittiin selkeästi vahvistamaan Turun akatemian opiskelijoiden pedagogista otetta Porthanin ajamien pedagogisten käsitysten mukaisesti kotiopettajan pestiä varten.

Tutkijoiden Liisa Lagerstamin ja Jessica Parland-von Essenin kirjoittamassa artikkelissa Porthanin on arveltu ottaneen kirjoituksiinsa vaikutteita englantilaisen valitusfilosofin John Locken (1632–1704) pragmaattisesta eli käytännöllisestä asenteesta kasvatusta ja opetusta kohtaan. Locken merkitystä Porthanin ajattelussa on pohtinut myös tutkija Juhani Tähtinen todeten, että Porthan asetti Locken tavoin moraalisen ja siveellisen kasvun ja kehityksen ja opetuksen ensisijaisiksi tavoitteiksi. Locken lailla hän katsoi, että lasta tuli mahdollisimman varhaisella iällä totuttaa hyvään käytökseen. 1700-luvulla usko kasvatuksen persoonallisuutta muovaavaan vaikutukseen sai paljon kannatusta. Porthanin uskoi, että kehittynyt ja vahva järki voivat hillitä haitallisia voimakkaita tunteita.¹⁵⁰ Valistusajatusten ohella ajan kasvatustieteellisen keskustelun kehitykseen vaikutti myös filantropismi.¹⁵¹ Porthan katsoi, että 1700-luvun loppupuolella kaikki ihmiset tarvitsivat ainakin jonkun verran opetusta riippumatta siitä, suuntautuivatko he tekemään käytännöllisiä töitä vai tuliko heistä sivistämällä tarpeeksi itseään osa ajan oppineistoa. Hän ajoikin muiden valistusajattelijoiden tavoin julkisten koulujen asiaa, vaikka hän näki yksityisopetuksen vielä Suomessa monestakin syystä välttämättömäksi. Joka tapauksessa argumentoimalla julkisten koulujen puolesta Porthan toi esille modernia valtiokäsitystä. Hänen mukaansa valtiolle kuului aiempaa laajemmat tehtävät, eli myös julkisten koulujen kehittäminen ja niiden toiminnan ylläpitäminen.¹⁵²

1700-luvulla opettajan työ ei ollut houkuttelevaa pappissäädyn jäsenille, joiden oletettiin ensi sijassa hakeutuvan alalle, koska opetuksesta maksettu palkka oli huonohko ja arvostus työtä kohtaan oli vähäinen. Tämä johtui ainakin siitä, että lastenkoulujen opettajat eli pedagogit sekä triviaalikoulujen ja lukioiden opettajat, kollegat ja apologistat, olivat osa säätyjärjestelmää. He kuuluivat pappissäädyn alimpaan kerrokseen. Tämän vuoksi monet heistä pitivät opettajuutta työuran välivaiheena tiellä papinvirkaan.

¹⁵⁰ Lagerstam ja Parland-von Essen 2010: 210–211; Tähtinen 2007: 78.

¹⁵¹ Joutsivuo 2010: 154.

¹⁵² Tähtinen 2007: 81–82.

Opettajanvirkaan jäivät vain ne, jotka olivat joutuneet jättämään opintonsa kesken. Opettajuudesta alkoi kehittyä todellinen ja tavoiteltava uravaihtoehto, kun se vähitellen alkoi eriytyä pappudesta. Opettajien pätevyys myös parani, kun yhä useampi heistä suoritti maisterin tutkinnon. Erityisestä opettajakoulutuksesta ja opettajien pätevyyden puutteista ryhdyttiin keskustelemaan 1700-luvun lopulla valistuksen laajan kasvatustieteen keskustelun yhteydessä.¹⁵³ Porthanin ohjeet kotiopettajille ovat oivallinen näyte ajan kasvatustieteen ja koulutustieteen kehityskulusta. Kasvatus oli ajan yksi tärkeimmistä puheenaiheista ja Turun akatemian professori oli vaikutusvaltaisena henkilönä tärkeässä roolissa ohjeistamassa lasten kouluttajia niin, että valistuksen aatteet toisivat ajanhenkeen sopivia näkemyksiä heidän opetukseensa.

Porthanin mielestä kotiopettajan pesti oli tärkeä toimi, joka toi paljon velvollisuuksia sekä vaati paljon tahtoa että tietoa sitä harjoittavalta. Kotiopettajan tuli olla Porthanin mielestä tarpeeksi kypsä; työstämättömänä ja tietämättömänä toimeen ei tullut ryhtyä. Porthan katsoi, että kotiopettajaksi ryhtyvän akatemian opiskelijan täytyi suorittaa tietyt opinnot ennen pestiin lähtemistä. Opiskelijan piti käydä kielimestareiden luennoilla, oppia piirtämään, ymmärtää musiikista, ja hankkia kokemuksia kanssakäymisestä ihmisten kanssa viettämällä aikaa erilaisissa seurueissa. Erityisesti kotiopettajaksi haluavan täytyi oppia hyvä ruotsin kielen taito, jotta hän osaisi käyttää sitä oikein ja artikuloida kieliopillisesti oikealla tavalla. Opiskelijan piti myös oppia pukeutumaan säädynmukaisesti ja käyttäytymään asiallisesti. Kuitenkaan kotiopettajan pestin ottaminen ei saisi johtaa siihen, että opiskelija laiminlöisi opintojansa yliopistolla.¹⁵⁴ Porthanin mielestä sellaisen opiskelijan ei tullut ryhtyä kotiopettajaksi, joka ei ollut itse tarpeeksi kyvykäs opastamaan muita. Tietopohjaa tuli olla kerättynä tietyistä aineista jonkin verran, jotta kotiopettajaksi ryhtyminen olisi järkevää ja mielekästä. Kieliopinnot, piirustustaito, musiikin opiskelu ja säädynmukaisten tapojen sisäistäminen korostuivat kotiopettajaksi haluavien opinnoissa. Todennäköisesti sellaisen opiskelijan oli vaikea saada suosituksia kotiopettajan pestiin, jonka akatemian henkilökunta tiesi olevan tiedollisilta kyvyiltään ja taidoiltaan vielä epäkypsä.

Kotiopettajaksi menevän opiskelijan täytyi ottaa etukäteen selvää tulevasta palveluspaikastaan. Oppilaiden lukumäärä, heidän sukupuolensa, ikänsä, aiemmat

¹⁵³ Joutsivuo 2010: 153–154.

¹⁵⁴ Porthan 1963: 205–206.

opintonsa ja luonteenpiirteet oli tunnettava. Lisäksi oli tiedusteltava myös eri kielten ja muiden taitojen hallinnasta. Opiskelijan oli hyvä tietää jo etukäteen, kuinka työteliäs kotiopettajan työ tulisi olemaan. Tällöin opiskelija pystyisi suunnittelemaan, kuinka paljon hän pystyisi mahdollisesti tekemään omia opintojaan kotiopettajan pestin rinnalla. Palkasta ja mahdollisista hänelle myönnettävistä muista etuuksista piti myös ottaa selvää. Lisäksi matkakustannusten hoidosta tuli päästä yhteisymmärrykseen isäntäperheen kanssa.¹⁵⁵ Kotiopettajan huolellinen valmistautuminen pestiä varten näyttää Porthanin ohjeiden mukaan olleen tärkeää.

Ennen kaikkea Porthanin mielestä kotiopettajan täytyi olla hyveellinen, kunnollinen ja ajattelevainen ihminen. Turmeltunut opiskelija ei ollut luottamuksen arvoinen, eikä hänestä ei voisi tulla hyveellistä kotiopettajaa. Kukaan viisas ihminen ei edes ehdottaisi turmeltunutta ihmistä kotiopettajan pestiin tai uskoisi lapsiaan hänen haltuunsa. Kotiopettajan tuli olla hyveellinen ihminen, jotta hän pystyisi opettamaan oppilaalleen hyveellisiä käytöstapoja. Saapuessaan ensimmäisen kerran palveluspaikkaansa kotiopettajan ei tullut näyttäytyä epäsiistin näköisenä, eikä antaa ulospäin vaikutelmaa huolimattomasta ihmisestä. Kaikki eleet ja puheet piti miettiä tarkasti ja käyttäytyä kotiopettajan arvon mukaisesti. Oli suotavaa, että kotiopettajalla oli tuomisenaan pieniä lahjoja palveluspaikkansa isäntäperheelle. Oli tärkeää miellyttää myös perheen vanhempia siinä missä oppilastakin.¹⁵⁶ Hyvän ensivaikutelman antaminen oli tärkeää. Oli vakuutettava isäntäperhe ja pienten lahjojen antaminen heille oli hyvä ja ystävällinen ele. Palvelussuhde sai hyvän alun ja kotiopettaja pääsi luontevammin aloittamaan työnsä, kun ensivaikutelma oli suotuisa.

Kotiopettajan piti mahdollisimman pian sisäistää palveluspaikkansa tavat ja säännöt. Talon herrasväkeä kohtaan kuului osoittaa kunnioitusta ja arvostusta ottaen huomioon heidän säätynsä ja asemansa. Herrasväkeä puhuteltaessa ja heille osoitetuissa kunnianosoituksissa tuli käyttää heille kuuluvia arvonimiä. Ollessaan herrasväen seurassa kotiopettajan kuului pukeutua tapahtuman arvoon luontuvalla tavalla. Ruokapöydässä hän ei saanut olla nirso ruoan suhteen, eikä syödä sitä ylen määrin. Lisäksi hänen tuli välttää väkevien juomien runsasta juomista. Hyviin tapoihin sisältyi vaatimus huomaavaisuudesta ja palveluhalukkuudesta, mutta kotiopettaja ei saanut olla myöskään

¹⁵⁵ Porthan 1963: 207.

¹⁵⁶ Porthan 1963: 206–208.

liian mielistelevä tai nöyristelevä. Hän ei saanut olla vaivaksi talon herrasväelle, eikä valittaa heille lapsista ilman mitään painavaa syytä. Karkeakäyttöisyys, huonotapaisuus, itsepäisyys ja oikukkuus samoin kuin pedanttinen käyttäytyminen eivät olleet hyväksi kotiopettajalle. Nöyristellä ei saanut, koska muuten hänestä sai halveksuttavan kuvan ja lasten kunnioitus opettajaansa kohtaan varisi. Kotiopettajan tapoihin ei kuulunut istua mykkänä, miettiväisenä tai hajamielisenä, mutta hän ei toisaalta saanut olla liian puheliaskaan. Kotiopettajan piti hankkiutua asemaan, josta hänet nähtäisiin jalona henkilönä.¹⁵⁷ Jos kotiopettaja ei toiminut palveluspaikkansa sääntöjen ja tapojen mukaisesti, isäntäperheellä oli mahdollisuus erottaa hänet palveluksesta. Luultavasti näin kävi osalle kotiopettajista, jolloin pestistään erotetun kotiopettajan täytyi varmasti pohtia, oliko hän sittenkään oikea henkilö kotiopettajaksi. Erimielisyyksiä liittyen esimerkiksi kotiopettajan antamasta opetukseen tai käyttäytymiseen perheenjäseniä kohtaan saattoi nousta kotiopettajien ja isäntäperheiden välille palvelussuhteen aikana. Osa niistä pystyttiin selvittämään sovussa, mutta jotkut niistä osoittautuivat sellaisiksi, että ne katkaisivat palvelussuhteen.

Talon palvelusväkeen tuli myös tutustua ja muodostaa heihin luottamukselliset suhteet. Tämä edellytti muun muassa sitä, että talossa kiertävistä juoruista vaiettiin keskinäisen luottamuksen säilyttämiseksi. Palvelusväkeä ei myöskään saanut vakoilla, eikä vastaavasti ryhtyä herrasväen vakoilijaksi palvelusväen toimeksiannosta. Palvelusväkeä kohtaan ei saanut olla läheinen tai tuttavallinen, sillä muuten kotiopettajan arvostus kärsi. Kotiopettaja ei saanut sekaantua talon sisäisiin erimielisyyksiin. Palvelusväkeä kohtaan, niin paremmassa kuin huonommassa asemassa olevia, piti osoittaa ystävällisyyttä ja sävyisyyttä. Kotiopettaja ei saanut sekoittaa itseään talon sisäisiin ihmissuhteisiin tai hankkia itselleen käskyvaltaa luokkahuoneen eli omien toimivaltuuksiensa ulkopuolella. Jos samassa taloudessa asui täysi-ikäisiä ihmisiä tai muita lapsia, jotka eivät olleet kotiopettajan opetuksen alaisuudessa, piti kotiopettajan seurustella ja käyttäytyä heidän seurassaan heidän säätynsä ja asemansa mukaisesti. Erityisesti läheisyyttä vastakkaisen sukupuolen edustajien kanssa täytyi varoa. Näin oli meneteltävä etenkin herrasväen täysi-ikäisten ja naimattomien neitokaisten kohdalla. Liiallinen avuliaisuus ja huomaavaisuus antoivat vaarallisia merkkejä, joita voitiin helposti tulkita väärin. Intohimot aiheuttivat Porthanin mukaan useasti kotiopettajille onnettomuuksia ja vaikeuttivat kotiopettajalle

¹⁵⁷ Porthan 1963: 208–211.

kuuluvien velvollisuuksien hoitamista. Kotiopettajan tuli siis muistaa oma asemansa seurustellessaan nuorten naisten kanssa ja käyttäytyä siveellisellä tavalla.¹⁵⁸ Kotiopettajan piti käyttäytyä oman säätynsä mukaisesti ja suhteuttaa tämä käytös niihin tapoihin, joita hän käytti seurustellessaan isäntäperheen ja talon palvelusväen kanssa. Oikeanlainen säädynmukainen käyttäytyminen oli kaiken lähtökohta. Se oli perusta, jolle kanssakäyminen luotiin niin oppilaiden kuin muiden perheenjäsenien kanssa. Ohjeista huoma, kuinka kotiopettaja oli arvoasteikossa muun palvelusväen yläpuolella. Heitä kohtaan piti olla ystävällinen ja luottamuksen arvoinen, mutta liian läheisiä suhteita heihin ei tullut solmia.

Kotiopettajan tehtävänä oli toimia esikuvana oppilaalleen. Hänen piti käyttäytyä kunnolla, jotta hän pystyi voittamaan ja säilyttämään arvostuksen, rakkauden ja luottamuksen, joita oppilas osoitti parhaimmillaan häntä kohtaan. Puhtaus, vaatteiden ja esimerkiksi kirjojen siisteys antoivat hyvän kuvan, kun taas tupakan polttamista Porthan kehotti välttämään. Kotiopettaja ei saanut viehättyä liikaa peleihin, vaikkakin pelit ja leikit olivat tärkeä osa kanssakäymistä oppilaan kanssa. Minkäänlainen pelaamiseen intohimoisesti uppoutunut ihminen kotiopettaja ei kuitenkaan saanut olla. Porthanin mukaan se oli osoitus ihmisen vaarallisuudesta. Jos oppilaalla oli ollut jo aiemmin opettaja, niin uuden kotiopettajan ei tullut arvostella edellisen pestinhaltijan opetustapoja tai mitenkään halventaa hänen tekojaan asettamalla hänet huonoon valoon.¹⁵⁹

Pestinsä alkuvaiheessa kotiopettajan kannatti teettää koe, jonka avulla hän näki, kuinka paljon oppilas oli jo aiemmin oppinut ja vastaavasti mitä opittavaa oli edessä. Näitä oppilaan edistymistä mittaavia kokeita kannatti tämän jälkeen tehdä vuosittain tai puolivuositain. Kotiopettajalla täytyi olla heti alussa suunnitelma tulevista opinnoista. Suunnitelmasta täytyi pyytää oppilaan isän arvio etenkin silloin, jos isä oli oppinut henkilö. Jos oppilaan isä antoi suunnitelmasta kommentteja tai huomautuksia, tuli ne ottaa tarkasti huomioon kotiopettajan tehdessä lopullista opintosuunnitelmaa. Jos oppilaan isä ei pystynyt auttamaan asiassa, antoi Porthan kotiopettajalle mahdollisuuden kysyä neuvoja perheen sivistyneeltä ja läheiseltä tuttavalta.¹⁶⁰ Opintosuunnitelman hyväksyttäminen perheen isällä oli tärkeää, jotta kotiopettaja sai ikään kuin virallisen

¹⁵⁸ Porthan 1963: 208–212.

¹⁵⁹ Porthan 1963: 210–214.

¹⁶⁰ Porthan 1963: 213–214.

valtuutuksen opettamiseen. Tällä kotiopettaja sai varmuuden siitä, että hän oli opettamassa oppilaalleen niitä asioita, jotka oppilaan oli omassa säätyasemassaan opittava. Kotiopettaja oli erittäin tärkeässä roolissa ja asemassa, koska hän jatkoi nuorukaisen koulutusta sen jälkeen, kun oppilas oli saanut vanhemmiltaan varhaiskasvatuksen.

Kotiopettajan ja oppilaan tuli siis laatia opintosuunnitelma ja asettaa erilaisille opinnoille ja askareille päivittäinen järjestys. Niiden oppiaineiden opiskelu, jotka ovat oppilaalle erityisen mieluisia, tuli ripotella päiväjärjestyksessä vähemmän mieluisien oppiaineiden sekaan. Oppilasta miellyttävät opit, luonnonhistoria ja osa maantieteen opetuksesta kannatti ajoittaa kesään tai loma-ajoille. Laajemmille ja tärkeimmille oppiaineille tuli varata lukujärjestyksessä useampia tunteja viikossa. Erityisesti niille oppiaineille tuli antaa paljon aikaa, jotka tulivat olemaan oppilaan tulevaisuuden uran kannalta tärkeitä. Lasten leikit ja vapaa-ajan vietto tuli suhteuttaa heidän ikäänsä. Nuorukaisen iän, säädyn, luonteen ja vuodenaikojen vaihteluiden mukaisesti, oppilaan tuli vapaa-aikanaan pelata palloa, ratsastaa ja juosta kilpaa. Lisäksi miekkailu, tanssiminen, sorvaaminen ja muunlainen nikkarointi edistivät oppilaan taitavuutta ja fyysisen voiman kehitystä. Myös viulun soittaminen, piirtäminen ja maalaaminen saattoivat hyödyttää oppilasta myöhemmin elämän aikana. Jos oppilaalla oli loma, tuli kotiopettajan tuolloinkin huolehtia oppilastaan seuraten tarkkaavaisesti hänen tekemisiään. Pitkiä lomia heille ei kuitenkaan tullut sallia, koska silloin oppilaat unohtivat oppimansa ja heidän halunsa tavoitteiden saavuttamiseen kärsi. Loma-aikoinakin piti oppilaille olla jotakin mielekästä tekemistä. Pelkkään huvitteluun loma-aikaa ei saanut käyttää eikä joutilaisuutta saanut edistää, koska se vahingoitti oppilaan kehitystä.¹⁶¹

4.2. Turun akatemian opiskelijat kotiopettajina

Kotiopettajan pesti oli 1700-luvulla Turun akatemian opiskelijoiden keskuudessa haluttu tehtävä. Opiskelijalla, joka pestautui kotiopettajaksi maaseudulle, oli toiveita palaamisesta takaisin Turun kaupunkiin yhdessä oppilaansa kanssa, kun oppilaat aloittivat yliopisto-opintonsa. Akatemiassa opettaneilta professoreilta tiedusteltiin usein,

¹⁶¹ Porthan 1963: 332–335.

keitä ylioppilaita he halusivat suositella kotiopettajiksi, ja näin ylioppilaat onnistuivat saamaan kotiopettajan pestejä. Ylioppilaiden toiminta yksityisopettajina eli informaattoreina oli keskeinen osa yliopistolaisten elämää. On arvioitu, että ylioppilaista suurin osa antoi yksityisopetusta joko Turussa tai usein lukukausienkin aikana maaseudulla. Kotiopettajaksi pestautunut opiskelija jatkoi omia opintojaan samalla, kun hän tuki ja auttoi oppilastaan, joka suoritti ensimmäisiä opintojansa yliopistossa. Varsinkin aatelinuorukaiset ja vauraista perheistä lähtöisin olleet pojat saapuivat akatemiaan nuorina, jopa 10-vuotiaina. Yliopistossa oli tavallista, että vanhempi ylioppilas otti valvontaansa opintonsa vasta aloittaneen oppilaan. Ohjaaminen luonnollisesti hidastutti, mutta toisaalta rahoitti vanhemman ylioppilaan opiskelua. Samalla kun vanhempi ja kokeneempi ylioppilas ohjasi oppilaan opintoja, hän myös raportoi oppilaan vanhemmille opintojen edistymisestä.¹⁶² Turun akatemiasta lähtöisin olevista kotiopettajista tuli aikanaan suomalaisen ja ruotsalaisen oppineiston merkkihenkilöitä.¹⁶³ Heistä hyvinä esimerkkeinä toimivat tässä tutkimuksessa esiintyvät henkilöt: Henrik Gabriel Porthan, Johan Henrik Kellgren ja Nathanael Gerhard af Schultén. He ja muutkin kotiopettajan pestissä olleet henkilöt antoivat yksityisopetusta useimmiten sekä kotona että yliopistossa. Tämän tutkimuksen kohteena on erityisesti kotiopettajan ohjaama ja antama yksityinen opetus oppilaan kotona, ennen yliopisto-opintojen alkua.

Sen lisäksi että yksityistä opetusta annettiin oppilaille kotioloissa, sitä annettiin myös yliopistossa. Yleensä yksityinen opetus ilmoitettiin luento-ohjelmassa, johon opiskelijat pystyivät osallistumaan, mikäli heillä oli varaa maksaa siitä. Varakkaille opiskelijoille yksityisen opetukseen osallistuminen oli helpompaa. Yksityiset luennot pidettiin useimmiten professorin kotona ja ylioppilaiden piti kerätä niihin riittävä määrä osanottajia. Professorien ja tiedekunnan apulaisten lisäksi vastaavanlaista yksityistä opetusta antoivat muutkin. Akatemian ensimmäisistä toimintavuosista lähtien maisterivaiheen opiskelijat saivat yliopiston johtohenkilöiden kehotuksesta opastaa nuorempia, ja sittemmin 1730-luvun lopussa tämä järjestelmä vakiinnutettiin siten, että opettavista maistereista tuli virallisia yliopiston opettajia. 1700-luvun puolimaissa nimitettiin muutamia ylimääräisiä professoreita, jotka antoivat palkattomasti

¹⁶² Klinge 1987: 364–368, 501.

¹⁶³ Vainio-Korhonen 2010: 212.

yksityisopetusta.¹⁶⁴ Ylioppilaat tai maisterit eivät siis olleet ainoita henkilöitä, jotka antoivat yksityistä opetusta yliopistossa. Heidän lisäksi yksityisopetusta oli mahdollista saada myös muiltakin. Jos oman opintoja ohjaavan ylioppilaan tai maisterin opetus ei jostain syystä kelvannut, saattoivat oppilaat hakeutua toisen yksityisopetusta antavan henkilön ohjauksen alaisuuteen paremman opetuksen toivossa.

Tutkija Sven-Erik Åström toteaa, että yksityisopetusta ilmeni kolmessa eri muodossa 1700-luvulla. Ensinnäkin yksityisopetusta annettiin kouluopetuksen täydentäjänä niiden kaupunkien läheisyydessä, joissa oli kouluja. Toiseksi se oli itsenäinen vaihtoehto julkisissa kouluissa järjestetylle opetukselle, jonka päämääränä oli useimmiten ylioppilastutkinto, ja kolmanneksi yksityisopetusta annettiin myös yliopistossa.¹⁶⁵ Kaarlo Wirilander on kuvannut yksityisen alkeisopetuksen osuutta ennen kimnaasi- ja yliopistotasoa Porvoon, Turun, Vaasan ja Kuopion kimnaasien osalta vuosina 1760–1869. Vuosina 1765–1769 yksityisen alkeisopetuksen osuus ennen kimnaasitasoa oli 65 prosenttia ja vuosina 1770–1774 osuus oli vieläkin suurempi, melkein 70 prosenttia. Yksityisopetus kuului siten merkittävällä tavalla varhaisopetuksen keinoihin, ja alkoi vähentyä huomattavasti vasta tultaessa 1800-luvulle.¹⁶⁶ 1700-luvun puolivälissä ja sen jälkeen yksityinen alkeisopetus oli erittäin merkittävää, mikä näkyy myös tutkimukseni aineistojen analyysin pohjalta. Kotiopettajien verrattain suuresta määrästä voidaan päätellä, että ainakin heidän antamansa yksityisopetus oli yleistä 1700-luvun lopulla Turun lähialueilla. Tähän vaikutti ennen kaikkea se, että julkisten koulujen suosio ei ollut korkealla tuona aikana. Etenkin aateli suosi yksityistä opetusta, kuten edellä on jo todettu.¹⁶⁷

Turun lähiseudun kihlakuntien ja Turun kaupungin aatelin ja aatelittomien säätyläisperheiden kotiopettajat olivat kaikki pääosin Turun akatemian opiskelijoita ajanjaksolla 1766–1775. Heitä koskevat tiedot olen kerännyt taulukoihin, jotka löytyvät liitteistä. Näiden taulukoiden tiedot on kerätty rippi-, henki- ja tositekirjoista sekä Turun akatemian ylioppilasmatrikkelistä. Tosite-, rippi- ja henkikirjoissa kotiopettajaan viitataan sanoilla *informatoren* ja *informatoren magister*. Tositekirjoihin merkittyjen kotiopettajien tiedoista löytyy merkintöjä siitä, että he olivat Turun akatemian

¹⁶⁴ Klinge 1987: 364–368.

¹⁶⁵ Åström, S-V 1950: 3.

¹⁶⁶ Wirilander 1974: 344.

¹⁶⁷ Ks. liite 6, taulukko 3 ja alaluku 1.1.

opiskelijoita, ja toisinaan kuinka monta vuotta he olivat opiskelleet akatemiassa tai kuinka monta vuotta he olivat olleet poissa akatemiasta. Luetteloissa esiintyy myös monia henkilöitä, jotka on nimetty pelkästään opiskelijoiksi; *studenten*. Useimmiten heidän kohdalleen on merkitty tositekijoihin lisätietona, että he ovat kotiopettajia. Määreellä *student* kirjatut henkilöt toimivat todennäköisesti kotiopettajina, joten tässä tutkimuksessa olen ottanut heidät mukaan kotiopettajien listaan.¹⁶⁸

Kotiopettajan pestin ottaneita henkilöitä löytyi tutkimusalueeltani yhteensä 77. Toimiessaan perheiden kotiopettajina he olivat keskimäärin noin 25-vuotiaita. Nuorimmat heistä olivat alle 20-vuotiaita nuorukaisia, mutta myös hieman varttuneemmatkin miehet, yli 30-vuotiaat, ottivat kotiopettajan pestejä vastaan. 40 ikävuotta näyttää olleen jonkinlainen raja kotiopettajaksi ryhtymisessä, sillä joukosta löytyy vain yksi yli 40-vuotias kotiopettajan pestin ottanut henkilö. Kotiopettajien joukosta löytyi kuitenkin myös henkilöitä, joita eivät löydy Turun akatemian ylioppilasmatriikkelista, eli he eivät olleet akatemian opiskelijoita.¹⁶⁹ Kotiopettajien määrä kertoo siitä, että kotiopettajan pestissä toimiminen oli yleistä Turun akatemian opiskelijoiden keskuudessa. Aiempien tutkimusten pohjalta on ollut kuitenkin vaikeaa sanoa, että kuinka paljon kotiopettajia on ollut, joten tämä laskelma antaa hyvän arvion siitä, kuinka paljon kotiopettajia oli kymmenen vuoden pituisella ajanjaksolla. Tässä yhteydessä voidaankin todeta, että kotiopettajan pestin ottaminen oli hyvin suosittua. Ne henkilöt, joita ei pystynyt jäljittämään ylioppilasmatriikkelista opiskelivat tai olivat opiskelleet mahdollisesti jossain muualla. On todennäköistä, että he olivat jonkin Ruotsin puolella sijainneen yliopiston opiskelijoita, esimerkiksi Uppsalan tai Lundin, ja he olivat matkustaneet meren yli Suomeen kotiopettajan pestin takia.

Löysin yhteensä 53 perhettä, jotka palkkasivat kotiopettajan. Lisäksi 26 perheessä oli useampi kuin yksi kotiopettaja tutkimusajanjakson aikana. Joillain perheillä, esimerkiksi Etelä-Suomen laamanni Carl Krookin perheessä, oli tutkimusjakson aikana kolme eri kotiopettajaa.¹⁷⁰ Noin puolessa kaikista tutkimuksen kohteina olleista perheistä oli vuosien 1766–1755 aikana useampi kuin yksi kotiopettaja. Tämä johtuu perheiden tottumuksesta palkata lapsilleen kotiopettajia vuosi toisensa jälkeen. Palkkausinto säilyi

¹⁶⁸ Ks. liite 6, taulukko 3.

¹⁶⁹ Ks. liite 6, taulukko 3.

¹⁷⁰ Ks. liite 7, taulukko 4 ja liite 8, kaavio 4.

todennäköisemmin, jos kotiopettajat suoriutuivat pesteissään perheiden odotusten mukaisesti.

Kotiopettajia oli palveluksessa tutkimusalueen jokaisessa kihlakunnassa ja Turun kaupungissa. Suurin osa kotiopettajista oli palveluksessa maaseudulla. Ero on melko huomattava, sillä kaikista kotiopettajista maaseudulla toimi 84 prosenttia ja kaupungissa vain 16 prosenttia. Hyvin harva sai siis pestin tai jäi palvelukseen Turun kaupunkiin. Halikko ja Mynämäki olivat selvästi suosituimpia paikkakuntia, sen sijaan Piikkiö veti vähiten kotiopettajia puoleensa.¹⁷¹ Kotiopettajien jakaantumisen maaseudun ja kaupungin välillä selittää se tekijä, että maaseudulta löytyi 1700-luvun jälkipuoliskolla enemmän kotiopettajia palkannutta herrasväkeä eli säätyläistöä. Heitä oli toki myös Turussa, mutta ei niin paljon kuin kaupunkia ympäröivissä kihlakunnissa. Halikon ja Mynämäen paikallista vetovoimaa on sen sijaan vaikeampi selittää. Voi olla, että Halikossa ja Mynämäellä oli paljon sellaisia perheitä, joissa oli sopivan ikäisiä lapsia opetettavaksi.

Kotiopettajien syntymäpaikoista välittyy selkeä painotus Etelä-, Länsi- ja Lounais-Suomeen. Useat heistä olivat syntyneet Varsinais-Suomen alueella aivan Turun läheisyydessä. Muutamat heistä olivat lähtöisin Suomen keskiosista. Harva kotiopettajista oli kotoisin itäisen Suomen alueelta tai Vanhan Suomen alueelta. Kukaan heistä ei ollut syntynyt Lapissa. Itäisen Suomen alueelta harva lähti Turkuun opiskelemaan ja hakeutui mahdollisesti kotiopettajan pestiin. Itäisen Suomen alueen kotiopettajista tiedetään hyvin vähän, joten asia kaipaisi lisätutkimuksia.¹⁷² Etelä-Savon alueella vuosina 1790–1850 toimineista kotiopettajista tiedetään, että siellä kotiopettajia oli tavallisemmin aatelisissa ja vauraissa perheissä, ja heidän päätehtävänsä oli opettaa varttuneempia lapsia. Åströmin tutkimusalueen perheissä kotiopettajia oli vuosina 1780–1830 yhteensä kuusi. Kotiopettajien opetuksen keskittyessä varttuneempiin lapsiin, luultavasti varhaiskasvatusta antoivat perheenjäsenet suurimmassa osassa alueen herraskartanoita. 12–13-vuotiaille aatelisnuorukaisille Haapaniemen kadettikoulu Rantasalmella oli vaihtoehto tai jatkumo kotiopettajan antamalle yksityisopetukselle, kuten myös Porvoon lukio, joka otti sisään 14 vuotta täyttäneitä nuorukaisia.¹⁷³ Turun

¹⁷¹ Ks. liite 10, kaavio 6 ja liite 11, kaavio 7.

¹⁷² Ks. liite 6, taulukko 3.

¹⁷³ Åström, A-M 1993: 258, 377–379 liite a.

akatemian opiskelijaksi oli luonnollisesti helpompi hakeutua lyhemmän välimatkan päästä. Pitkät välimatkat ja huonot matkustusolosuhteet saattoivat joidenkin opiskelijoiden kohdalla koitua liian suuriksi esteiksi, kun hakeuduttiin yliopiston opiskelijaksi. Väitän, että nämä tekijät selittävät suurimmaksi osaksi kotiopettajien syntymäpaikkojen painotteisuuden kohtuullisen välimatkan päähän Turun kaupungista. Olisi mielenkiintoista selvittää, että kuinka paljon Vanhan Suomen alueella oli kotiopettajia tai minkälaiset olosuhteet siellä oli yksityisopetuksen suhteen, ja kuinka moni itäisen Suomen kotiopettajista oli suorittanut opintoja Porvoon lukiossa.

Valtakunnan läntisessä osassa eli Ruotsissa kotiopettajista oli syntynyt seitsemän.¹⁷⁴ Juuri nämä valtakunnan länsiosasta kotoisin olleet ylioppilaat olivat Suomessa haluttuja kotiopettajia etenkin ruotsin kielen taitonsa takia ja luultavasti siksi, että he olivat omaksuneet kosmopoliittisemmat käytöstavat kuin suomalaiset opiskelijat. 1700-luvun puolivälissä useimmat niistä ylioppilaista, jotka olivat hakeutuneet opiskelemaan Ruotsista Turkuun, toimivat kotiopettajina joko Turun, Hämeen tai Uudenmaan aatelisperheissä. Ruotsalaiset ylioppilaat pysyivät suosittuina kotiopettajina 1700-luvun loppuun asti. Ruotsalaisten ylioppilaiden suosiminen aiheutti ärtymystä Turun yliopiston professori Porthanille. Hän käsityksensä mukaan kotiopettajat hankittiin mieluummin Uppsalasta, vaikka Turusta olisi voinut palkata aivan yhtä taitavia. Porthan piti ruotsalaisia ylioppilaita omahyväisinä ja mielistelevinä rehentelijöinä.¹⁷⁵ Ruotsin puolelta tulleet opiskelijat jäivät Länsi – ja Etelä-Suomeen, suomenkielinen Savo ei heitä houkutellut.

Etelä-Pohjanmaalla useita aatelittomien säätyläisten poikia opettivat kotiopettajat ennen kuin he lähtivät opiskelemaan yliopistoon. Yksityisopetus oli vuosien 1766–1808 välisenä aikana likipitään yhtä yleistä aatelittomien säätyläisten kuin papiston poikien kohdalla. Neljännes aatelittomien säätyläisten pojista ei ollut julkisen opetuksen piirissä. Yksityisopetusta saivat yleisesti myös Pohjanmaalla asuneiden aatelisten pojat, joita oli kuitenkin vähän tällä alueella. Siellä yksityisopetus ilmeisesti nähtiin valmennuksena korkeampaa koulutusta silmällä pitäen. Erityisesti Pohjanmaalla yksityisopetuksen määrä supistui 1700-luvun kuluessa. Kehitys on päätelty yksityisopettajien kirjoittamien

¹⁷⁴ Ks. liite 6, taulukko 3.

¹⁷⁵ Villstrand 2012: 91.

todistuksien vähenemisestä.¹⁷⁶ Nämä todistukset ovat luultavasti olleet yksityistodistuksia, joita yksityisopetusta antaneet henkilöt kirjoittivat oppilailleen antamastaan opetuksesta.¹⁷⁷

Kotiopettajat olivat yhden perheen palveluksessa joko useamman vuoden, vuoden tai mahdollisesti lyhemmänkin ajanjakson. Tarkkaa palvelusaikaa on vaikeaa todeta aineistojen pohjalta ilman tarkkoja päiviä, kuukausia ja vuosilukuja. Taulukkoon 3 kerätyt palvelusvuodet olen esittänyt käyttämieni aineistojen pohjalta, mutta niihin liittyy epävarmuuksia, koska eri lähteiden tiedot ovat ristiriitaisia. Näihin tietoihin onkin suhtauduttava varauksellisesti, mutta ne antavat kohtuullisen hyvän kuvan siitä, kuinka kauan kotiopettajat viettivät keskimäärin aikaa yhdessä perheessä pestissään. Oma arvioni on, että keskimäärin kotiopettajat olivat pestissään noin kaksi vuotta. Kahden vuoden raja on todennäköisesti liittynyt siihen, että yliopistosta sai olla yhtäjaksoisesti poissa kaksi vuotta. Tästä löytyy useampia merkintöjä tositek kirjoista.¹⁷⁸

Kahden kotiopettajan kohdalla pestissä olo aika on tavallista pidempi ja tästä keskimääräisestä ajasta selkeästi poikkeava. Tämä johtuu ainakin Turun akatemian opiskelijan Nathanael Gerhard af Schulténin kohdalla siitä, että palveluspaikkana toimi hänen oma kotinsa, jossa asui hänen isäpuolensa luutnantti Gabriel Hagelberg ja hänen äitinsä Beata Maria Palander. Näin oli myös opiskelija Gabriel Melanderin kohdalla asian laita, sillä hän oli sukua palvelusperheensä emännälle Maria Melanderille.¹⁷⁹ Näiden havaintojen perusteella totean, että osa opiskelijoista toimi kotiopettajana kotonaan tai sukulaisillaan. Sukulaisilta todennäköisesti sai helpommin palveluspestin, koska läheisten suhteiden takia tiedettiin, että millainen henkilö oli kyseessä. Palkkaaminen oli kätevää ja sujuvampaa, kun käytettiin sukulaissuhteita hyväksi. Tutun perheen luokse opiskelijan oli todennäköisesti myös mukavampaa mennä.

Aiemmassa tutkimuksessa on väitetty, että yksityisopiskelu oli etenkin 1700-luvun ja sosiaalisesti eristäytyvän säätyläistön sekä itäisessä hiippakunnassa lisäksi huonojen ja

¹⁷⁶ Åström, S-V 1950: s. 5 taulukko, 6–9.

¹⁷⁷ Yksityistodistuksia käsitellään alaluvussa 4.2.

¹⁷⁸ Ks. liite 6, taulukko 3 ja liite 7, taulukko 4. Mahdollinen kahden vuoden mittainen aikaraja, ks. esimerkiksi KA digitaaliarkisto Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1773. j.1822, s.1950: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11089674> (Luettu 23.3.2015).

¹⁷⁹ Ks. liite 6, taulukko 3 ja liite 7, taulukko 4.

pitkien kulkuyhteyksien ja kaupungittomien alueiden konsistoriaalivalvonnasta valloilleen ryöstäytyntä opinkäyntiä.¹⁸⁰ Lisäksi on tuotu esille, että vuosina 1722–1809 Turun, Porin ja Vaasan triviaalikouluihin kirjoitautui kaikkiaan 4802 oppilasta. Näistä vajaa kolmannes kirjoitautui jollekin muulle kuin ensimmäiselle luokalle, mikä kertonee yksityisopetuksen kautta tulleiden määrästä.¹⁸¹ Yksityisopetus oli joka tapauksessa voimissaan vielä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Yksityisopetuksesta on aiemman tutkimuksen perusteella voitu antaa suuntaa antavia lausuntoja, kun on tarkasteltu kouluihin kirjoittautuneiden oppilaiden tietoja. Tarkkoja määriä yksityisopetuksesta on vaikea sanoa, mutta tutkimukseni tuo lisää tietoa siitä opetuksesta, jota kotiopettajat antoivat oppilailleen. Tarkkaa lukumäärää kotiopettajista 1700-luvun jälkipuoliskon Suomessa ei ole tähän mennessä laskettu, mutta tutkimukseni tulokset ovat hyvä lähtökohta tämän urakan jatkamiseen.

Tutkimustulokseni osoittavat, että kotiopettajat eivät palvelleet ainoastaan aatelisten kodeissa, vaan heitä oli palveluksessa myös aatelittomien säätyläisten kodeissa. Itse asiassa heitä oli enemmän aatelittomissa säätyläisperheissä kuin aatelisperheissä. Aatelittomissa säätyläisperheissä palveli 64 prosenttia kaikista tutkimuksen kotiopettajista. Vastaavasti luku aatelin kohdalla oli 36 prosenttia.¹⁸² Aatelittomat säätyläiset käyttivät siis kotiopetusta paljon laajemmin kuin mitä on aiemmin tiedetty. Kotiopettajien palkkaaminen on mielestäni osoitus siitä, että aatelittomat säätyläiset halusivat 1700-luvun jälkipuoliskolla entistä enemmän panostaa lastensa koulutukseen ja antaa heille entistä paremmat mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun sääty-yhteiskunnan paremmille paikoille. Aatelin etuoikeuksia heillä ei ollut suotu, mutta koulutus oli heidän yksi heidän tärkeimmistä keinoistaan sosiaaliseen nousuun.

Tarkasteltaessa kotiopettajan palkanneen perheen isän virkaa saadaan käsitys siitä, millaiseen perheeseen kotiopettaja tuli. Suurin osa näiden perheenpäiden viroista oli sotilashallinnossa (40 %). Seuraavaksi eniten perheiden isännillä oli virkoja siviilihallinnossa (25 %) ja oikeushallinnossa (23 %). Vähiten oli tilanomistajia (12 %).¹⁸³ Viroissa näkyy mielestäni luonnollisesti selvästi, että Turun läheisyydessä olleet

¹⁸⁰ Wirilander 1974: 345.

¹⁸¹ Joutsivuo 2010: 153.

¹⁸² Ks. liite 8, kaavio 4.

¹⁸³ Ks. liite 9, kaavio 5. Olen käyttänyt virkojen jaottelussa pohjana Wirilanderin Suomen virkaloituksen päälohko jakoa 1721–1870: Wirilander 1974: 109.

valtionhallinnon laitokset työllistivät paljon alueen säätyläistöä. Esimerkiksi oikeushallinnon kohtuullisen suuri osuus selittyi Turun hovioikeuden läheisyydellä. Lisäksi monella oli sotilasvirka. Tilanomistajina toimivat ennen muuta aateliset, jotka omistivat suuria kartanoita. Virka toi perheelle varmuuden toimeentulosta ja tämän poikien isät toivoivat jatkuvan myös tulevaisuudessa. Virkauran haluttiin varmasti olevan myös pojan tulevaisuudensuunnitelmissa ja tälle haluttiin antaa mahdollisimman hyvät lähtökohdat palkkaamalla kotiopettaja kasvattamaan ja opettamaan nuorukaista. Varsinkaan aatelissäädyn jäsenet eivät niinkään halunneet laittaa lapsiansa alakoulujen penkeille, rahvaan lasten sekaan istumaan, vaan halusivat aatelisten tavoin yksityisopetusta lapsilleen.¹⁸⁴

1770-luvulla siviilivirkamiesten poikia alkoi hakeutua yliopistoon runsaasti. Oppisäädyn poikien suhteellisen suurta osuutta akatemian opiskelijoiden joukossa supistivat parinkymmenen vuoden kuluessa (1765–1790) osaksi myös porvaris- ja jopa talonpoikaisylioppilaiden kasvavat määrät¹⁸⁵ Omat tutkimustulokseni antavat viitteitä samanlaisesta kehityksestä.¹⁸⁶ Virkamiesten pojille hankittiin paljon kotiopettajia ja heidän koulutukseen panostettiin yhä enemmän. Virkamiehet halusivat antaa pojilleen myös mahdollisuuden jatkaa samassa virassa, jossa isät jo olivat, ja mahdollisesti kohota vieläkin parempaan asemaan yhteiskunnassa hankkimalla yhä parempia virkoja.

4.3. Kotiopettajat säätyläisnuorukaisten kasvattajina ja kouluttajina

Turun seudun kihlakuntien säätyläisperheet ottivat palvelukseensa Turun akatemian ylioppilaita. Yksi näistä oli Stackelbergit, eräs Lounais-Suomen alueen vauraimmista aatelissuvuista 1700-luvulla. Yksi suvun päämiehistä 1700-luvun puolessavälissä oli Tallinnassa syntynyt paroni ja eversti Berendt Otto Stackelberg (1703–1787), joka hallitsi everstinpuustellina toimineen Kuusiston kartanon Piikkiön kihlakunnassa.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Ks. panostuksesta aatelisnuorukaisten koulutukseen Ilmakunnas 2011.

¹⁸⁵ Wirilander 1974: 354.

¹⁸⁶ Ks. liite 9, kaavio 5.

¹⁸⁷ Suna 2009: 5; Lounatvuori 2009: 49–50, 68.

Kuusiston kartanossa Berendt Otto Stackelbergilla ja hänen vaimollaan Amalia Elisabet von Ellrichausenilla oli suuri palvelusväki, johon kuului muun muassa kamarineitsyt, taloudenhoitaja, kotiopettaja, mamselli, renkejä ja piikoja. Perheeseen kuului 1760-luvun puolivälissä kolme poikaa: 15-vuotias Gustaf, 13-vuotias Wolmar ja perheen nuorin poika 11-vuotias Magnus. Lisäksi perheessä oli kolme tytärtä Christina, Ulrica ja Lovisa. Perheen aatelispoikien kotiopettajaksi oli palkattu Merikarvialla syntynyt 21-vuotias Gabriel Fortelius. Fortelius oli opiskellut Porin triviaalikoulussa, minkä jälkeen hän oli jatkanut opintojansa 1760-luvulla Turun akatemiassa. Kotiopettajan pestissään Fortelius jatkoi aina vuoteen 1770 asti. 1769 hänet tosin vihittiin papiksi. Pian tämän jälkeen Fortelius muuttikin pois Piikkiöstä, koska hän sai viran kirkkoherran apulaisena Ahvenmaalle sijaitsevaan Lemlandiin.¹⁸⁸

Vehmaan kihlakunnan Pihloisten kartanon isäntänä oli kapteeni Ernst Gustaf von Willebrand, joka oli palkannut 1766 lapsilleen kotiopettajaksi Mouhijärvellä syntyneen 24-vuotiaan Gabriel Haberfeltin. Ernst Gustaf von Willebrandin ja hänen vaimonsa Sofia Catharina Jägernhorn af Spurilan perheeseen kuului yhteensä kuusi lasta, kaksi poikaa ja neljä tytärtä. Turun akatemian ylioppilas Haberfelt oli palkattu opettamaan perheen poikia, 15-vuotiasta Ernestiä ja 5-vuotiasta Johania. Perheen tyttäret Eleonora, Barbro, Eva ja Hedvig saivat kotiopettajattarekseen mamselli Sophia Döitzin. Kotiopettaja Gabriel Haberfeltin palvelusaika oli korkeintaan yhden vuoden mittainen, sillä hän ei ollut enää seuraavana vuonna talon kirjoilla. 1771 Gabriel Haberfelt vihittiin papinvirkaan ja hänestä tuli Laitilan kappalainen.¹⁸⁹

Gabriel Fortelius ja Gabriel Haberfelt olivat molemmat hieman yli 20-vuotiaita pestautuessaan kotiopettajiksi. Kertomieni henkilöiden elämänvaiheiden perusteella huomataan, että molemmat löysivät kotiopettajana toimimisen ja akatemiasta

¹⁸⁸ Ks. liite 6, taulukko 3 ja liite 7, taulukko 4; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Gabriel Fortelius. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8414>. (Luettu 3.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Piikkiö 1768, j.237, s.230:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11073430> (Luettu 3.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Piikkiö 1767, j.296, s.289:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11064069> (Luettu 3.3.2015); Elgenstierna 1934: 477–478.

¹⁸⁹ Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Gabriel Haberfelt.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8280>. (Luettu 26.3.2014); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Vehmaa 1766, j.21, s.21:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11070354> (Luettu 29.3.2014); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Vehmaa 1768, j.21, s.17: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11073214>. (Luettu 29.3.2014); Elgenstierna 1934:788.

valmistumisen jälkeen kutsumuksensa papinvirasta. Heidän elämänvaiheensa kulkivat melko samalla tavalla ja kohti samanlaista päämäärää. Kotiopettajan pestissä toimiminen onkin todennäköisesti ollut tavallista niille, jotka ovat opiskelleet Turun akatemiassa papin ammattiin 1700-luvulla.

Aatelisperheet, Stackelbergit ja von Willebrandit kuuluivat luultavasti Turun seudun varakkaimpiin sukuihin, joka olisi mahdollistanut kalliimpien eli ulkomaisten kotiopettajien palkkaamisen. He kuitenkin tyytyivät Turun akatemian ylioppilaisiin. Palkatessaan ylioppilaita aatelisperheet ovat seuranneet todennäköisesti muiden aatelisperheiden esimerkkiä. Kun muutkin palkkasivat ylioppilaita, muut seurasivat perässä ja tekivät samoin. Akatemian ylioppilaiden opetuksen tasosta on todennäköisesti keskusteltu aatelisperheiden kesken ja heihin ollaan ilmeisesti oltu tyytyväisiä ylioppilaiden suosion perusteella. Kalliiden ulkomaisten kotiopettajien palkkaamiseen ei nähty erityistä tarvetta.

Molemmissa näistä aatelisperheissä oli kuitenkin omat opettajat pojille ja työille. Sellaisia perheitä, joissa oli palveluksessa samaan aikaan sekä poikien opetuksesta huolehtinut kotiopettaja että tyttöjen opetuksesta vastuussa ollut mamselli oli tutkimusalueellani yhteensä kolme. Nämä kaikki olivat aatelisperheitä: Herman Flemingin, Berendt Otto Stackelbergin ja Carl Bleckertin perheet.¹⁹⁰ Tämä on huomionarvoinen asia, sillä tutkimukseni perusteella kahden opetustyöhön palkatun henkilön pitäminen palveluksessa, oli Suomessa harvinaista. Vain varakkaimmat aatelisperheet pitivät palveluksessaan kahta opettajaa samanaikaisesti Turun lähiseudulla.

Hyvänä vertailuaineistona aiemmin esitetyille lähdeaineistoille toimii vuoden 1752 kruunajaisveroluettelo. Se on ainoa löytämäni yhtenäinen luettelo, joka antaa kohtuullisen tarkkoja tietoja ylioppilaiden oleskelusta Turun kaupungin ulkopuolella kotiopettajina. Luettelossa kerrotaan yleisiä tietoja opiskelijoista, joidenkin henkilöiden kohdalta löytyy myös ikä ja isän ammatti. Luettelossa on kerrottu osakunnittain, missä kukin ylioppilas oleskeli, kun kruunajaisveroa perittiin. Yliopiston osakuntia oli tuolloin yhteensä kymmenen. Opiskelijoiden palveluspaikka on ilmoitettu vaihtelevalla tarkkuudella. Luettelossa esiintyvät muun muassa opiskelupaikkakunta, kotipaikka tai

¹⁹⁰ Ks. liite 1, taulukko 1, liite 2, taulukko, liite 6, taulukko 3 ja liite 7, taulukko 4.

jokin muu paikkakunta, jossa opiskelija oli kotiopettajan pestissä.¹⁹¹ Yleisesti ottaen aineisto on kohtuullisen käyttökelpoinen, vaikka opiskelijoista annettujen tietojen määrä vaihtelee osakunnittain. Joidenkin opiskelijoiden olinpaikasta oli 1752 todennäköisesti helpompaa saada tietoa kuin toisten. Puutteelliset merkinnät eivät kuitenkaan vähennä luettelon tietojen arvoa lähteenä. Aineisto on melko laaja, koska siihen on otettu mukaan kaikkien osakuntien oppilaat. Aineiston laajuuden vuoksi tätä tutkimusta varten valitsin neljän, Pohjalaisen, Satakuntalaisen, Sveogoottilaisen ja Smoolantilaisen Osakunnan, sisältämät tiedot opiskelijoista. Pohjalaisen Osakunnan valitsin, koska se oli oppilasmäärältään suurin osakunta ja Satakuntalaisen Osakunnan, koska siinä oli tarkkoja tietoja kotiopettajien palveluspaikoista. Kahden jälkimmäisen osakunnan valintaan vaikutti se, että halusin verrata, kuinka paljon Ruotsista kotoisin olleita ylioppilaita oli kotiopettajina verrattuna Suomesta kotoisin olleisiin. Näiden osakuntien tietojen pohjalta saa hyvän kuvan siitä, missä opiskelijat oleskelivat 1752 ja kuinka moni näiden osakuntien opiskelijoista oli kotiopettaja.

Tarkasteltaessa kahta oppilasmäärältään suurinta akatemian osakuntaa huomataan, että pohjalaisen osakunnan 99 ylioppilaasta 26 prosenttia eli 26 oppilasta oli 1752 kotiopettajana. Pohjalaisen Osakunnan luettelo paljastaa palveluspaikkakunnan, mutta ei perhettä. Muutaman opiskelijan kohdalla palveluspaikan sijainti on annettu ylimalkaisesti toteamalla, että se sijaitsee maaseudulla. Osa opiskelijoista oli pestissä Uudellamaalla, jotkut Ruotsin puolella ja osa Turussa tai sen lähiympäristössä, mutta pestejä oli otettu myös muualtakin, esimerkiksi Haminasta ja Kristiinankaupungista. Satakuntalaisen Osakunnan opiskelijoista, jossa oppilaita oli miltei saman verran kuin Pohjalaisessa Osakunnassa, 19 prosenttia eli 17 opiskelijaa oli kotiopettajana. Satakuntalaisen Osakunnan tiedoissa kotiopettajan palveluspaikan tiedoista on annettu perheen isännän tai emännän nimi ja joissain tapauksissa myös paikkakunta ja perheen isän virka. Moni osakunnan opiskelijoista oli saanut pestin pappisperheestä. Jotkut olivat päätyneet sellaisen perheen luokse, jonka isällä oli virka sotilashallinnossa, kruununvoudin perheeseen ja yksi opiskelija oli palveluksessa kauppiaan perheessä.¹⁹² Kotiopettajana toimiminen oli 1750-luvun alussa yleistä ja suosittua. Voidaan myös yleisesti todeta, että

¹⁹¹ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1752, j.1661–1678, s.3656–3673:

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10970614> (Luettu 9.2.2015); Kruunajaisvero kerättiin vuonna 1752, koska Aadolf Fredrik kruunattiin Ruotsin seuraavaksi kuninkaaksi: ks. Karonen 2008: 398.

¹⁹² Ks. liite 12 kaavio 8 ja liite 13 kaavio 9.

akatemian opiskelijat ottivat pestejä laajalta alueelta. Perheistä, joissa opiskelijat olivat palveluksessa, on vaikeaa muodostaa mitään syvällisempää analyysiä, luettelon tietojen puutteellisuuden vuoksi. Totean kuitenkin, että sekä aateliset, aatelittomat säätyläiset että pappissäädyn jäsenet ottivat 1750-luvulla palvelukseen kotiopettajia. Lisäksi yksi kauppias luettelossa kertoo siitä, että myös porvarit työllistivät akatemian opiskelijoita.

Siinä missä kahden suurimman osakunnan kotiopettajien määrä oli melko kohtuullinen, Sveogootin Osakunnan opiskelijoista poikkeuksellisen moni, 70 prosenttia eli 16, oli kotiopettajan pestissä kyseisenä vuonna. He olivat pääasiallisesti palveluksessa sellaisissa perheissä, joissa perheen isäntä oli upseeri. Moni oli aatelittoman säätyläistön palveluksessa jo tuolloin ja yksi oli apteekkarin perheen palveluksessa. Samanlaisia huomioita voidaan tehdä Smoolantilaisen Osakunnan opiskelijoiden olinpaikoista. Tämän osakunnan opiskelijoista 93 prosenttia eli 14 opiskelijaa oli 1752 kotiopettajana. Heistä moni oli Sveogootin Osakunnan opiskelijoiden tavoin palveluksessa perheessä, jossa isällä oli virka sotilashallinnossa.¹⁹³ Näiden kahden osakunnan opiskelijat olivat kotoisin Ruotsista, ja näiden havaintojen perusteella huomataan kuinka suosittuja juuri Ruotsista kotoisin olleet, ruotsia äidinkielenään puhuvat ylioppilaat, olivat Suomessa. Ero on suuri verrattuna osakuntiin, joiden opiskelijat olivat syntyjään suomalaisia.

Oma tutkimukseni keskittyy siis erityisesti 1760- ja 1770-lukuihin, joten en tässä yhteydessä ryhdy analysoimaan lisää kruunajaisveroluettelon tietoja muiden osakuntien opiskelijoista. Joka tapauksessa totean, että kruunajaisveroluettelon sisältämät tiedot ylioppilaista vahvistavat kuvaa, joka muodostuu tutkimistani 1760- ja 1770-lukujen aineistosta.

Vuodelta 1768 on olemassa tieto siitä, että myös niiden yliopiston opiskelijoiksi pyrkivien, jotka olivat saaneet vain yksityisopetusta, oli akatemiaan aikooaan hankittava pääsykeinokseen ”koulutodistus”.¹⁹⁴ Osa kotiopettajista antoi oppilailleen yksityistodistuksia, jotka toimivat opiskelijoiden kirjoittamisasiakirjoina. Yksityistodistuksia kirjoitettiin sekä latinaksi että ruotsiksi. Latinan kielellä oli siis edelleenkin 1700-luvun jälkipuoliskolla tärkeä asema akatemian asiakirjojen käyttö- ja virkakielenä. Yksityistodistukset näyttävät noudattavan tietynlaista kaavaa tai muotoa. Ne kertovat järjestelmällisesti ja luettelomaisesti opiskelijan opinnoista opettajansa

¹⁹³ Ks. liite 14 kaavio 10 ja liite 15 kaavio 11.

¹⁹⁴ Wirilander 1974: 345.

alaisuudessa ja sisältävät yksityisopettajan suositukset oppilaansa yliopisto-opintojen aloittamiselle. Osassa asiakirjoista on mainintoja myös opinnoista, joita oppilaan vanhemmat ovat antaneet lapselleen. Virallisina asiakirjoina yksityistodistukset sisältävät elementtejä, jotka kertovat niissä esitetyn asian virallisuudesta. Näitä ovat akatemian rehtorin kunnioittavan sävyinen puhuttelutapa, asiallinen kirjoitustapa, päivämäärä, todistuksen antajan allekirjoitus ja sinetti.¹⁹⁵ Wirilanderin mainitsemalla ”koulutodistuksella” tarkoitetaan mitä luultavammin juuri tällaista yksityistodistusta. Yksityistodistuksista selviää kuka toimi oppilaan kotiopettajana ja minkälaista hänen antamansa opetus oli. Aiemmat opinnot ovat varmasti olleet tärkeitä tietoja yliopiston opettajille, koska niiden avulla saatiin tietoa opiskelijan lähtötasosta.

Tutkimukseni pääasialliselta ajanjaksolta (1766–1775) löytyi alle kymmenen yksityistodistusta. Sen sijaan 1780-luvulla annettuja yksityistodistuksia on arkistossa enemmän. Vuodelta 1785 löytyy yksistään 11 yksityistodistusta ja seuraavalta vuodelta 14 yksityistodistusta. Myös vuodelle 1794 päivättyjä yksityistodistuksia on huomattavan paljon: kaikkiaan 22 eri opiskelijaa kirjautui yliopistoon yksityistodistuksella. Huomattavaa on se, että joltain vuosilta ei ole säilynyt yhtään yksityistodistusta.¹⁹⁶ Tulkinta siitä, että pitikö yksityistodistus olla opiskelijoilla, jotka olivat saaneet ainoastaan yksityisopetusta, on mielestäni voinut vaihdella. Yksityistodistusten määrän suuri vuosittainen vaihtelu antaa tästä päätelmästäni viitteitä. Mahdollisesti osa yksityistodistuksista on hävinnyt ajan kuluessa johonkin, mutta se ei pelkästään voi selittää kaikkea. Ilmeisesti yksityistodistuksia ei ollut pakko antaa, eikä se ollut pakollista yliopistoon kirjaututtaessa, vaikka näin 1768 vaadittiinkin.

Yksityistodistuksesta vuodelta 1786 löytyy Turun akatemian opiskelija Diedrich Johan Lohmanin nimi, joka oli kotiopettajana Schlytereiden aatelittomassa säätyläisperheessä 1780-luvulla. Lohmanin veli Adolf Fredrik oli myös kotiopettajana veljensä tavoin 1770-luvulla, Vehmaan kihlakunnan Pihloisten kartanossa, jossa asui von Willebrandien aatelisperhe. Schlytereiden perheen päämies, isä Didrik Johan Schlyter, oli toiminut Turun jalkaväkirykmentin rykmentinkirjurina. Hän kuoli 1772, kun perhe asui vielä

¹⁹⁵ HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1725–1768 Ef 1; Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2.

¹⁹⁶ HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1725–1768 Ef 1; Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2.

Turun eteläisessä korttelissa Herranreunalla, minkä jälkeen perheestä jäi huolehtimaan hänen vaimonsa, leski Eva Charlotta Schlyter (omaa sukuaan Vellingk). Schlyterit olivat muuttaneet Turun kaupungista Rymättylään Taipaleen ratsutilalle. Lohman oli perheen pojan, Adamin, kotiopettaja.¹⁹⁷ Schlytereiden perheessä oli ollut kotiopettaja jo aiemmin tutkimani ajanjakson aikana. Hän oli Turun akatemian opiskelija Johan Arenius. Hän toimi perheessä kotiopettajana 1773. Arenius todennäköisesti opetti Adamin isoveljeä, Gotthard Johania, joka aloitti opiskelut Turun akatemiassa 1782.¹⁹⁸

Diedrich Johan Lohman kirjoitti Turun akatemian rehtorille osoitettuun yksityistodistukseen, kuinka Adam Schlyter oli ollut hänen oppilaansa jo useamman vuoden ajan. Hänen ohjaamansa opinnot olivat sisältäneet asioita, joita tarvittiin yhteiskunnassa pärjäämiseen. Nyt oli Lohmanin mielestä Adamille oikea aika hakeutua opiskelijaksi akatemiaan; tätä hänen äitinsä Eva Charlotta Vellingk anoi myös todistuksen yhteydessä nöyränä akatemialta ja ennen muuta rehtorilta. Lohman vakuutti todistuksessa tietävänsä hyvin sen, mitä Adam oli hänen opetuksessaan jo ehtinyt oppimaan. Hän vannoi todistuksella, että Adam oli halukas oppimaan ja kertoi oppilaansa olevan luonteeltaan rauhallinen ja tavoiltaan hyveellinen. Lohman pystyi kunnialla ja suurella nöyryydellä suosittelemaan suojattiaan yliopiston opiskelijaksi.¹⁹⁹ Yksityistodistus oli kotiopettaja Lohmanin ja leski Eva Charlottan yhteinen vakuutus siitä, että Adam oli valmis yliopisto-opintoihin kotiopettajansa antaman opetuksen jälkeen.

Lohman oli ollut jo aikaisemmin palveluksessa toisessakin säätyläisperheessä: kruununvouti Nils Gyldénin perheessä Maskun kihlakunnan Paattisessa 1770-luvun alussa. Gyldeneillä Lohman oli opettanut Nilsiiä, josta tuli akatemian opiskelija 1775. Nilsistä tuli isänsä tavoin kruununvouti ja myöhemmin toimitusvouti. Kun tarkastellaan kruununvouti Nils Gyldénin perheen muiden poikien koulutusta, huomataan, että hänen nuorempi poikansa Abraham Jonathan aloitti opiskelunsa Turun akatemiassa 1794. Hän sai isoveljensä Nilsin tavoin kotiopetusta. Hän sai yksityistodistuksen kotiopettajaltaan

¹⁹⁷ HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2 Yksityistodistus 10.4.1786; KA digitaaliarkisto. Rymättylän seurakunnan arkisto. Rippikirja 1784–1794, j.170, s.165: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5347161> (Luettu 23.3.2015); KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1773, j.1430, s.3774. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10847949> (Luettu 23.3.2015); Ks. liite 7, taulukko 4.

¹⁹⁸Ks. liite 6, taulukko 3; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812 Gotthard Johan Schlyter. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9960> (Luettu 23.3.2015).

¹⁹⁹ HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2 Yksityistodistus 10.4.1786.

Johan Sundvallilta. Sundvallin opetuksen alaisuudessa Abraham Jonathan oli yli vuoden mittaisen ajanjakson, jonka aikana hän osoitti omaavansa muun muassa hyvät käytöstavat. Nyt hän oli valmis hakeutumaan yliopistoon kotiopettaja Sundvallin suositusten saattelemina. Opintojensa jälkeen Abraham Jonathan eteni kihlakunnantuomariksi.²⁰⁰

Sekä Adam Schlyterin ja Abraham Jonathan Gyldénin kohdalla yksityistodistuksessa painotettiin heidän hyviä käytöstapojaan. Ainakaan heidän käytöstavoistaan ei jäänyt kiinni sopeutuminen ylioppilaiden yhteisöön. Molemmat saivat suositukset kotiopettajiltaan, ja Adam Schlyterin kohdalla kotiopettajan lisäksi myös äiti painotti poikansa valmiutta yliopisto-opintoihin. Muissa yksityistodistuksissa ei ole vastaavanlaista tapausta siitä, että äiti olisi kotiopettajan ohella toiminut poikansa suosittelijana. Tämä oli kuitenkin Adam Schlyterin kohdalla varsin luonnollista, sillä olihan hänen isänsä kuollut aiemmin, eikä pystynyt täten toimimaan poikansa suosittelijana.

Karl Grönlund kirjoittautui Turun akatemiaan 1771. Grönlund oli ollut kolmen vuoden ajan pysyvästi työntekijänä maanmittauskonttorin palveluksessa ja elättänyt itsensä koko tuon ajanjakson. Grönlund oli omaksunut niin paljon käytännön taitoja, että hän pystyi piirtämään itse kartan. Grönlund oli suorittanut onnistuneesti kokeen maanmittarikonttorilla, jonka todistuksen allekirjoittanut maanmittari Georg Hartlin todisti. Grönlund pystyi avustamaan Hartlinia hänen virkatehtävissään. Hartlin kuvaa Grönlundia rauhalliseksi, siveelliseksi ja kristillisiä elämäntapoja noudattavaksi.²⁰¹ Yksityistodistuksen sai siis myös kuninkaallisen maanmittauskonttorin palveluksessa olleelta maanmittarilta, jonka opissa Carl Grönlund oli ollut useamman vuoden ajan. Tämä on sinänsä poikkeava todistus oppilaan opinnoista kaikkien yksityistodistusten joukossa. Maanmittauskonttorilla hankittu työkokemus auttoi Grönlundia hänen pyrkiessään yliopistoon.

²⁰⁰ HYKA. Turun akatemian arkisto. Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811. Ef 2. Yksityistodistus 24.4.1794; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812. Nils Gyldén.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9338> (Luettu 20.3.2015); Ylioppilasmatrikkeli 1640–1812. Abraham Jonathan Gyldén.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9338> (Luettu 20.3.2015).

²⁰¹ HYKA. Turun akatemian arkisto. Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811. Ef 2. Yksityistodistus 21.3.1771.

Ylioppilas Carl Indren sai yksityistodistuksen Johan Gustaf Justanderilta 1794. Carl oli kotonaan nauttinut isänsä kappalaisena toimineen maisteri Anders Indreniuksen kasvatuksesta ja opetuksesta. Tämän jälkeen Carl oli Justanderin opissa kahden vuoden ajan. Justanderin alaisuudessa Carl oli ahkerasti ja tyydyttävällä menestyksellä opiskellut kristinuskoa, käytöstapoja, kirjoitusta, maantietoa, Ruotsin historiaa ja laskentaa. Roomalaisista kirjailijoiden teoksista hän tunsi Caesarin ja Corneliuksen kirjoitukset. Lisäksi Justander toteaa todistuksessa, että hänen oppilaansa on vaalinut aina hyveitä sekä omaa jämerät että harkitsevaiset käytöstavat. Hän on opiskellut ahkerasti.²⁰² Ylioppilas Indrenille annettu yksityistodistus kertoo, mitä kaikkea hänen opintoihinsa kuului. Kahden vuoden aikana Indren oli oppinut Justanderilta niitä taitoja, jotka edelsivät opintoja Turun akatemiassa. Yksityistodistuksen saaminen oli askel kohti opintoja akatemian penkissä, vaikka varsinaiset akateemiset opinnot olivat vasta alkamassa. Kotiopettajan neuvojen saattelemana oli kuitenkin hyvä astua akatemian ovista sisään ja liittyä ylioppilaiden yhteisöön.

4.4. Nathanael Gerhard af Schultén

Nathanael Gerhard af Schultén syntyi lokakuussa 1750 Mynämäen kihlakunnassa Nauvon Prosvikissä ratsutilalla. Tilan omistaja, Nathanaelin isä, Samuel Schultén (1694–1752) oli elänyt lapsuutensa ja nuoruutensa Ruotsissa ja opiskellut Uppsalan yliopistossa. Schultén toimi 1720-luvulla oikeustieteen professorina Turun akatemiassa, ja myös muutamien vuosien ajan akatemian rehtorina. Nathanaelin äiti, Beata Maria Palander (1726–1772), meni uudestaan naimisiin miehensä kuoleman jälkeen 1753 luutnantti Gabriel Hagelborgin (1720–1780) kanssa, jota Nathanael kuvaili muistelmissaan hyvin kasvatetuksi, salskeaksi, komeaksi mieheksi ja arvostetuksi isännäksi, jolle oli kertynyt hyvin mittava omaisuus. Hagelborgilla oli aiemmasta avioliitosta yhdeksän lasta, joista ainoastaan yksi selvisi aikuisikään saakka. Nathanaelin äiti, Beata Maria, oli lähtöisin pappisperheestä Kemiöstä. Hänen isänsä oli Dragsfjerdsin kappelin kappalainen

²⁰² HYKA Turun akatemian arkisto Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2
Yksityistodistus, ei päivämäärää.

Abraham Palander ja äitinsä oli nimeltään Beata Utter.²⁰³ Nathanaelin isä oli siis professorina oppinut mies, jäsen Turun kaupungin sivistyneistössä. Hän antoi Nathanaelille hyvän esimerkin siitä kuinka sivistämällä itseään oli hyvät mahdollisuudet päästä elämässä pitkälle ja kohota sääty-yhteiskunnan arvoasteikossa ylöspäin.

Nathanael Schultén eli lapsuutensa Prostvikissä äitinsä ja isäpuolensa kasvattamana hänelle määrättyjen holhoojien suostumuksella. Äitinsä avulla Nathanael oli oppinut lukemaan ruotsia ja sisäistämään kristinopin perusteet huolimatta siitä, että Beatalla oli huolehdittavana iso kotitalous ja monta nuorempaa lasta kasvatettavana. Beatan veljestä 26-vuotiaasta opiskelija Axel Palanderista tuli 6-vuotiaan Nathanaelin opintojen ohjaaja eli kotiopettaja. Nathanaelin mielestä Palander ei ollut kiinnostunut niinkään lasten opettamisesta, vaan metsästämisestä ja kalastamisesta. Opiskelut kotiopettajan kanssa jäivätkin Nathanaelin mukaan liian vähälle. Kotiopettaja Palander sairastui vain puolen vuoden päästä siitä, kun hänet oli otettu kotiopettajan pestiin ja kuoli Prostvikissä. Kotiopettajan kuoleman jälkeen Nathanaelin kasvatus ja opetus jäivätkin äidin vastuulle, kunnes Nathanael päätettiin lähettää oppiin Björkbodan ruukkiin. Björkbodassa asui inspehtori Gustaf Nilsson Gadelius ja hänen poikansa Gustaf Nils sekä Sauvosta kotoisin ollut opiskelija Henrik Gustaf Levan, jonka opissa Nathanael oli vuoden ajan, minkä jälkeen oli aika palata kotiin. Uudenvuoden 1760 jälkeen Nathanael muutti yhden holhoojansa, Nauvon kirkkoherran Abraham Mjödhin taloon, jossa hän pääsi varapastori maisteri Anders Gottskalkin opetukseen vuoden ajan ajaksi. Schultén kertoo edistyneensä oppinoissaan tuona aikana nopein askelin. Isäpuolensa Gabriel Hagelborgin mielestä Nathanaelin oli nyt aika ottaa enemmän vastuuta opinnoistaan ja alkaa opiskelemaan itsenäisesti, mitä oli tapahtunut hänen mielestään vain vähän. Vuonna 12-vuotias Nathanael Schultén läpäisisikin ylioppilaskokeen ja pääsi opiskelemaan Turun akatemiaan. Opiskeluidensa aikana hän asui välillä kotona, jolloin hän auttoi kykyjensä mukaan kotitilan hoidossa. Kaupungissa ollessaan hän keskittyi opiskeluihin ja kuunteli akatemian koulunpenkillä Veloniin luentoja teologiasta ja metafysiikasta. Itsekseen hän luki Euclidis Elementerin kuusi ensimmäistä kirjaa.²⁰⁴

²⁰³Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Samuel Schultén.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=U520> (Luettu 15.12.2014); Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 24.

²⁰⁴Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 24–26, 31. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Axel Palander.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7608> (Luettu 15.12.2014).

Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Henrik Gustaf Levan.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7644> (Luettu 16.12.2014)

On arvioitu, että Nathanaelin isäpuoli Gabriel Hagelborg laiminlöi pahasti Nathanaelin alkuopinnot.²⁰⁵ Nathanael menetti isänsä siis jo 2-vuotiaana, joten oman isän merkitys hänen lapsuutensa ja nuoruutensa aikana jäi hyvin vähäiseksi. Hänen kasvatuksesta vastasivatkin hänen äitinsä ja isäpuolensa.²⁰⁶ Isäpuolella ei ehkä ollut niin suuria intressejä ottaa vastuuta Nathanaelin kasvatuksesta, koska Nathanael ei ollut hänen oma poikansa. Tästä johtuen Nathanaelin lapsuusvuosien opinnot saatetaan nähdä siten, että hänen isäpuolensa ei panostanut niihin niin paljon kuin olisi pitänyt. Nathanaelin kirjoitusten perusteella hänen äitinsä ottikin tavallista enemmän vastuuta poikansa varhaiskasvatuksesta ja oli todennäköisesti vaikuttamassa myös siihen, että Nathanaelin kotiopettajaksi tuli Beatan veli. Isäpuolensa laiminlyönnistä huolimatta edellä huomattiin, kuinka Nathanael sai ajanmukaisen kasvatuksen mukaisesti kotiopettajan ja jatkoi myöhemmin opintojaansa yliopistossa.

1765 Schulténin latinan kielen taidot olivat niin jo niin hyvällä tasolla, että hän luki paljon eri latinankielisten kirjailijoiden teoksia. Vaikeinta oli hänen mielestään kreikan kielen oppiminen. Schultén muutti samana vuonna entisen opettajansa pastori Anders Gottskalkin luokse Nauvoon Finbyn kylään. Schultén asui Finbyssä vuoden mittaisen ajanjakson ja hän kertoo sivistäneensä itseään ahkerasti Gottskalkin opastamana, joka tosin keskittyi Schulténin mukaan enemmän omiin askareihinsa, omien lastensa opettamiseen ja tilan hoitoon kuin hänen opettamiseen. Tämän jälkeen Schultén palasi akatemiaan oppineempaan kuin koskaan ennen ja osallistui luento-opetukseen, mutta työskenteli pääasiassa itsenäisesti ja kirjoitti latinaksi tekstejä. Professorit kannustivat Schulténia jatkamaan opiskelua aina professoriopintoihin asti. Kuuden ja puolen vuoden aikana akatemiassa Schultén ystävystyi erityisesti professori Martin Johan Walleniuksen (1731–1773) kanssa, joka auttoi häntä isällisellä otteella ratkomaan vaikeimpia tehtäviä, erityisesti matematiikan opinnoissa, kävi usein vierailuilla ja lainasi kirjoja. Hän antoi Schulténille erityistä motivaatiota matematiikan opiskeluun. Walleniuksen kuolema olikin Schulténille kova paikka: hän jäi suuresti kaipaamaan arvostamaansa professoria.²⁰⁷ Erityisen lahjakas Schultén oli siis matemaattisissa aineissa. Hän sai paljon arvostusta akatemian henkilökunnalta, josta suositukset professoriopintoihin

²⁰⁵ Klinge 1987: 380.

²⁰⁶ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 24–26.

²⁰⁷ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 26–27.

etenemisestä osoittavat. Hänellä oli tässä vaiheessa mahdollisuudet edetä urallaan nopeasti eteenpäin, mutta hän päätti vielä jäädä kotiin auttamaan sukulaistensa opetuksessa.

Syksyisin Schultén vietti erityisen paljon aikaa Turussa, eikä koskaan pukeutunut niin, että hän voisi näyttäytyä hienostuneena parempien kansalaisten joukossa kaupungilla kävellessään. Hän käytti isäpuolensa kulutettuja uniformuja, sinistä takkia ja valkoista liiviä, joka oli hänen arki- ja pyhäpäivien kaunistus. Karkeat pikimustat saappaat oli tehty kotona käsitelystä nahkasta, pitkä päällystakki oli valmistettu kotona värjätystä kankaasta sinivalkoisine tahroineen ja hattu olivat vaatteita, joita Schulténin päivittäin käytti. Hänen mielestään nämä vaatimattomat vaatteet olivat hänelle juuri sopivia, tosin häntä paljon paremmin pukeutuneet kansalaiset moittivat häntä usein pukeutumisestaan.²⁰⁸ Nähtävästi Schultén halusi antaa itsestään hyvin vaatimattoman ulkoisen kuvan muille ihmisille ja samalla aiheutti hämmennystä pukeutumisellaan. Sen sijaan yliopistossa hän antoi itsestään muille hyvän vaikutelman lahjakkaana ja ahkerana opiskelijana.

Nathanael Schulténin isäpuoli Gabriel Hagelberg oli palkannut pojilleen Karl Adolffille ja Claes Magnukselle kotiopettajan, joka oli ollut palveluksessa aina syyslukukauden loppuun asti 1767. Hän oli 26-vuotias Tuuloksesta kotoisin ollut ylioppilas Salomon Savenius. Saveniuksen luovuttua kotiopettajan tehtävistä Hagelberg taivutteli Nathanaelin velipuoliensa kotiopettajaksi. Hagelbergin pojista Karl Adolf Turun akatemiassa opiskeli 1770-luvulla. Hänestä tuli ylioppilas 13-vuotiaana 1771. Schulténin mukaan hänen oli otettava tämä pesti vastaan vuosi toisensa jälkeen, aina syksyyn 1772 asti, jolloin hänelle tuli suuri tarve saada pidemmäksi ajaksi vapautusta kotiopettajan toimesta. Hagelbergin poikien uudeksi kotiopettajaksi pestautui 23-vuotias paimiolainen ylioppilas Johan Sahrström. Schultén piti valmistautua kandidaatin kokeeseen, jonka hän suoritti pastori Gustaf Polvianderin seurassa. Hän onnistuikin kokeessa ja sai korkeimman mahdollisen arvosanan. Kandidaatin kokeen jälkeen Schultén matkusti heti takaisin kotiin Nauvoon ja sairastui rajuun punakuumeeseen, joka piti hänet useamman viikon sänkypotilaana. Schulténin äiti Beata sairastui myös tähän samaan tautiin ja kuoli pian. Rakkaan äidin kuolema oli Schulténille raskasta. Schultén jatkoi surutyöstään

²⁰⁸ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 26–28.

huolimatta opintoja ja hänestä tuli priimusylioppilas ja filosofian maisteri 1772.²⁰⁹ Schultén ystäväystyi Abraham Niklas Clewbergin kanssa, joka opiskeli samaan aikaan kuin hän. Hänestä tuli Schulténin uskottu ystävä: he opiskelivat paljon yhdessä ja pitivät hauskaa selvittäen matemaattisia ongelmia.²¹⁰

Schultén oli viehtynyt mereen lapsuudestaan lähtien, jonka läheisyydessä hän oli viettänyt lapsuus- ja nuoruusvuoteensa. Meri oli lähellä myös Schulténin vanhimman velipuolen kapteeni Gabriel Augustinin sydäntä, joka oli Viaporissa sijainneen Augustin Ehrensvärdin johtaman saaristolaivaston palveluksessa. Schultén lähti kesällä 1772 purjehtimaan kotoaan Nauvosta Viaporin merilinnoitukseen velipuoliensa kanssa. Nelikon merimatkasta tuli epäonnisen kohtalokas, sillä Schulténin nuorimmat velipuolet, 16-vuotias Carl Adolf ja 14-vuotias Claes Magnus, hukkuivat myrskyssä matkanteon aikana. Nathanael ja Gabriel August sen sijaan selvisivät myrskystä ja onnistuivat pääsemään perille Viaporiin. Tuohon aikaan Viaporissa seurattiin Tukholmassa tapahtuvaa vallankaappausta, kun kuningas Kustaa III kaappasi vallan itselleen valtiopäiväsäädyltä.²¹¹ Nathanael Schultén kuvailee muistelmissaan tarkasti kohtalokkaan merimatkan tapahtumia, jotka varmasti syöpyivät hänen mieleensä hänen loppuelämänsä ajaksi. Velipuolien menehtyminen myrskyssä oli hänelle kova koettelemus. Oleskellessaan Viaporissa Schultén kenties onnistui luomaan suhteita merilinnoituksessa palvelleisiin henkilöihin ja sai sen ansiosta myöhemmin palveluspaikkoja linnoituksesta.

Maisteriksi valmistumisen jälkeen Schultén nimitettiin Turun akatemian tähtitieteen dosentiksi, mutta tästä virasta huolimatta hän matkusti Ruotsiin ensiksi Tukholmaan ja sitten Uppsalaan työskentelemään observatorioihin.²¹² Myöhemmin palattuaan takaisin Suomeen 1774 Schultén palasi Viaporiin. Hänellä oli tuttavuuksia Viaporissa, sillä hänen nuoruuden ystävänsä ja opiskelutoveri Abraham Mjödhillä oli työ saaristolaivaston rykmentin pastorina. Schultén puolestaan onnistui saamaan pestin kotiopettajana ja

²⁰⁹ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 29-30. Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852: Karl Adolf Hagelberg. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=9001> (Luettu 17.12.2014) ; ks. liite 6, taulukko 4 ja liite 7, taulukko 5.

²¹⁰ Clewberg oli myös Johan Henrik Kellgrenin ystävä: ks. alaluku 4.6.; Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 29.

²¹¹ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 32-38.

²¹² Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852: Nathanael Gerhard af Schultén. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8378> (Luettu 13.3.2015).

professorin arvonimen. Schulténista tuli kenraali ja kreivi Johan Sparren nuorimman pojan, 14-vuotiaan Gustaf Adolfin, kotiopettaja. Johan Sparren vaimo oli hollantilainen vapaaherratar de Cheusses ja perheeseen kuului myös Gustaf Adolfin pikkusisko, nuori neiti Sophie Sparre, joka meni myöhemmin naimisiin Augustin Ehrenvärdin pojan Carl August Ehrenvärdin kanssa. Schultén kertoo oppilaansa Gustaf Adolfin olleen hyväkäytöksinen ja luonteeltaan taipuisa nuorimies, jolle oli suotu avoin ja hyvä järki. Gustaf Adolf oppi helposti kaikki hänelle opetetut asiat. Häneltä tosin puuttui tarmokkuutta ja kestävyyttä työskentelyyn ja aherrukseen. Näitä ominaisuuksia kaivattiin Schulténin mielestä, jotta pystyttiin viisaasti sekä harkitsemaan että hallitsemaan ja lujittamaan mieltä. Opintojen edetessä Schultén huomasi, että Gustaf Adolfilla oli heikot perustaidot, sillä hänen taidoistaan puuttui muun muassa kokonaan kieliopin hallinta. Schulténin olikin aloitettava opetuksensa aivan perusasioista. Suurin vaikeus oli kuitenkin saada Gustaf Adolf ajattelemaan ja työskentelemään itse. Gustaf Adolf edistyi kuitenkin pikku hiljaa opinnoissaan. Häntä ei kuitenkaan Schulténin mielestä ollut luotu ymmärtämään matemaattisia asioita. Gustaf Adolf onnistui Schulténin opetuksessa oppimaan ranskan kielen taidon sekä käyttämään sitä melko virheettömästi, mutta vaikeuksia oli edelleen taidoissa, joihin liittyivät numerot ja käytöstavat. Gustaf Adolfin opettajana Schultén toimi aina vuoteen 1777 asti, jonka jälkeen hänet nimitettiin laivaston professoriksi.²¹³

Nathanael Schultén avioitui 38-vuotiaana nuoren 22-vuotiaan Jakobina Teodora Finckenbergin kanssa tammikuun 1. päivänä 1789. Hänen vaimonsa, jota hän kutsui lempinimellä Jaquette, oli kotoisin myös Nauvosta. Nuoripari muutti häiden jälkeen Prostvikiin ja he saivat ensimmäisen lapsensa, Margrethe Marien, seuraavana vuonna. Nathanael ja Jaquette saivat avioliittonsa aikana lisää lapsia. Heidän poikansa opiskelivat isänsä tavoin Turun akatemiassa ja yksi heidän pojistaan, Otto Reinhold af Schultén, korotettiin vapaaherraksi ja sai viran senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajana. Nathanael kapusi ennen lapsiaan ylös yhteiskunnan sosiaalisessa arvoasteikossa, kun hänet aateloitiin 1800-luvun alussa, minkä jälkeen Schultén toimi senaatin talousosaston jäsenenä ja valtioneuvoksena. Hänet kutsuttiin 1793 Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi, ja

²¹³ Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 41–51.

Suomeen muuton jälkeen hänestä tuli akatemian ulkomainen jäsen 1812. Schultén kuoli Turussa 1825 ja hänet haudattiin kotipaikkakunnalle Nauvoon.²¹⁴

4.5. Johan Henrik Kellgren

Johan Henrik ja Jonas Kellgrenin ja satojen muiden ylioppilaiden opiskelupaikan, Turun akatemian, rakennukset sijoittuvat Turun tuomiokirkon, Aurajoen ja akatemiatorin läheisyyteen. Akatemian kaksi omaa laajennettua ja uusittua rakennusta olivat kivirakennuksia. Turun tuomiokirkko hallitsi miljöötä ja akatemian rakennukset sijoittuivat kirkon ympärille. Tuomiokirkko oli akatemian tapahtumien keskipiste, sillä se toimi suurten juhlallisuuksien, rehtorivaihdoksien ja promootioiden näyttämönä. Luentosalit sijaitsivat vanhimmassa yliopistorakennuksessa, joka oli kaksikerroksinen kivitalo. Talvisin luentosalit olivat hyiset, sillä niistä puuttuivat kokonaan lämpöä tuovat tulisijat. Opetuspaikkoina toimivat myös 1760-luvulla valmistuneet anatomiatalo ja kemian laboratorio. Kaksikerroksisessa kirjastorakennuksessa sijaitsi yliopiston tuhansien kirjojen kokoelma. Kivisten ja puisten rakennusten rinnalla akatemian alueen kaunistajana toimi 1760-luvulla perustettu kasvitieteellinen puutarha puu- ja pensasaitoineen ja säännönmukaisine käytävineen. Siirtyessään kaupungin toiselle puolelle akatemian opiskelijoiden piti ylittää Aurajoki siltaa pitkin, joka oli kaupungin ainoa. Ylioppilaiden ilona oli sillalla sijainnut paviljonki, jossa Johan Christopher Frenckell piti kirjakauppaa.²¹⁵

Turun akatemian tuleva opiskelija Johan Henrik Kellgren syntyi pappissäättyyn kuuluvaan perheeseen Flobyssa Ruotsissa 1751. Hänen vanhempansa olivat Källbyssä syntynyt kirkkoherra Jonas Kellgren (1701–1771) ja Christina Elisabeth von Wulff (1710–1784). Jonas Kellgren oli hankkinut akateemisen koulutuksen, kun hän oli opiskellut 1720-luvulla ensin Uppsalan yliopistossa ja sitten myöhemmin Turun yliopistossa. Johan Henrikillä oli yksi veli, häntä neljä vuotta vanhempi Jonas, ja kaksi häntä vanhempaa siskoa Hedvig Eleonora ja Eva Maria. Johan Henrik oli siis perheen

²¹⁴ Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852. Nathanael Gerhard af Schultén <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8378> (Luettu 13.3.2015); Nathanael Gerhard af Schultén 1964: 79–80.

²¹⁵ Knapas 1987: 250–253, 265–275; Mäkeläinen 1972: 37; Laaksonen 2008: 81.

nuorimmainen lapsi. Isä Jonas pystyi oppineena miehenä huolehtimaan poikiensa varhaiskasvatuksesta, jonka jälkeen pojat opiskelivat Skaran koulussa. 1766 Jonas kirjautui Lundin yliopiston opiskelijaksi, mutta opiskelut loppuivat Lundissa, kun kahta vuotta myöhemmin sekä Johan Henrik että Jonas lähtivät opiskelemaan Turun akatemiaan. Turun akatemiassa Johan Henrik tutustui Abraham Niclas Clewbergiin (1754–1821).²¹⁶ Kellgrenin veljespari hankki isänsä tavoin akateemisen koulutuksen ja seurasi kasvattajansa jalanjälkiä samaan yliopistoon eli Turun akatemiaan.

Kellgrenin veljekset toimivat 1770-luvun aikana Turun lähiseudulla kotiopettajina. Jonas oli pestissä laamanni Ulrik Wallenstiernan ja hänen vaimonsa Margaretha Lanaeuksen aatelisessa perheessä Raisiossa 1770 maisteriksi valmistumisen jälkeen. Samoihin aikoihin Johan Henrik oli palveluksessa kihlakunnan tuomari Jakob Johan Sacklénin ja Hedvig Lanaeuksen perheessä Halikon Uskelassa. Sacklénin vaimo Hedvig Lanaeus oli Wallenstiernan vaimon Margarethan sisko. Ennen Johan Henrikiä Sacklénien kotiopettajan pestissä oli ollut toinen akatemian opiskelija Lars Johan Hedeén.²¹⁷ Luultavasti nämä kaksi perhettä olivat sukulaissuhteiden kautta paljon tekemisissä keskenään ja veljeksetkin todennäköisesti tapasivat useasti toisiaan näiden kahden perheen tapaamisten yhteydessä. Mahdollisuus säännöllisiin tapaamisiin kenties vaikutti heidän pestautumisiin juuri näihin perheisiin.

Halikon Loppiksessa asuneessa Sacklénien perheessä oli yhteensä seitsemän lasta: neljä poikaa ja kolme tyttöä. Pojista Lars, Niklas, Lars Johan, Gustaf Fredrik ja Ulrik opiskelivat Turun akatemiassa. Kolme vanhinta poikaa olivat valmistuneet jo aiemmin ja edenneet omilla urillaan eteenpäin. He kaikki suuntautuivat opiskeluidensa aikana juridiikan alalle, sillä isänsä tavoin he hankkivat itselleen virat oikeuslaitoksesta. Perheen nuorimmat pojat suuntasivat myös Turkuun: Gustaf Fredrik ja Ulrik aloittivat opintonsa

²¹⁶ Lagus 1884: 21; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Jonas Kellgren. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=5630> Luettu 17.12.2014; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Jonas Kellgren. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8814> Luettu 30.1.2015; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Johan Henrik Kellgren. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8815> Luettu 29.1.2015. Kirjeet: Ek ja Sylwan 1932: Clewbergin kanssa Kellgren oli kirjeenvaihdossa aina 1790-luvulle asti.

²¹⁷ Jonas Kellgrenin pestistä kotiopettajana Wallenstiernan luona ei ole merkintää rippi-, tosite- tai henkikirjoissa. Johan Henrikin kirjoittamien kirjeiden perusteella on kuitenkin päätelty, että Jonas oli palveluksessa Wallenstiernan perheessä syksyllä 1770: Johan Henrik till Jonas Kellgren 1770; Ek ja Sylwan 1933: 5-7; KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Halikko 1771, j.422, s.416: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11123375> (Luettu 29.1.2014) Lars Johan Hedeén: ks. liite 7, taulukko 4.

akatemiassa 1771. Tämän aatelittoman säätyläisperheen palvelusväkeen Loppiksessa kuului useita renkejä ja piikoja sekä kamarineitsyt Ahrnberg.²¹⁸ Johan Henrikistä tuli Sacklénien nuorimmaisten poikien, Gustaf Fredrikin ja Ulrikin, kotiopettaja.

Sacklénin perheen jälkeen Johan Henrik Kellgren meni palvelukseen Wallenstiernan perheeseen, jossa hänen veljensä Jonas oli ollut jo aiemmin kotiopettajana. Aateliseen perheeseen oli syntynyt vuosien kuluessa useita lapsia: 1772 talon kirjoihin merkittiin kaikkiaan viisi tytärtä ja viisi poikaa. Perheen pojista Turun akatemiassa opiskelivat 1760-luvulla Anders Johan ja Olof. Todennäköisesti Johan Henrik opetti perheen nuorimmaisista poikia Augustia ja Ulrichia, jotka olivat 1772 12- ja 8-vuotiaita. Johan Henrik sai vuosipalkkana 200 kuparitaalera poikien opettamisesta.²¹⁹ Perheeseen kuului myös useampikin nuori aatelisneiti. Perheen isä Ulrich Wallenstierna kuoli 1772, joten perheen lapset jäivät Margaretha äidin kasvatettavaksi.²²⁰ Johan Henrik oli todennäköisesti tärkeässä roolissa etenkin poikien kouluttajana perheen isän kuoleman jälkeen. Perheen poikien lisäksi tyttäret luultavasti pystyivät myös hyötymään Johan Henrikin opetuksesta.

Veljekset ajautuivat eri puolille Ruotsia, kun Jonas palasi takaisin valtakunnan läntiselle puolelle, kun hänet vihittiin papiksi Tukholmassa 1771. Myöhemmin 1780-luvulla hänestä tuli Skatelövin kirkkoherra ja rovasti. Hän meni naimisiin 1786 Klara Kristina Lidmarkin kanssa.²²¹ Jonas jatkoi siis isänsä tavoin pappisuralla. Johan Henrik jäi vielä Turkuun, jossa hän löysi omalla urallaan uuden tavan tuoda esiin runoilijan kykynsä. Hänen kohdallaan ura kirkon palveluksessa pappisvirassa veljensä ja isänsä tavoin ei toteutunut. Toisistaan erilleen ajautuminen ei ollut veljesten kohdalla lopullista, sillä Jonas ja Johan Henrik tulisivat vielä myöhemmin tapaamaan toisensa Ruotsin puolella.

1772 maisteriksi valmistuneen Johan Henrik Kellgrenin runoilijalahjat todettiin julkisesti valmistujaiskeväällä, kun hän esiintyi ruotsinkielisin säikein Turun akatemian kruunausjuhliissa. Pian tämän jälkeen hänet valittiin Aurora-seuran jäseneksi. Turussa

²¹⁸ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Halikko 1771, j.421, s.415: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11123374> (Luettu 16.3.2015).

²¹⁹ Johan Henrik Kellgren till Clewberg 3.11.1773.

²²⁰ KA digitaaliarkisto. Raison seurakunnan arkisto. Rippikirja 1772–1789, j.39, s.37: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5330383> (Luettu 29.1.2015).

²²¹ Lagus 1884: 22.

toimineeseen Aurora-seuran jäsenistöön kuului muitakin runoilijoita ja Johan Henrik Kellgren, Abraham Niclas Clewberg ja Gabriel Tidgrén muodostivat runoilijakolmikon, joiden ansiosta runot saivat entistä enemmän tilaa seuran toimittamassa *Åbo Tidningar* sanomalehdessä. Lehdestä ilmestyi jopa numeroita, joissa puolet sisällöstä oli runoja kanssa, jolloin hänen avustuksensa kirjoitusten muodossa kävivät harvalukuisiksi ja lopulta hänen välinsä lehteen katkesivat, kun Kellgren muutti vuoden 1777 lopussa Tukholmaan.²²²

Maisterin arvonimen saanut Johan Henrik Kellgren sai 1774 akatemiasta myös runousopin dosentin viran. Vaikka Johan Henrik olikin onnistunut hankkimaan itselleen aseman akatemiasta, hänen oli ilmeisesti otettava huonojen luentopalkkioiden vuoksi itselleen oppilaita yksityisopetukseen. Voi olla, että hänellä oli kaupungissa yliopiston lukukausien aikana oppilaita yksityisopetuksessa, mutta koulutettavia nuorukaisia oli myös maaseudulla. Johan Henrik sai professori Pehr Adrian Gaddin avustamana kotiopettajan pestin Lemusta, 30 kilometrin päästä Turun kaupungista, paroni Herman Flemingin perheestä Louhisaaren linnasta 1770-luvun puolivälissä. Paroni Fleming oli tunnettu varsin ylenmääräisestä rahankäytöstään. Johan Henrik kertoikin kirjeessään Clewbergille saaneensa peräti 1000 kuparitaaleria palkkaa vuodessa paronilta. Palkkaa Kellgren sai paronin poikien 15-vuotiaan Claesin ja 11-vuotiaan Hermanin opettamisesta, joista tuli akatemian ylioppilaita 1774. Ennen Johan Henrikiä kotiopettajana oli ollut akatemian ylioppilas Henrik Enckell. Laguksen teoksessa kuvaillaan, että pojista vanhemman eli Claesin luonne oli häijy ja hallitsematon. Sen sijaan nuoremman veljen Hermanin kerrotaan kunnioittaneen enemmän opettajaansa. Flemingien perheen palvelusväkeen kuului myös mamselli Eleonora Magdalena Dubois, johon Johan Henrik tutustui palvelusaikanaan. Hän oli ilmeisesti tekemisissä Eleonora Duboisin kanssa myös, kun Dubois oleskeli Turun kaupungissa. Ennen kuin Kellgren jätti työnsä Louhisaassa, hän joutui todistamaan perheen äidin, Anna Sofia Flemingin, kuolemaa. Hautajaisia varten Johan Henrik kirjoitti muistosanat 36-vuotiaana kuolleesta vapaaherrattaresta.²²³ Johan Henrik Kellgren sai todella hyvää palkkaa, koska Wallenstiernan poikien

²²² Suova 1952: 107, 229–230; Johan Henrik Kellgren till Clewberg 28.4.1777.

²²³ KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirja Mynämäki 1775, j.119, s.116: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13350692> (Luettu 29.1.2015); KA digitaaliarkisto. Lemun seurakunnan arkisto. Rippikirja 1769–1782, j.207, s.198: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5254080> (Luettu 29.1.2015); Lagus 1884: 99–106; Johan Henrik Kellgren till Clewberg 3.11.1773; Johan Henrik Kellgren till Clewberg 26.12.1775; Johan Henrik Kellgren till Clewberg 7.8.1774; Lounatvuori 2005: 93–95.

kotiopettajana toimiessaan Kellgren sai vain 200 kuparitaaleriala vuosipalkkukseen.²²⁴ Pestin houkuttimena olikin todennäköisesti juuri raha, sillä pesti aatelisperheen kotiopettajana oli täällä Flemingin alaisuudessa hyväpalkkainen. Tuhlailevasti rahaa käyttänyt paroni Fleming ei todennäköisesti nähnyt mitään estettä maksaa lastensa kotiopettajalleen palveluksista hyvää palkkaa.

Kotiopettajille maksetuista palkkioista Suomen aatelis- tai aatelittomissa säätyläisperheissä ei löydy tarkkoja tietoja. Tositekirjoihin merkittiin silloin tällöin tieto siitä, saiko kotiopettaja palkkaa vai ei ja joissain tapauksissa kuvattiin palkan suuruutta.²²⁵ Kotiopettajat saivat parempaa palkkaa kuin tavalliset miespalvelijat, koska he olivat korkeammalla sosiaalisessa asteikossa. Kotiopettajana erityisesti köyhä opiskelija pystyi kohentamaan taloudellista tilannettaan, saadessaan työstään hyvän lisätienestin.

Johan Henrik vietti Turun akatemiassa miltei kymmenen vuoden ajan. Kotiopettajan pestien lisäksi hän toimi ja vaikutti Turun vuosiansa aikana aktiivisesti kaupungin sivistyneistön ja oppineiden piireissä. Hän oli luultavasti tunnettu henkilö näissä piireissä ja sai todennäköisesti mainetta ja tunnustusta töidensä kautta. Turun akatemiasta tuli Johan Henrikille paikka ansaita elantoa opiskeluajan jälkeen, kun hän vakiinnutti paikkansa akatemian henkilökunnan jäsenenä. Opinnot Turun akatemiassa tarjosivat siis hänelle monia mahdollisuuksia edetä urallaan ja elämässään myös vanhemmalla iällä. Lisäksi Johan Henrik solmi opiskeluaikanaan ystävyysuhteita, joista oli iloa hänelle pitkäksi aikaa. Uransa huippuhetkiä hän tuli kuitenkin kokemaan myöhemmin Ruotsin puolella, jossa hän onnistui ylenemään korkeisiin virkoihin ja esittelemään kirjoittajan lahjojaan pääkaupungin asukkaille.

Ennen muuttoaan Tukholmaan Johan Henrik haki kaunopuheisuuden professorin virkaa Turun akatemiasta. Virkaa hän ei kuitenkaan onnistunut saamaan, sen sijaan virkaan nimitettiin hänen tuttavansa Henrik Gabriel Porthan. Vuoden 1777 alussa Johan Henrik matkasi postivaunuissa jään yli Ruotsiin ja asettui asumaan Tukholmaan. Asuessaan 1780-luvulla Tukholmassa hän hakeutui töihin sanomalehtialalle. Hän sai paikan

²²⁴ Johan Henrik Kellgren till Clewberg 3.11.1773.

²²⁵ Esimerkkinä kotiopettaja Tillenius, jonka kerrotaan saaneen suurempaa palkkaa kuin renki: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja Mynämäki 1766, j.1253, s.1284: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13033461>(Luettu 23.3.2015).

Stockholms Posten-sanomalehden toimituksesta. Lisäksi Johan Henrik toimi uudemman kerran kotiopettajana kreivi Meijerfeltin ja kreivitär Lovisa Augusta Wrede-Sparren perheen luona, jossa hän ohjasi ja kasvatti perheen kahta poikaa. Johan Henrikistä tuli kirjastonhoitaja ja kuninkaan yksityissihteeri 1785. Hänet valittiin Kuninkaallisen tiedeakatemian jäseneksi 1786. Johan Henrik kuoli naimattomana 44-vuotiaana 1795.²²⁶

1750-luvun alussa syntyneet Johan Henrik Kellgren ja Nathanael Gerhard Schultén etenivät elämänsä aikana Turun yliopiston penkiltä ja kotiopettajan pestien jälkeen urillaan huomattaviin tehtäviin Ruotsin sivistyneistön keskuudessa. Molemmista tuli Kuninkaallisen tiedeakatemian jäseniä, mikä osoittaa sen, että heitä arvostettiin Ruotsin tiedeyhteisössä. Opinnot Turun akatemiassa antoi molemmille hyvät mahdollisuudet edetä eteenpäin valitsemille teilleen. He opettivat useassa eri perheessä kotiopettajina. Hakeutuminen yhä uudestaan kotiopettajaksi kertoo siitä, että heillä oli toisaalta halu opettaa ja taas toisaalta tarve saada rahaa elämistä varten.

5. Yksityisopettajat sanomalehtien sivuilla

5.1. Sanomalehti-ilmoitus palkkauskeinona

*Mies sanoo sen, minkä tietää, nainen sen, mikä miellyttää; edellinen tarvitsee puhuakseen tietoja, jälkimmäinen aistia; edellisen päämääränä tulee olla hyödylliset seikat, jälkimmäisen taas miellyttävät seikat. Ainoa, minkä tulee olla yhteistä heidän puheissaan, on totuus.*²²⁷

Pätevien yksityisopettajien, niin kotiopettajattarien kuin kotiopettajien, löytämiseen tarvittiin yleensä sukulaisten, ystävien tai tuttavien suosituksia ja apua.²²⁸ Suositusten lisäksi ainakin 1700-luvun puolivälistä lähtien sanomalehdistön sivuista muodostui väylä yksityisopettajien palkkaukselle, kun lukuisat miehet ja naiset sekä tarjosivat opetusta että

²²⁶ Lagus 1884: 107–125. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Johan Henrik Kellgren. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8815> (Luettu 29.1.2015).

²²⁷ Rousseau 1762. Hahl 1933: 783.

²²⁸ Ilmakunnas 2011: 289.

hakivat paikkaa yksityisopettajiksi sanomalehdissä julkaistujen ilmoitusten avulla. Näitä ilmoituksia alkoi ilmestyä säännöllisesti ruotsalaisen sanomalehdistön sivuilla 1750-luvun aikana.²²⁹ Ranskassa sanomalehdissä julkaistujen ilmoitusten perusteella on todettu, että naisten opetustaitoja kohtaan osoitettiin vähäisiä odotuksia. Naiset eivät pystyneet hankkimaan akateemista koulutusta ja opetusta tarjonneet naiset itse asiassa muistuttivat taidoiltaan tavallisia palvelijoita. Samaten on tulkittu, että kotiopettajattaren asema palveluspaikassa oli riippuvainen hänen sosiaalisesta asemastaan.²³⁰ Yksityisopettajia oli siis mahdollista löytää ja palkata suosituksista eroavan keinon avulla 1700-luvulla. Vaikka osa ilmoituksista ei aina antanut päällisin puolin kovin hohdokasta kuvaa hakijan ominaisuuksista tai edes kattavaa kuvaa opetuksen tasosta tai laadusta, ei näitä ilmoituksia kannata jättää tutkimatta puutteiden takia. Lyhyeen ilmoitukseen piti osata tiivistää olennaiset asiat. Muutaman rivin pituiset ilmoitukset ovat oivallinen keino tutkia yksityisopettajia lehdistön tuottaman aineiston pohjalta. Sanomalehtiaineisto eroaa sisällöltään paljon verrattuna viranomaisten tuottamiin asiakirjoihin. Viranomaisten tuottamat asiakirjat sisältävät järjestelmällistä ja kaavamaista tietoa, kun taas sanomalehtiaineisto pitää sisällään tekstejä, joiden sisältö eroaa lehden numerosta toiseen.

Yksi näitä ilmoituksia julkaissut sanomalehti oli tukholmalainen *Politie och Commercie Tidningar*, jossa ilmestyi 1754–1757 yhteensä 37 ilmoitusta, joissa yksityisopettajat tarjoavat palveluksiaan tai hakevat palveluspaikkaa. Suurimmassa osassa ilmoituksia kerrottiin, mitä kieliä kyseinen ilmoittaja oli kykenevä opettamaan. Suurin osa ilmoittajista mainosti ennen muuta ranskan kielen taitoaan, koska ranskaa osaavat opettajat olivat erityisen haluttuja Ruotsissa. Ranskan kieltä ja kulttuuria ihailtiin suuresti 1700-luvun Ruotsissa etenkin aatelin keskuudessa. Vastaavanlaisia ilmoituksia löytyy lehden sivuilta myös 1760- ja 1770-luvuilta.²³¹ *Politie och Commercie Tidningar* oli yksi osa *Stockholms Weckoblad* lehteä, joka oli perustettu vuonna 1745. *Stockholms Weckobladista* tuli paikallisena kaupunkilehtenä esikuva myöhemmille Tukholman ulkopuolella ilmestyneille sanomalehdille. Kokonaisuudessaan lehti keskittyi pääkaupungin uutisiin ja ilmoituksiin ja julkaisi palstoillaan myös sekä valistavia että

²²⁹ Hammar 1981: 23.

²³⁰ Goodman 2009: 68.

²³¹ Hammar 1981:17–18, 23; Stockholmskällan: Stockholms WeckoBlad 1760–1770, <http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post?nid=8632> (Luettu 18.2.2015).

ajanvietteellisiäkin kirjoituksia. Sen sijaan lehden jälkipuolisko, eli *Politie och Commercie Tidningar*, sisälsi ensi sijassa ilmoituksia, mutta myös paikallisuutisia.²³²

1770 *Politie och Commercie Tidningarissa* julkaistiin yhteensä 17 ilmoitusta, joissa sekä miehet että naiset tarjoutuvat opettamaan lapsia ja nuoria. Ilmoittajien joukossa myös yksi perhe, joka etsi kotiopettajataria tyttärilleen. Ilmoituksia on nähtävissä lehden sivuilla eniten loppuvuodesta, etenkin marraskuussa 1770. Sen sijaan kesäkuukausilta ilmoituksia löytyy huomattavan vähän. Ilmoitukset sijoitettiin lehden viimeisille sivuille.²³³ Ilmoitusten jakautumisesta vuoden aikana päätellen, että ilmeisesti syksyllä ja syksyn kääntyessä talveksi oli paras mahdollisuus saada pesti säätyläisperheestä. Kesän loputtua säätyläisperheet alkoivat yhä enemmän pohtimaan lastensa tulevia opintoja ja etsivät opettajia lapsilleen. Tällöin oli mahdollisten opettajakandidaattien oikea aika laittaa ilmoitus lehteen. Ilmoituksia löytyy kuitenkin myös jonkin verran talvikuukausien ajalta, koska paikkaa etsineet ihmiset halusivat palveluspaikan kevään alkajaiseksi, kuten seuraavaksi huomataan. Ensimmäisenä esimerkkinä on ilmoitus talvella 1770 ilmestyneestä lehdestä:

*En studerande, som jämte de Lärda Wetenskaper och Språk kan Tyska och Fransyska, men i synnerhet äger en grundelig och widsträckt insigt i Mathematiquen, och har informerat äfwen någon tid här i Stockholm, hafwandes goda betyg om sig, åstundar condition hos något hederligt Folk här i Staden nästkommande Wår, eller oct nu straxt, om så åstundas: underrättelse tas i Kryddboden wid hörnet af Brunsgården och Österlång-gatan.*²³⁴

Tukholmassa asunut opiskelija esittelee akateemista oppineisuuttaan, jotka hän oli hankkinut opiskeluidensa aikana. Hän oli selostuksensa mukaan opiskellut muun muassa kieliä, saksaa ja ranskaa, mutta osasi lisäksi perusteellisesti matematiikkaa. Hänellä oli ilmoituksen mukaan aiempaakin kokemusta kotiopettajana toimimisesta. Hän osoittaa selkeästi halukkuutensa aloittaa pestissä tulevana keväänä tai mahdollisimman pian.

²³² Suova 1952: 41. Tommila 1988: 43.

²³³ Stockholmskällan: Stockholms WeckoBlad, *Politie och Commercie Tidningar* 1770, <http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=8632> (Luettu 18.2.2015).

²³⁴ Stockholmskällan: Stockholms WeckoBlad, *Politie och Commercie Tidningar* 1770 (tarkka päivämäärä puuttuu, mutta luultavasti ilmoitus on tammi – tai helmikuulta): <http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SSA/Bibliotek/TR0012031.pdf> (Luettu 4.3.2015)

Halukkaat ja kotiopettajan tarpeessa olleet kunnialliset ihmiset, jotka asuivat Tukholmassa, pystyivät saamaan hänen yhteyden käymällä ilmoitukseen liitetystä osoitteesta.

Tässä sanomalehdessä ilmoittivat pääasiassa työnhakijat, mutta joukosta löytyi myös yksi ilmoitus, jossa perhe haki kotiopettajattareksi sopivaa naista. Loppukesästä jätetyssä ilmoituksessa sopivaa henkilöä etsitään seuraavilla sanoilla:

*Et herrskap 30 mil söder ut ifrån Stockholm åstundar något hederligt Fruntimmer til information för sina Döttrar uti hwarjehanda nu brukeliga Fruntimmers-skylder; jemte derföre någon finnas hugad at denna Condition emottoga, behagade den samma sig anmäla uti Paris Trägård, belägen wid Drottning-gatan midt emot Observatorium.*²³⁵

Ilmoituksen jättänyt herrasväki kertoi asuvansa 300 kilometriä etelään Tukholmasta, jonne he toivoivat kunniallisen naishenkilön matkustavan ja ottavan pestin vastaan. Naisen toivottiin opettavan perheen tyttäriä ja osoittavan kiinnostuksen pestiin jättämällä ilmoituksen itsestään perheen ilmoittamaan osoitteeseen. Ilmoituksessa ei annettu kovinkaan paljon vaatimuksia siitä, mitä kotiopettajattaren pitäisi osata tai tehdä. Tavanomaiset taidot tehtävien hoitamiseen riittivät.

Ilmoituksen julkaisemisen ollessa mahdollisesti liian kallista yhden henkilön kustannettavaksi, laitettiin lehteen yhteinen ilmoitus. Tällainen käytäntö näkyi kahden naisen jättämässä ilmoituksessa helmikuussa ilmestyneessä lehden numerossa:

Twå hederliga Fruntimmer, hwilka warit här i Stockholm i Pension, hwilket dess swaga wilkor ej längre tillåter, åstunda til Wåren antaga Condition uti något hederligt hus, och åstundar den ena at komma til någon Rintker eller annan Förnäm herre, at antaga dess Stärk och Söm, eller hos Fruntimmer, at laga dess hår, sy, kappla och knyta; den andra åstundar Information för Barn, at lära dem läsa Swånska och Fransyska, all

²³⁵ Stockholmskälla: Stockholms WeckoBlad, Politie och Commerce Tidningar. 25.8.1770. No.35. <http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SSA/Bibliotek/TR0012035.pdf> (Luettu 4.3.2015).

*slags Sömm, Knypla, Rita, Räkna, Skrifwa och Dansa, med mera; om desse Fruntimmer säs underrättelse i Ban-Stånden och Huset N: o 31, en trappa up in på Gärdén.*²³⁶

Molemmat naiset olivat olleet pensionaatin oppilaita Tukholmassa eli he olivat kartuttaneet taitojansa koulussa, mikä ei ollut kovin tavanomaista tytöille 1700-luvun Ruotsissa. Kevääksi he halusivat pestit perheistä tai jonkun naishenkilön luota, joissa he pystyisivät käyttämään oppimia taitojaan ja saada palkkaa. Toinen naisista ilmoitti tarjoavansa erilaisia palveluita, kun taas toinen nainen halusi antaa opetusta ruotsin ja ranskan opinnoissa ja esimerkiksi kirjoituksessa, tanssissa, piirustuksessa ja käsitöissä. Nähtävästi näillä naisilla oli asunto Tukholmassa, koska osoite on annettu ilmoituksessa tarkasti.

Ilmoituksia oli *Politie och Commerce Tidningar* julkaisussa paljon enemmän kuin turkulaisessa *Åbo Tidningar* lehdessä 1770-luvulla.²³⁷ Tämä kertoo siitä, että Tukholmassa oltiin niin sanotusti edelläkävijöitä sanomalehti-ilmoituksien käytössä ja mainonnassakin Suomen aloittelevaan lehdistöön verrattuna. Tukholmassa sanomalehti-ilmoituksiin oli jo totuttu, kun taas Turussa oltiin vasta alkutekijöissä. Toki suurkaupunki Tukholmassa oli paljon enemmän asukkaita kuin muutaman tuhannen asukkaan Turussa, joten yksityisopettajia oli paljon enemmän siinä missä myös potentiaalisia oppilaita. Kysyntää ja tarjontaa oli Tukholmassa siis Turkuun verrattuna enemmän, mikä vaikutti ilmoitusten lukumäärään.

On mahdollista, että Turussa asuneet henkilöt laittoivat ilmoituksia Tukholman sanomalehtiin ja hakivat suuremmalta markkina-alueelta opettajia lapsilleen. Tällaisesta käytännöstä saadaan viitteitä ilmoituksesta, jossa haettiin mielellään suomenkieltä puhuvia henkilöitä palvelukseen Suomeen. Haussa oli taloudenhoitaja, joka osasi laittaa hyvin ruokaa, ommella ja tärkätä vaatteita. Lisäksi haettiin kamaripalvelijaa, joka osasi metsästä ja kalastaa.²³⁸ Ilmoituksen jättäneet henkilöt olivat päättäneet etsiä palvelusväkeä sanomalehti-ilmoituksen avulla aina Tukholmasta asti. Henkilökohtaisten palvelijoiden etsiminen Ruotsin pääkaupungista on mielenkiintoista, sillä suomenkieltä

²³⁶ Stockholmskälla: Stockholms WeckoBlad, Politie och Commerce Tidningar: 24.2.1770, No. 9. <http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SSA/Bibliotek/TR0012031.pdf> (Luettu 4.3.2015).

²³⁷ Ks. alaluvut 5.3. ja 5.4.

²³⁸ Stockholmskälla: Stockholms WeckoBlad, Politie och Commerce Tidningar: 29.9.1770, No. 40. <http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SSA/Bibliotek/TR0012036.pdf> (Luettu 12.3.2015).

puhuvia henkilöitä löytyi toki lähempääkin kuin Tukholmasta. Ehkäpä perhe halusi palvelukseen juuri sellaisia henkilöitä, jotka olivat saaneet kokemuksia elämästä kaupungissa, joka oli täynnä 1700-luvun kulttuuri- ja aatevaikutteita.

Kotiopettajattarien ja yksityisten tyttökoulujen lukumääriä on laskenut myös ruotsalainen tutkija Eva Lis Bjurman *Daglig Allehanda* sanomalehdessä vuosien 1796–1822 aikana ilmestyneiden lehti-ilmoitusten perusteella. Jokaisen tutkimusvuoden ajalta Bjurman on valinnut tammikuun aikana ilmestyneet lehti-ilmoitukset. Molempien kohdalla on nähtävissä kasvua kohti 1820-lukua: esimerkiksi 1810 sanomalehdessä oli kuusi ilmoitusta tyttökouluista ja kaksi ilmoitusta palveluksiaan tarjoavista kotiopettajattarista, kun vastaavasti 1818 samat lukemat olivat yhdeksän ja viisitoista. Kotiopettajattarien ilmoitukset lisääntyivät etenkin vuodesta 1814 lähtien. Yhä useammat keskiluokkaan kuuluneet ihmiset lähettivät tyttäriään näihin kouluihin, mikä on nähtävissä siitä, että tyttökoulujen sanomalehtiin lähettämät ilmoitukset yleistyivät pitkin 1800-luvun alkua.²³⁹ Näidenkin tutkimustulosten pohjalta on mielestäni oleellista huomioda, että keskiluokkaan kuuluneet aatelittomat säätyläiset kouluttivat myös tyttäriään yhä enemmän mentäessä kohti 1800-lukua. Ihmiset pystyivät tarjonnan lisääntyessä myös yhä useammin valitsemaan, että antoivatko he tyttäriensä koulutuksen kotiopettajattaren vai yksityisen tyttökoulun tai sisäoppilaitoksen haltuun.

Ruotsin puolella julkaistuissa sanomalehdissä näyttää ilmoittaminen olleen alun perin maksutonta, mutta 1700-luvun puolivälissä maksun ottaminen alkoi tulla yleiseksi. Ilmoituksia kertyi *Åbo Tidningariin* vähän verrattuna siihen, minkälaisiin määriin päästiin Ruotsin puoleisissa paikallislehdissä. Esimerkiksi Göteborgissa ilmestyneissä sanomalehdissä oli ilmoituksia jokaisessa numerossa. *Åbo Tidningar*-lehden toimitus ei tiedottanut, maksoivatko ilmoitukset ja minkä verran. Ilmoitukset eivät siis olleet mikään tuottoisa rahanlähde *Åbo Tidningarille*: sen piti selvittää pelkästään tilausmaksuilla, joka muodostui vuosikerran tilaushinnasta eli kuudesta taalarista. Tämä oli entisestään huonontamassa lehden heikkoa taloustilannetta. On muistettava, että Suomessa käytettiin 1700-luvulla yleisesti vanhastaan hyväksi havaittua tiedotusjärjestelmää: yksityiset tiedonannot luettiin kirkon saarnatuolista saarnan jälkeen. Lisäksi 1770-luvulla käytettiin Turussa rummuttajia julistamaan sekä julkisia että yksityisiä tiedotuksia, minkä lisäksi

²³⁹ Bjurman 1998: 209–212.

viranomaisilla oli erityinen tiedotustaulunsa. *Åbo Tidningarin* ilmoitukset osoittavat kuitenkin sen, että Suomessa otettiin muualta mallia ilmoitusten julkaisussa, etenkin Ruotsista. Kun Ruotsista tai Ranskasta tulleet henkilöt tulivat Turkuun tarjoamaan palveluksiaan, he toivat mukanaan muualla omaksutun menetelmän tiedottaa palvelusalttiudestaan.²⁴⁰ Sanomalehti-ilmoitusten vähäiseen määrään on voinut siis vaikuttaa se, että ilmoitusten laittaminen lehteen oli tuohon aikaan todennäköisesti kallista. Nähtävästi *Åbo Tidningarin* toimitus peri ilmoituksista jonkinlaisen maksun. Jos näin ei olisi ollut, ilmoituksia olisi ollut lehdessä enemmänkin, koska ilmaisuus olisi nostanut ilmoituksen määrää.

5.2. Kaupunkilaismamsellit ilmoittajina *Åbo Tidningarin* sivuilla

Ensimmäinen Suomessa ilmestynyt sanomalehti *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo*, eli *Åbo Tidningar*, alkoi ilmestyä Turussa vuoden 1771 alussa Henrik Gabriel Porthanin johtaman Aurora-seuran toimesta. Lehteä painettiin kirjanpainajan ja lehden kustantajan Johan Christopher Frenckellin kirjapainossa. Lehdestä kaavailtiin ennen kaikkea uudenlaista kanavaa tiedonvälitykselle. Katsottiin, että Suomen puoleinen osa valtakuntaa oli jäänyt paitsioon tiedon välityksessä. Ajan mittaan *Åbo Tidningarista* muodostuikin varteen otettava suomalainen tiedotuskanava. Se oli julkaisuna hyvin akateeminen, minkä vuoksi lehteä luki lähinnä sivistyneistö. Lehdessä ilmestyi muun muassa runoja, kaunokirjallisia tekstejä, oman maan kieleen ja maantieteeseen liittyviä kirjoituksia sekä kirkon ja akatemian uutisia. Mukaan mahtui myös valtakunnallisesti merkittävien henkilöiden virkanimityksiä ja kuolinilmoituksia sekä merkittävien tapauksien kuvauksia Turusta ja koko valtakunnan alueelta. Nämä edellä mainitut lehden osa-alueet oli kuvattu ohjelmassa, jonka Porthan muodosti ottaen mallia tukholmalaisesta lehdistöstä. 1700-luvun loppupuolella Ruotsissa julkaistiin jo useita kymmeniä sanomaja aikakauslehtiä. *Åbo Tidningarin* levikki jäi todennäköisesti ensimmäisenä ilmestymiskautenaan 1771–1778 vaatimattomaksi: lehden tilauskanta oli 1770-luvun alkupuolella arviolta 150–200 kappaletta.²⁴¹

²⁴⁰ Suova 1952: 233–234. Tommila 1988: 54.

²⁴¹ Ks. Ikonen 1997: 7-8, 18, 26; Karonen 2008: 349. Vuosi 1760 oli tavallaan merkkipuosi Ruotsin lehdistön historiassa. Silloin perustettiin *Inrikes Tidningar*, mikä merkitsi oleellista edistystä kotimaisen uutisaineuksen käsittelylle Ruotsin sanomalehdissä. Suova 1952: 177; Tommila 1988: 49.

Lehteä toimittanut Aurora-seura oli ensimmäinen suomalaiseksi tieteelliseksi seuraksi määriteltävä yhdistys, joka perustettiin Turussa 1770. Lehti toimi Aurora-seuran keskeisten ajatusten foorumina, ja siinä kuului vahvana Porthanin ääni: säätyläisväestölle luotiin käsitys Suomesta valtakunnan sisällä olevana erityispiirteisenä kansallisena kokonaisuutena. Seuran jäseniksi kutsuttiin ajan sivistyneistöä, pappeja ja virkamiehiä. Kaikille seuraan kuuluneille oli asetettu velvollisuus avustaa lehden toimittamisessa. Useat Turun akatemian ylioppilaat, jotka olivat samalla Aurora-seuran jäseniä, kirjoittivat lehteen: heistä mainittakoon kotiopettajina toimineet Johan Henrik Kellgren ja Gabriel Tidgren. Etenkin Tidgren oli tärkeässä roolissa lehden toimituksessa sen jälkeen kun Porthan nimitettiin vuoden 1777 lopussa professoriksi. Aurora-seuran toiminta lakkasi 1778, jolloin myös lehden ilmestyminen lakkasi.²⁴²

Åbo Tidningarin jalanjäljissä aloitti Turussa toimintansa 1776 *Suomenkieliset Tieto-Sanommat*, ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti, joka alkoi ilmestyä Mynämäen rovasti Anders Lizeliuksen (1708–1795) johdolla. Lizelius oli ollut avustamassa *Åbo Tidningarin* toimitusta, mutta Aurora-seuraan hän ei kuulunut. *Suomenkieliset Tieto-Sanommat* oli maalla asuneelle kansalle tarkoitettu opetus- ja valistuslehti. Lehdessä oli pysyvä osio, jossa julkaistiin sekä kotimaan- että ulkomaan uutisia.²⁴³ *Suomenkielisiin Tieto-Sanomiin* painettiin myös erilaisia sanomalehti-ilmoituksia.²⁴⁴ Ilmoitukset eivät kuitenkaan ole sellaisia, jotka olisivat olleet tutkimukselleni sopivia. Näin ollen joudun tukeutumaan Suomessa julkaistujen sanomalehtien osalta ainoastaan *Åbo Tidningarin* ensimmäisenä ilmestymiskautena painettuihin ilmoituksiin.

1770-luvun aikana ilmestyneistä sanomalehdissä oli kolme ilmoitusta, joissa tarjottiin opetusta aatelis- ja säätyläislapsille. Ilmoitukset sijoitettiin sanomalehden viimeiselle sivulle, joka toimi mainospaikkana. Nämä ilmoitukset upotettiin lehden sisällössä kohtaan, jossa käsiteltiin erityisesti Turkuun koskevia kaupunki uutisia, kuten saapuneita ja lähteneitä laivoja, torihintoja ja erilaisia taksoja.²⁴⁵ Lehden viimeiset sivut olivat siis paikka ilmoituksille, kuten myös *Politie och Commercie*-lehdessä. Ilmoitusten

²⁴² Suvikumpu 2002: 289; Tommila 1988: 48–50.

²⁴³ Ikonen 1997: 9. Tommila 1988: 54–57.

²⁴⁴ Historiallinen sanomalehtikirjasto. Suomenkieliset Tieto-Sanommat. <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1457-4683/1775> (Luettu 16.2.2015).

²⁴⁵ Ks. seuraavat alaluvut. Ikonen 1997: 18.

perusteella voidaan todeta, että Ruotsin tapaan myös Suomessa sanomalehdistöstä tuli 1770-luvulla uusi kanava ja markkinapaikka työvoimalle, jonka kautta yksityisopettajat tarjosivat palveluksiaan. Tosin ilmoitusten vähäisestä määrästä päätellen ilmoitusten merkitys yksityisopettajien palkkaamisessa ei ollut vielä kovinkaan suuri 1770-luvulla. Palkkauskanavana suomalainen sanomalehdistö jäikin ruotsalaisiin sanomalehtiin verrattuna varsin heikkoon asemaan.

Turun kaupunkiin saapuneet kaupunkilaisnaiset ottivat mainostuskeinokseen kaupungissa ilmestyneen sanomalehden, *Åbo Tidningarin*, jota luki alueella asunut sivistyneistö ja herrasväki. Sanomalehdessä ilmestyneet ilmoitukset olivat keino päästä kasvattamaan ja opettamaan lapsia eli hankkia toimeentuloa. Ilmoituksissaan naiset kertovat itsestään:

*Et Fruentimmer ifrån Sverige, som bor här i Staden hos Skomakaren Sjöberg på stora Nylandsgatan, åstundar emottaga och informera barn uti allehanda slags fin Linnésöm, samt i Fransyska Språket.*²⁴⁶

Avertissement.

*Högt Respective Herrskaperne, så i Staden som på Landet, gifwes här med tilkänna, det en Fru nyligen hit til Åbo ankommit, som informerar Ungdom uti Bordering och årstilliga slags Sömnader, samt educerar uti Fransyska och Tyska språket, wälbemåste Fru logerar hos Kopparslagaren Argilander på lilla Annigais gatan.*²⁴⁷

Turussa asuneet naiset toivat ilmoituksissaan esiin halunsa työskennellä yksityisopettajina kertomalla muutamilla sanoilla opetuksellisista taidoistaan. Ilmoitusten avulla naiset markkinoivat itseään ja toivat esille tärkeimmät avunsa. Toinen naisista oli kotoisin Ruotsista, toinen oli saapunut juuri Turkuun. Molemmat heistä osasivat puhua ranskaa ja toinen myös saksaa. Mitä luultavammin naiset olivat lähtöisin säätyläisperheistä, joissa myös perheen tyttäret saivat koulutusta. Kielitaito, etenkin ranska, oli tärkeä taito kotiopettajattarille 1700-luvulla, kuten on jo edellä huomattu.

²⁴⁶ Historiallinen sanomalehtikirjasto. *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo*. s. 8. 16.4.1772. http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/showPage.html?action=page&type=lq&conversationId=1&id=482928&pageFrame_currPage=8 (Luettu 28.3.2014).

²⁴⁷ Historiallinen sanomalehtikirjasto. *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo*. s.8. 31.8.1774. http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/showPage.html?action=page&type=lq&conversationId=2&id=485163&pageFrame_currPage=8 (Luettu 28.3.2014).

Näiden taitojen osaaminen olikin erittäin tärkeää tuoda esille lehti-ilmoituksissa, sillä kielitaito oli todennäköisesti edellytys kotiopettajattarien palkkaamiselle etenkin aatelisperheiden kohdalla.

Kartanoissa asuneet aatelistyttäret ompelivat paljon erilaisia käsitöitä, kuten muun muassa merkkkausliinoja, joihin kopioitiin erilaisia kirjainmalleja ja koristekuvioita kapioiden nimikoimista varten.²⁴⁸ Historioitsija Dena Goodman on todennut omassa tutkimuksessaan, että kotiopettajattaren pestiä etsineet naiset esittelivät taitojaan ja osaamistaan, mutta eivät oppineisuutta.²⁴⁹ Näin oli myös näiden kahden Turkuun tulleen naisen kohdalla. Molemmat naiset kertovat ilmoituksissa ennen muuta käsityötaidoistaan. Tämän naisellisen taidon osaaminen olikin kielitaidon ohella tärkeää kotiopettajattarille. Käsityötaidon osaamisen mainostaminen oli erityisen tärkeää, koska aatelistyttöjen piti harjaantua taitaviksi käsitöiden tekijöiksi säätynsä ihanteiden mukaisesti.

Naiset esiintyivät ilmoituksissa nimillä *fruentimme* ja *fru*. Sana *fruentimme* muodossa *fruntimmer* on 1700-luvulla käytetty naisista, joilla oli korkea yhteiskunnallinen asema. Toinen naisista puolestaan esittelee itsensä *fru* sanalla, joka tarkoitti 1700-luvulla, että nainen on naimisissa ja kuului säätyläistöön.²⁵⁰ Tätä ei kuitenkaan voi täysin varmasti todeta, koska naisesta ei ole olemassa enempää tietoja. *Fruentimme* nimityksen käyttäminen kertoo siitä, että ainakin toinen näistä naisista kuului säätyläistöön. Naiset eivät laittaneet ilmoituksiinsa lainkaan omia nimiään. Nimettömänä pysyminen antoi heille eräänlaisen suojan. Henkilöllisyyksien paljastaminen julkisesti kaupungin ainoassa sanomalehdessä olisi voinut tuoda naisille sekä hyvää että pahimmassa tapauksessa huonoakin julkisuutta, koska omilla nimillä esiintyminen olisi nostanut heidät esille patriarkaalisessa ilmapiirissä, jossa naisten julkinen esiintyminen sanomalehtien sivuilla olisi voinut aiheuttaa kohua. Eräänlaista harkittua varovaisuutta onkin havaittavissa ilmoituksista rivien välistä. Naiset olivat joka tapauksessa rohkeita ja ennakkoluulottomia mainostaessaan palveluksiaan ja taitojaan sanomalehden sivuilla julkisesti.

²⁴⁸ Vainio-Korhonen 2008: 51.

²⁴⁹ Goodman 2009: 69; Vertaa, kuinka alaluvussa 5.1. opiskelija kertoo ilmoituksessa opinnoistaan.

²⁵⁰ *Fruentimmer*, SAOB: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (Luettu 4.3.2015); *Fru*, Svenska Akademin ordbok: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (Luettu 4.3.2015).

Ilmoituksissaan naiset kertoivat myös, mistä heidät oli mahdollista tavoittaa, mikäli joku kiinnostui heidän palkkauksestaan. Naiset olivat majoittuneet Turun kaupungin porvariston jäsenten koteihin, toinen suutari Sjöbergin kotiin ja toinen kuparintekijä Argilanderin kotiin. Näiden havaintojen perusteella voidaankin olettaa, että muutkin kaupungissa asuneet kotiopettajattaret ovat voineet pitää majapaikkaa jonkun henkilön tai tuttavan luona. He ovat mahdollisesti kiertäneet ympäri kaupunkia ja käyneet opettamassa niissä perheissä, jotka ovat halunneet heidän palveluksiaan. Tarvittaessa he kenties matkasivat maaseudulle opettamaan aatelislapsia ja jäi pysyvästi asumaan aatelisperheisiin.

Jälkimmäisessä ilmoituksessa haluttiin herättää huomio maaseudun herrasväessä, eli ainakin tämä nainen oli valmis lähtemään kaupungista maaseudulle opettamaan lapsia. Maaseudulla asuikin enemmän säätyläistöä kuin kaupungissa, joten tällä naisella oli paremmat mahdollisuudet tulla palkatuksi maaseudun säätyläisperheisiin. Oli varmasti tärkeää osoittaa halukkuuttansa opettaa myös maaseudulla asuvien säätyläisperheiden lapsia. Lehteä lukeva sivistyneistö ja säätyläistö palkkasivat kotiopettajia ja kotiopettajattaria palvelukseensa, joten oli luonnollista, että yksityisopettajat laittoivat lehteen ilmoituksia palkkauksen toivossa. Nämä kaksi naista voidaan lukea niiden naisten ryhmään, jotka elättivät itseään opettamisella. Luultavasti he olivat yksineläviä, niin sanottuja kaupunkilaismamselleja, jotka etsivät toimeentuloa.

Åbo Tidningarin ilmoitukset ovat kaiken kaikkiaan hyvin samanlaisia kuin *Politie och Commerce Tidningarin* ilmoitukset. Tämä ei ole mitenkään tavatonta, sillä Porthan otti mallia tukholmalaisesta lehdistöstä.²⁵¹ Jos naiset, joiden ilmoitukset julkaistiin *Åbo Tidningarista*, olivat molemmat kotoisin Ruotsin puolelta, he olivat alttiita omaksumaan tämän lehti-ilmoitus tavan Ruotsista.

Keväällä 1772 julkaistu Ruotsista kotoisin olleen naisihmisen lehteen toimittama ilmoitus oli myös historiallinen, sillä se on Suomessa ilmestyneen lehdistön ensimmäinen työnhakuilmoitus.²⁵² Myös naisten johtama pensionaatti laittoi ilmoituksen *Åbo Allmänna Tidningiin* 1816, jossa haettiin tähän sisäoppilaitokseen oppilaisiksi nuoria neitejä. Koulu tarjosi ilmoituksessaan oppilaille myös ruuan ja asunnon. Oppiaineista

²⁵¹ Ks. alaluku 5.1; Tommila 1988: 49.

²⁵² Suova 1952: 90.

mainostettiin erityisesti ranskan kieltä, piirustusta ja käsitöitä.²⁵³ 1770-luvulla *Åbo Tidningar*-lehdessä ilmestyneet kahden naisen ilmoitukset olivat avaamassa tietä naisille, jotka halusivat käyttää sanomalehtimainoksia mainostaakseen palveluksiansa. Kaupunkilaismamselleille sanomalehti-ilmoitukset tai -mainokset toivat lisää näkyvyyttä ja sen mukana mahdollisesti lisää asiakkaita.

5.3. Ulkomainen kotiopettaja ja debattia yksityisopettajista *Åbo Tidningarissa*

Maaseudun kihlakuntien aatelis- ja aatelittomien säätyläisperheiden palvelusväkien joukosta ei löytynyt ulkomaisia kotiopettajia, vaan kotimaiset Turun akatemian ylioppilaat toimivat näissä perheissä kotiopettajina. Ulkomaisia kotiopettajia oli kuitenkin Suomessa 1700-luvulla, ja todiste tästä löytyy Turusta. *Åbo Tidningarin* lehti-ilmoituksista löytyy 1770-luvulta yksi ulkomaisen kotiopettajan jättämä ilmoitus. Ilmoitus kertoo siitä, että ulkomaisia kotiopettajia oli myös Suomessa hakemassa pestiä aatelisperheistä. *Åbo Tidningarissa* julkaistiin syyskuun lopussa 1773 seuraava ilmoitus:

*En Frantsos wid namn Thomas Delhai har nyligen hitkommit och åstundar at få någöt Hederligt Herrskaps Barn at underwisa: den som åstundar hans tjenst, behagade sig här uti Bok-Tryckeriet anmåla.*²⁵⁴

Thomas Delhai oli sanojensa mukaisesti juuri saapunut Turkuun. Hän kertoi ilmoituksessaan olevansa ranskalainen ja haluavansa opettaa erityisesti aatelislapsia. Ranskalaisuus on varmasti kiinnostanut niitä aatelisia, jotka halusivat palkata lapsiensa opettajaksi nimenomaan ranskalaisen kotiopettajan. Ranskalaisuuden katsottiin olevan olleen suuri tekijä kotiopettajan palkkauksessa, sillä ranskan kielen opettajaksi haluttiin ennen muuta ranskaa äidinkielenään puhuvia. Näin ollen ranskalaisuuden korostamisessa oli varmasti syynsä Delhain ilmoituksessa. Se on ollut keino erottautua muista hakijoista. Samaa oli aiemmin huomattavissa kaupunkilaisnaisten lehti-ilmoituksissa, joissa naiset korostivat ranskan kielen taitoaan.²⁵⁵

²⁵³ Vainio-Korhonen 2009: 190–192.

²⁵⁴ Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtikirjasto, *Tidningar Uf gifne af et Sällskap i Åbo*, s.8. 30.9.1773.

http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/showPage.html?action=page&type=lq&conversationId=4&id=482915&pageFrame_currPage=8 (Luettu 28.3.2014).

²⁵⁵ Ks. alaluku 5.1 ja 5.2.

Delhain mahdollisesta asuin- tai majoittautumispaikasta Turun kaupungin alueella ei ole tietoa. Ilmoituksen mukaan hänet tavoittaisi asioimalla Johan Christopher Frenckellin kirjapainossa. Delhain oleskelu Turussa nostaa esiin monia kysymyksiä. Ensinnäkin voi pohtia, miksi Delhai oli saapunut Turun kaupunkiin 1773. Oliko hän saapunut Turkuun siinä toivossa, että hän saisi pestin kotiopettajana aatelisperheessä vai oliko hänen oleskelussaan Turussa jotkut muut motiivit? Delhain seuraavista vaiheista ilmoituksen julkaisemisen jälkeen Turun kaupungissa tai mahdollisessa palveluspaikassa ei ole todisteita.²⁵⁶ Jos Delhai onnistui tavoitteessaan kotiopettajan pestin saamisessa, hän asettui asumaan johonkin aatelis- tai säätyläisperheeseen tai, jos hän ei saanut pestiä mistään, hän todennäköisesti lähti pois Turusta etsimään muualle pestiä.

Tutkittaessa ulkomaalaisia yksityisopettajia on muistettava, että 1760-luvulla valtiopäiväsäädetyt myssyjen johdolla halusivat kohdistaa kotiopetuksen valvonnan erityisesti ranskalaisiin kotiopettajiin ja kotiopettajattariin, jotka tunnustivat katolista uskoa. Ranskalaisia kotiopettajia ja kotiopettajattaria oli Ruotsissa 1700-luvulla erityisen paljon.²⁵⁷ Ulkomaalaisten asema Ruotsissa helpottui, kun 1772 valtaan noussut Kustaa III sääti 1781 uskonnonvapauslain, jonka nojalla eri uskontoon kuuluvien sallittiin pitää vapaasti jumalanpalveluksia Ruotsissa, kunhan eivät kääntyisi luterilaisiin omaan uskoonsa.²⁵⁸ Luulisi, että ulkomaisten opettajien, etenkin katolilaisten, asema helpottui Ruotsissa 1780-luvulla uskonnonvapauslain myötä ja heidän toimintansa muuttui avoimemmaksi. On kuitenkin muistettava, että ulkomaiset kotiopettajat olivat etenkin papiston tarkkaavaisten silmien alla Ruotsissa 1700-luvun lopussa.

Ulkomaisia kotiopettajia ei toiminut aatelis- tai aatelittomien säätyläisperheiden lapsien kasvattajina tutkimieni kihlakuntien alueella. Tähän on voinut vaikuttaa aiemmin mainittu vuoden 1766 ylellisyysasetus, joka teki siis ulkomaisten kotiopettajien palkkaamisesta entistä kalliimpaa. Lisäksi Turun akatemian ylioppilaan palkkaaminen on ollut muutenkin helpompaa. Heitä oli saatavissa läheisestä Turusta, kun taas ulkomaalaisen kotiopettajan palkkaaminen oli hankalampaa ja ennen muuta kalliimpaa.

²⁵⁶ Kävin läpi Turun kaupungin henki- ja tositekirjoja vuosilta 1773–1774, mutta niistä ei löytynyt Thomas Delhai nimistä henkilöä.

²⁵⁷ Hammar 1981: 17–18; Parland-von Essen: 54.

²⁵⁸ Karonen 2008: 336.

Ylipäättään ulkomaisten kotiopettajien ja kotiopettajattarien tutkimukseen pitäisi saada lisää lähdeainestoa, mahdollisesti aatelissukujen tilikirjoja ja heidän omistamiensa kartanon arkistojen tilikirjoja, joista olisi mahdollista löytää kuitteja maksuista.

Ylhäisaatelista von Fersenien perhettä tutkinut Johanna Ilmakunnas on omassa tutkimuksessaan pohtinut sitä, että noudatettiinko ylellisyysasetuksen pykälää koskaan. Epäily nousee siitä, että von Fersenien tilikirjoista ei löydy merkkejä tällaisesta maksusta.²⁵⁹ Voi hyvin olla, että pykälää ei noudatettu varsinkin, kun aateli oli ollut jo valmiiksi tätä asetusta vastaan. Ehkä monet aateliset kapinoivat asetusta vastaan ja jättivät maksamatta ylimääräiset verot. Tästä ei kuitenkaan ole olemassa minkäänlaista varmuutta, joten asian paikkaansa pitävyyttä voi vain pohtia. Ylellisyysasetuksen vaikutuksesta Suomen aatelisperheissä tapahtuneeseen yksityisopettajien palkkaukseen en onnistunut löytämään suoria vastauksia. Todennäköisesti ylellisyysasetus rajoitti hetkellisesti ulkomaisten kotiopettajien ja kotiopettajattarien palkkausta, mutta epäilen suuresti, että sillä olisi ollut suurta vaikutusta. Uskon, että kaikesta huolimatta aateli palkkasi itsepintaisesti ulkomaisia opettajia, koska he uskoivat saavansa lapsilleen heiltä parasta opetusta ja samalla aateliset pitivät yllä statustaan valtakunnan ylhäisimpinä ihmisinä.

Fagervikissa asunut everstin rouva Catharina Elisabeth Stjernvall oli hankkinut omille pojilleen ranskalaisen kotiopettajan. Amiraali Carl Tersmedenin pojalla oli puolestaan ranskalainen kotiopettaja Berçeau.²⁶⁰ Myös Jacobina Charlotta Munsterhjelm kertoo päiväkirjassaan myös ranskalaisesta miehestä, joka oli luultavasti palkattu kotiopettajaksi sotaneuvos Jakob af Forsellesin ja Margareta Charlotta Carlsköldin pojalle Bernt Ludvigille. Hän tuli palvelusperheensä mukana illalliselle Hämeenkylässä kartanoon. Ihmetystä Jacobinassa aiheutti se, että tämä ranskalainen ei tuntunut osaavan puhua juuri mitään muuta kieltä kuin ranskaa.²⁶¹ Huolimatta siitä, että Turun lähiseudun kihlakuntien alueelta vuosien 1766–1775 ajalta ei siis löytynyt ulkomaisia kotiopettajia, Suomessa oli 1700-luvun aikana myös ulkomaalaisia kotiopettajia palkattuina aatelisperheisiin. Turun kaupungissa oleskellut ranskalaismies Tuomas Delhai on todiste siitä, että ranskalaisia kotiopettajia liikkui ainakin Turun kaupungissa.

²⁵⁹ Ilmakunnas 2011: 52–53.

²⁶⁰ Mäkeläinen 1972: 68.

²⁶¹ Jacobina Charlotta Munsterhjelm 30.11.1799.

Tämän tutkimuksen puitteissa on mahdotonta arvioida edellä läpikäytyjen lehti-ilmoitusten vaikutusta yksityisopettajien palkkaukseen. Tämä edellyttäisi lisätutkimuksia, koska olisi selvitettävä erilaisten asiakirjojen avulla, pääsivätkö kyseiset henkilöt haluamaansa pestiin vai eivät. Mahdollista pestin saantia en lähtenyt tämän tutkimuksen puitteissa etsimään. Todennäköisesti tutkimusaiheeseeni liittyviä ilmoituksia on ilmestynyt sanomalehdistössä enemmän 1800-luvun alkupuolella, joten aikarajausta pitäisi laajentaa sinne. Tätä tutkimuskysymystä olisi mahdollista selvittää tarkemmin ottamalla vieläkin laajemmin mukaan Ruotsin puolella ilmestyneitä sanomalehtiä ja niiden sisältämiä lehti-ilmoituksia. Lehti-ilmoitukset ovat joka tapauksessa uusi aineisto tutkia 1700-luvun yksityisopettajien tutkimuksessa. Niiden avulla on tuotu tämän tutkimuksen puitteissa uutta tietoa myös yksityisopettajien palkkauskeinoista 1700-luvun lopun Suomessa. Sanomalehti-ilmoitukset olivat Suomessa varsin uusi tapa luoda kontakteja ja tarjota palveluksia. Niiden merkitys oli kuitenkin Suomessa vielä varsin vähäinen, koska sanomalehdistön kehitys ei ollut päässyt Suomessa kunnolla vauhtiin vielä 1700-luvun lopulla.

Turkulaislehden sivuilla koulutus ja kasvatus olivat muutenkin tärkeitä puheenaiheita. Koulutukseen liittyvissä kirjoituksissa oltiin ennen muuta sitä mieltä, että koulutuksen täytyi olla hyödyllistä. Hyötyajattelun yleistymisen myötä vallitsevien opetusmenetelmien kritiikki kohdentui erityisesti sisältökysymyksiin. Valistusaatteen myötä sisältökysymysten ohella alettiin kritisoida myös vallitsevia opetusmenetelmiä. Kouluopetusta oli pakko uudistaa: lehdessä myönnettiin toki, että julkiset koulut olivat tärkeitä, mutta toisaalta niiden opetusjärjestelyjä kritisoitiin voimakkaasti. Koulujen pääongelmana nähtiin olevan se, että niiden tehtävänä oli yksinomaan pappien ja oppineiden kouluttaminen.²⁶² Julkisen ja yksityisen opetuksen kannattajat asettuivat näkemyksineen yhä enemmän vastakkaisiin leireihin siirryttäessä 1800-luvun puolelle.

Yksityisopettajat esiintyivät sanomalehdessä myös muuallakin kuin lehden viimeisillä ilmoitussivuilla, sillä yksityisopettajista käytiin keskustelua *Åbo Tidningarin* muillakin palstoilla. 1800-luvun alussa lehden sivuilta saatiin lukea, kuinka usko julkisen opetuksen paremmuuteen näytti jatkuvasti kasvavan, vaikka yhä useammin vanhemmat hankkivat

²⁶² Ikonen 1997: 272–273, 281.

lapsilleen mieluummin yksityisopettajan kuin turvautuivat julkisten koulujen palveluihin. Vaikka monet pitivät julkisia kouluja parempana vaihtoehtona kuin yksityisopetusta, tyytymättömyys julkisten koulujen opetusjärjestelyihin ja oppisisältöihin johti siihen, että vanhemmat turvautuivat mieluummin yksityisopetukseen. Tämä johtui siitä, etteivät koulut olleet sellaisia, kuin niiden olisi monien mielestä pitänyt olla. Tosin oltiin sitä mieltä, että puutteineenkin julkinen koulu täytti tehtävänsä paremmin kuin yksityisen kotiopettajan vinttikamarissa antama opetus. Yksityisopettajia kohtaan suunnattu kritiikki juontui paljolti samoista lähteistä kuin julkisten koulujen arvostelu: kummassakin opetustapa oli liian vanhanaikainen, sillä oppilaille opetettiin asioita, joita oli vuosisata sitten vaadittu papiksi aikovilta. Vaikka yksityisopetuksessa nähtiin ongelmia, sen tarvetta ei kuitenkaan voitu kiistää. Kaikki nuoret eivät tarvinneet klassista oppineisuutta, sillä porvari tai virkamies ei juurikaan tarvinnut latinan kielen taitoa tai metafyyssisten termien osaamista. Porvaristolle tarkoitettujen koulujen puuttuessa juuri näille aloille aikovat lapset tarvitsivat yksityisopetusta. Ehdotettiin, että vanhemmat eivät palkkaisi omaa yksityisopettajaa, vaan he perustaisivat yhdessä muiden vanhempien kanssa yksityiskoulun. Vastaavanlaisia yksityiskouluja oli perustettu jo tytöille. Yksityiskoulujen perustaminen nähtiin yhtenä vaihtoehtona korjata vallitseva tilanne paremmaksi.²⁶³

Åbo Tidningarista muodostui eräänlainen foorumi koulutus- ja kasvatuskeskustelulle. Huomionarvoista on se, kuinka porvaristo perusteli tarvetta kouluttaa lapsiaan yksityisesti. Niiden, jotka ryhtyivät porvariston lapsien yksityisopettajaksi, tuli vastata tämän säädyn tarpeisiin koulutuksen osalta. Pelkästään aatelia miellyttäneet taidot eivät porvarislapsien kohdalla riittäneet. Keskustelun viriäminen lehden sivuilla ei ollut mitenkään tavatonta, sillä edustivathan lehden kirjoittajat aikansa oppineistoa ja sivistyneistöä. Heillä oli usein paljon kokemusta oppimisesta ja opetuksesta. Lisäksi aikakauden hyödyn ja valistuksen ilmapiiri oli luonnollisesti omiaan nostamaan lasten ja nuorten koulutukseen liittyvät kysymykset esille.

²⁶³ Ikonen 1997:283–286.

6. Johtopäätökset

Olen perehtynyt pro gradu -tutkielmassani säädynmukaiseen opetukseen 1700-luvun lopun Suomessa. Lähestyin valitsemaani tutkimuskohdettani tutkimalla mamselleja ja kotiopettajia aatelin ja aatelittomien säätyläislasten kasvattajina ja kouluttajina. Lähtökohtana tutkielmassani oli tutkia koulutus- ja kasvatuskilpailua säätyläisperheiden välillä juuri Turun seudulla, josta oli näkyvissä selviä viitteitä 1700-luvun lopulla Ruotsissa.

Tutkimustulosteni perusteella voin todeta, että Turun seudun kihlakuntien aatelis- ja aatelittomissa säätyläisperheissä oli useita mamselleja 1700-luvun lopulla. Nämä suurimmaksi osaksi naimattomat ja itsensä työllistäneet naiset olivat hyvin suurella todennäköisyydellä tyttärien kotiopettajattaria. Tästä toimesta olen kerännyt todisteita viranomaisten tuottamista arkistolähteistä, kirjeistä ja tutkimuskirjallisuudesta. Kotiopettajattaren tehtäviä suorittaneita mamselleja löytyi seudun perheistä yhteensä 15. Suurin osa tyttöjen kotiopettajattarista palveli aatelisperheissä Turun seudulla. Maaseudulla oli enemmän mamselleja, koska siellä asui enemmän säätyläisiä kuin kaupungissa. Keski-ikänsä mamsellit olivat 28-vuotiaita aloittaessaan työssään. Mamsellien keskimääräinen palvelusaika yhden isäntäperheen luona oli noin kolme vuotta. Suurin osa oli palveluksessa pidempään kuin yhden vuoden. Joidenkin mamsellien kohdalla pestit lopuivat todennäköisesti sen takia, että he solmivat avioliiton. Toiset luultavasti ottivat pestin jostain muualta tai alkoivat hankkimaan toimeentuloa jollain muulla tavalla. Palvelijana oleminen oli useimmiten naimattomille naisille vain yksi elämänvaihe, joka ei välttämättä kestänyt kovinkaan kauaa. Osa mamselleista kulki talosta taloon opettamassa ja asui muualla. Sen sijaan sukulaisten luona asuvia mamselleja ei voi lukea talon palvelusväkeen. Juuri tämän kaltaisia mamselleja on vaikea tutkia, koska ei varmuudella tiedetä, mitä he ovat tehneet ja miksi he ovat asuneet sukulaistensa luona. Mamsellien nimistä ja arkistolähteiden pohjalta voi päätellä, että he olivat luultavasti kotoisin Ruotsin valtakunnan alueelta. Vaikka näitä naisia kutsuttiin tosin nimellä *mademoiselle*, he eivät todennäköisesti olleet ulkomaalaisia.

Mamsellien harjoittamien työtehtävien kirjo on nähtävästi ollut laaja, joten on vaikea kertoa yksiselitteisesti, mitä mamsellit ovat tehneet. Tätä ongelmaa myös muutkin tutkijat

ovat aiemmin joutuneet pohtimaan tutkiessaan itsenäisesti eläneiden naisten elämäntarinoita. Katson niiden naishenkilöiden toimineen kotiopettajattarina, jotka asuivat ja palvelivat aatelis- ja aatelittomissa säätyläisperheissä, joissa oli kasvatettavana ja koulutettavana tyttöjä. Lisäksi miltei kaikissa näissä perheissä oli erikseen palkattuina muita naispalvelijoita, kuten neitsyitä, piikoja ja taloudenhoitajia. Näin ollen mamselleille jäi aikaa lasten opettamiselle ja kasvattamiselle eli he pystyivät keskittymään muihin kuin kodinhoidollisiin askareisiin. Lisäksi mikäli he olivat lähtöisin säätyläisperheistä, heitä ei laitettu tekemään töitä, joiden ei katsottu vastaavan heidän asemansa arvokkuutta. Lasten opetus oli juuri sellaista työtä, joka sopi heidän asemaansa. Kirjoittamani pienoiselämäkerrat kolmesta naisesta, Eleonora Magdalena Duboisista, Christina Krookista ja Elisabeth Juliana Seeligeristä, kertovat mamsellien elämästä Suomessa 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tutkimalla heidän elämänpolkujaan sain lisää tietoa tyttöjen kotiopetuksesta Suomessa. Suomessa palkattiin naisia opettamaan säätyläistyttöjä yksityisesti ainakin 1700-luvun lopulla.

Ennestään tiedetään, että aatelisperheet ja varakkaat pappisperheet palkkasivat Turun akatemian ylioppilaita poikiensa kotiopettajiksi 1700-luvulla. Omat tutkimustulokseni osoittavat, että kotiopettajat eivät palvelleet ainoastaan aatelisten ja pappissäädyn kodeissa, vaan myös aatelittomien säätyläisten kodeissa. Merkittävää on se, että heitä oli enemmän aatelittomissa säätyläisperheissä kuin aatelisperheissä. Aatelittomat säätyläiset ovat käyttäneet kotiopetusta paljon laajemmin kuin aiempien tutkimusten perusteella on käynyt ilmi. Esimerkiksi virkamiesten pojille hankittiin paljon kotiopettajia, joiden palkkaaminen oli osoitus siitä, että aatelittomat säätyläiset halusivat 1700-luvun jälkipuoliskolla entistä enemmän panostaa lastensa koulutukseen ja antaa heille entistä paremmat mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun sääty-yhteiskunnassa. Aatelin etuoikeuksia heillä ei ollut suotu, mutta koulutus oli heidän yksi heidän tärkeimmistä keinoistaan yletä sääty-yhteiskunnan oloissa.

Turun kaupungin ja lähiseudun säätyläisperheissä oli palveluksessa kaikkiaan 77 kotiopettajaa 1760- ja 1770-luvuilla. Aiempien tutkimusten pohjalta on ollut kuitenkin vaikeaa sanoa kuinka paljon kotiopettajia on ollut, joten laskelmani antaa hyvän arvion siitä, kuinka paljon kotiopettajia oli kymmenen vuoden pituisella ajanjaksolla. Kotiopettajien määrä kertoo mielestäni siitä, että kotiopettajana toimiminen oli yleistä ja suosittua Turun akatemian opiskelijoiden keskuudessa. Noin puolessa kaikista

tutkimuksen kohteina olleista perheistä oli vuosien 1766–1755 aikana useampi kuin yksi kotiopettaja. Tämä johtunee perheiden tottumuksesta palkata lapsilleen kotiopettajia vuosi toisensa jälkeen. Innostus palkkaukseen säilyi varmasti, jos kotiopettajat suoriutuivat tehtävissään perheiden odotusten mukaisesti. Enemmistö kotiopettajista oli mamsellien tavoin palveluksessa maaseudulla. Jokainen heistä oli kotoisin Ruotsin valtakunnan alueelta. Suurin osa heistä oli lähtöisin Suomesta ja muutamat olivat kotoisin Ruotsista. Kotiopettajien syntymäpaikoista välittyy selkeä Etelä-, Länsi- ja Lounais-Suomi painotteisuus. Useat heistä olivat syntyneet Varsinais-Suomen alueella aivan Turun kaupungin läheisyydessä. Toimiessaan perheiden kotiopettajina he olivat keskimäärin noin 25-vuotiaita. Kotiopettajat olivat yhden perheen palveluksessa joko useamman vuoden, yhden vuoden tai mahdollisesti lyhemmänkin ajanjakson, esimerkiksi muutaman kuukauden ajan. Oma arvioni on, että keskimäärin kotiopettajat olivat pestissään noin kaksi vuotta. Osa opiskelijoista toimi kotiopettajana kotonaan tai sukulaisten luona.

Kruunujaisveroluetteloiden sisältämien tietojen avulla pystyy myös tutkimaan 1750-luvulla kotiopettajana olleita akatemian opiskelijoita. Luettelot osoittavat, että jo 1750-luvulla aatelittomat säätyläiset palkkasivat itselleen kotiopettajia. Tarkastelin lisäksi Turun akatemialle osoitettuja yksityistodistuksia, joista selviää, kuka toimi oppilaan kotiopettajana ja minkälaista hänen antama opetus oli. Tulkinta siitä, että pitikö yksityistodistus olla opiskelijoilla, jotka olivat saaneet vain yksityisopetusta, on mielestäni voinut vaihdella. Yksityistodistusten määrän suuri vuosittainen vaihtelu antaa tästä päätelmästäni viitteitä. Yksityistodistuksen saaminen kotiopettajalta oli kuitenkin opiskelijalle askel kohti opintoja akatemian penkissä.

Kotiopettajat saivat neuvoja Turun akatemian professorilta Henrik Gabriel Porthanilta 1700-luvun lopulla. Monet hänen neuvoistaan liittyvät siihen, mitä kotiopettajan tuli opettaa oppilaille ja miten tämän opetuksen tulee tapahtua. Neuvot kertovat siitä, millaista 1700-luvun lopun tuli olla ja mitä kotiopettajalta vaadittiin lasten kasvattajina ja ohjaajina. Porthanin mielestä sellaisen opiskelijan ei tullut ryhtyä kotiopettajaksi, joka ei ollut vielä tarpeeksi kyvykäs opastamaan muita. Tietopohjaa tuli olla kerättynä tietyistä aineista jo jonkin verran, jotta kotiopettajaksi ryhtyminen olisi järkevää ja mielekästä. Ennen töiden aloittamista kotiopettajan tuli ottaa selvää oppilaastaan ja tulevasta palveluspaikastaan. Asuessaan palvelusperheensä luona kotiopettajan piti käyttäytyä

oman säätynsä mukaisesti ja suhteuttaa tämä käytös niihin tapoihin, joita hän käytti seurustellessaan isäntäperheen ja talon palvelusväen kanssa. Kotiopettajan tuli laatia opintosuunnitelma oppilaansa opinnoista ja opettaa häntä säädynmukaisesti. Oikeanlainen säädynmukainen käyttäytyminen oli kaiken lähtökohta.

Tutkielmani viimeisessä osassa käsitellään sanomalehti-ilmoituksia yksityisopettajien palkkauskeinoina. Ilmoituksia oli tukholmalaisessa *Politie och Commerce Tidningar* julkaisussa paljon enemmän kuin turkulaisessa *Åbo Tidningar* lehdessä 1770-luvulla. Sanomalehti-ilmoitusten merkitys yksityisopettajien palkkauksessa oli 1700-luvun lopulla Suomessa vielä varsin vähäinen, koska sanomalehdistön kehitys ei ollut päässyt Suomessa kunnolla vauhtiin. Todennäköisesti tutkimusaiheeseen liittyviä ilmoituksia on ilmestynyt sanomalehdistössä enemmän 1800-luvun alkupuolella, joten aikarajausta pitäisi laajentaa sinne. Sanomalehti-ilmoituksista tuli kuitenkin Suomessa Ruotsin vanavedessä 1700-luvun lopussa kanava, jonka avulla yksityisopettajat pystyivät tarjoamaan palveluksiaan perheille. Tätä tiedonvälityskanavaa käyttivät hyväkseen 1770-luvulla ilmestyneissä *Åbo Tidningarin* numeroissa kaupunkilaismamsellit, jotka tarjoutuivat antamaan yksityisopetusta lapsille ja nuorille. Sanomalehti-ilmoituksista löytyi myös yksi ulkomaalainen kotiopettaja, ranskalaiseksi kutsuttu Thomas Delhai. Delhai käytti sanomalehti-ilmoitusta apunaan päästäkseen kotiopettajaksi aatelisperheeseen. Tuomas Delhai on todiste siitä, että ranskalaisia kotiopettajia liikkui ainakin Turun kaupungissa. Kaiken kaikkiaan *Åbo Tidningarista* muodostui eräänlainen foorumi aikakauden koulutus- ja kasvatustutkimukselle.

Tutkimusaiheeni on ollut vaativa ja haasteellinen. Tutkimusprosessin aikana olen tehnyt paljon töitä erilaisten ja monenlaisten aineistojen kanssa. Otin haasteen kuitenkin vastaan, sillä halusin erityisesti tuoda pro gradussani esille säätyläistyttöjä yksityisesti opettaneita naisia, jotka ovat tähän mennessä jääneet pimentoon lähteisiin liittyvien vaikeuksien vuoksi. Lisäksi otin mukaan myös vastakkaisen sukupuolen edustajat, koska heidänkään osaltaan tutkimusta ei ole tehty perusteellista tutkimusta. Huomasin, että kotiopettajattaren ja kotiopettajan pestiä hoitaneita henkilöitä on mahdollista tutkia, kunhan arkistomateriaaleja tutkii mahdollisimman tarkasti. Rippikirjat, tositekijät, henkikirjat, kirjeet ja päiväkirjat osoittautuivat hyviksi lähteiksi omalle tutkimukselleni.

Jatkotutkimusten osalta olisi mielekästä selvittää, mitä kaikkea olisi vielä mahdollista saada selville lisää mamsellien, kotiopettajien toiminnasta ja aatelittomien säätyläislasten kasvatuksesta ja koulutuksesta 1700-luvun Suomessa. Lisäksi mamsellien tarkempi tutkimus etenkin Suomen osalta, olisi myös tärkeä tutkimusaihe, koska mamselleista tiedetään edelleen vähän. Lähdeaineistoja yhdistelemällä ja aiempaa tutkimusta pohjana käyttäen, olisi mahdollista tehdä laaja tutkimus kotiopetuksesta säätyläisperheissä Suomessa 1700-luvulla. Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteenani on ollut yksi maantieteellisesti rajattu alue ja kymmenen vuoden ajanjaksolla. Näin ollen, tutkittavaa riittää vielä vaikka kuinka paljon muiden Suomen alueiden, koko Suomen ja muiden 1700-luvun vuosikymmenten osalta.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA): Yläneen kartanonarkisto

Kansallisarkiston (KA) digitaaliarkisto. <http://digi.narc.fi/digi/> (Luettu 29.3.2014.)
Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Asiakirjat. Halikon, Maskun, Mynämäen, Piikkiön ja Vehmaan kihlakunnat ja Turun kaupunki:

Henkikirjat 1766–1775, 1810, 1815.

Tositekirjat 1766–1775.

Rippikirjat

Halikon seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1764–1770 ja 1771–1777.
Kaarinan seurakunnan arkisto. Rippikirja 1758–1769.
Kemiön seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1763–1768 ja 1769–1774.
Laitilan seurakunnan arkisto. Rippikirja 1762–1767.
Lemun seurakunnan arkisto. Rippikirja 1769–1782.
Lokalahden seurakunnan arkisto. Rippikirja 1769–1780.
Maskun seurakunnan arkisto. Rippikirja 1758–1769.
Merimaskun seurakunnan arkisto. Rippikirja 1764–1776.
Mynämäen seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1765–1770 ja 1771–1776.
Nauvon seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1766–1771 ja 1772–1777.
Nousiaisten seurakunnan arkisto. Rippikirja 1766–1771.
Paattisten seurakunnan arkisto. Rippikirja 1756–1780.
Paraisten seurakunnan arkisto. Rippikirja 1769–1774.
Perniön emäseurakunnan arkisto. Rippikirja 1772–1781.
Piikkiön seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1769–1777.
Pöytyän seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1766–1777.
Raision seurakunnan arkisto. Rippikirja 1772–1789.
Rymättylän seurakunnan arkisto. Rippikirja 1767–1778.
Rymättylän seurakunnan arkisto. Rippikirja 1784–1794.
Sauvon seurakunnan arkisto. Rippikirja 1774–1777.
Taivassalon seurakunnan arkisto. Rippikirja 1760–1776.
Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunta. Rippikirjat 1760–1768 ja 1774–1779.
Vehmaan seurakunnan arkisto. Rippikirjat 1768–1773 ja 1776–1781.

Kuolleiden ja haudattujen luettelot

Yläneen seurakunnan arkisto. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1749–1843.

Syntyneiden ja kastettujen luettelot

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelo 1756–1803.

Vihittyjen luettelot

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan vihittyjen luettelo 1756–1803.

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto. Ruotsalaisen seurakunnan vihittyjen luettelo 1804–1832.

Militaria III

Leskikuningattaren henkivartiorykmentti, Virkakirjelmät, Kirkkokirja 1742–1808.

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA):

Turun akatemian arkisto:

Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1725–1768 Ef 1.

Ylioppilaiden kirjoittautumisasiakirjat 1769–1811 Ef 2.

Painetut lähteet

Amiral Carl Tersmedens memoarer. Ur frihetstidens lif. I sammandrag utgifna af Nils Erdmann. Wahlström & Widstrand: Tukholma 1917.

Henrik Gabriel Porthan. Opera Omnia. Utkast till undervisning för informatorer, rörande deras skyldigheter och kloka förhållande 1791. Porthan-Seura. Kirjapaino Polytypos: Turku 1963.

Jacobina Charlotta Munsterhjelm's Dagböcker 1799–1801. Med kommentar och register utgivna av Bo Lönnqvist. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Centraltryckeriet: Helsingfors 1970.

Nathanael Gerhard af Schultén. Levnadsteckning. Med inledning och kommentarer utgiven av Olof Mustelin. Svenska Litteratursällskapet i Finland: Helsingfors 1964.

Rousseau, Jean-Jacques: Émile ou de l'éducation, 1762. Émile eli kasvatuksesta. Suomentanut: Hahl, Jalmari. WSOY: Porvoo 1933.

Samdale skrifter av Johan Henrik Kellgren. 6. Brev. Utgivna av Sverker Ek och Otto Sylwan. Bonniers: Stockholm 1932.

Samlade skrifter av Johan Henrik Kellgren. Kommentar till breven. Ek, Sverker ja Sylwan, Otto: Svenska vitterhetssamfundet. Albert Bonniers förlag. Stockholm 1933.

Utdrag utur alle ifrån 1764 års slut utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner och publicationer, som riksens styrsel samt inwärtas hushållning ock författningar i gemen, jämwål ock Stockholms stad i synnerhet angå; med et fullkomligt orda-register öfwer des innehåll... åttonde delen, til 1767 års slut. Utg. Af R. G. Modée. Stockholm: Griefing, 1774.

Lehdistö

Kansalliskirjaston (KK) digitoidut sanomalehdet:historiallinen sanomalehtikirjasto. <http://digi.kansalliskirjasto.fi>

Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo. No 16, 1772.

Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo. No 18. 1773.

Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo. No 16, 1774.

Suomenkieliset Tieto-Sanomat. 1775–1776.

Stockholmskällan: <http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=8632>

Stockholms WeckoBlad:

Politie och Commerce Tidningar. Tammi – tai helmikuun numero 1770.

Politie och Commerce Tidningar. 25.8.1770. No.35.

Politie och Commerce Tidningar: 24.2.1770. No. 9.

Politie och Commerce Tidningar: 29.9.1770, No. 40

Kungliga biblioteket - Sveriges nationalbibliotek. Digitaliserade svenska dagstidningar:

http://magasin.kb.se:8080/searchinterface/page.jsp?issue_id=kb:286870&sequence_number=4&recordNumber=&totalRecordNumber=

Inrikes Tidningar 28.4.1789, s. 4.

Tutkimuskirjallisuus

Bjurman, Eva Lis: *Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750–1830*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion: Stockholm/Stehag 1998.

Carlsson, Sten: *Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor. Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället*. Studia Historica Upsaliensia 90. Almqvist & Wiksell International Stockholm: Uppsala 1977.

Elgenstierna, Gustaf: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor. II Af Chapman – Fägerstråle, VII Schildt – Sture, VIII Stålarms-Voltemat*. P. A Nordstedt & Söners Förlag: Stockholm 1934.

Fellman, Susanna ja Rahikainen, Marjatta (toim.): *Historical knowledge. In quest of theory, method and evidence*. Cambridge Scholars Publishing: Newcastle upon Tyne 2012.

Frondelius, Satu: ”Puistot ja puutarhat.” Teoksessa: Kuurne, Jouni, Frondelius, Satu: *Louhisaaren opaskirja*. Museovirasto: Helsinki 2005.

Goodman, Dena: *Becoming a Woman in the Age of Letters*. 2009. Cornell University Press: Ithaca 2009.

Haapala, Pertti: *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus: Jyväskylä 2007.

Hammar, Elisabet: *Franskundervisningen i Sverige fram till 1807. Undervisningssituationer och lärare*. Föreningen för svensk undervisningshistoria: Stockholm 1981.

Hanska, Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS: Helsinki 2010.

Ikonen, Risto: *Åbo-tidningar 1771–1808 ja kasvattava yhteiskunta. Kasvatuksen maailma kustavilaisen kauden turkulaislehdessä*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. N:o 38. Joensuun yliopisto: Joensuu 1997.

Ilmakunnas, Johanna: *Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. SKS: Helsinki 2011.

Joutsivuo, Timo: ”Papeiksi ja virkamiehiksi.” Teoksessa: Hanska, Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi(toim.): *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS: Helsinki 2010.

Jutikkala, Eino: *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana I. Historiallisia tutkimuksia*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1932.

Juva, Einar W: ”Turku 1700-luvulla.” Teoksessa: *Turun seitsemän vuosisataa*. Toimittanut: Kuparinen, Eero. Turun Historiallinen Yhdistys: Tammisaari 1985.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 3. uudistettu painos. WSOY: Helsinki 2008.

Klinge Matti, Knapas Rainer, Leikola Anto, Strömberg John: *Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808*. Otava: Helsinki 1987.

Klinge, Matti: ”Opetus ja opiskelu.” Teoksessa: *Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808*. Kirjoittaneet: Klinge Matti, Knapas Rainer, Leikola Anto ja Strömberg Johan. Otava: Helsinki 1987.

Knapas, Rainer: ”Yliopiston rakennukset Turussa vuoteen 1809.” Teoksessa: *Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808*. Kirjoittaneet: Klinge, Matti, Knapas Rainer, Leikola, Anto ja Strömberg, Johan. Otava: Helsinki 1987.

Koskinen, Riitta: *Suomalainen kartano: kustavilaisen ajan säätyläiselämää*. SKS: Helsinki 2013.

Kuurne, Jouni: ”Ruotsin suurvalta-ajan rakennusmuistomerkki.” Teoksessa: Kuurne Jouni, Frondelius, Satu: *Louhisaaren opaskirja*. Museovirasto: Helsinki 2005.

Kuurne, Jouni: ”Museokierros.” Teoksessa: Kuurne, Jouni, Frondelius, Satu: *Louhisaaren opaskirja*. Museovirasto: Helsinki 2005.

Laaksonen, Hannu: *Turun historiaa kahdeksalta vuosisadalta*. 2. painos. Turun Historiallinen Yhdistys: Turku 2008.

Lagerstam, Liisa ja Parland-von Essen, Jessica: ”Aateliskasvatus Ruotsin ajan lopulla.” Teoksessa: *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS: Helsinki 2010.

Lagus Wilhelm: *Skalden Johan Henrik Kellgrens Finska Lefnadsminnen*. Hufvudstadsbladets Tryckeri: Helsingfors 1884.

Lagus Wilhelm: *Åbo Akademis Studentmatrikel. Å nyo upprättad. Senare Afdelningen 1740–1827*. Tidnings- & Tryckeri-aktiebolagets tryckeri: Helsingfors 1895.

Lounatvuori, Irma: ”Louhisaari – Flemingien valta-aseman symboli.” Teoksessa: Lounatvuori, Irma ja Knapas, Marja Terttu: *Louhisaaren kartano*. Museovirasto: Helsinki 2005.

Lounatvuori, Irma ja Dölle, Sirkku: *Signe Brander. Suomen kartanoissa*. SKS: Helsinki 2008.

Lounatvuori, Irma: ”Kuusiston kartano.” Teoksessa: *Kuusiston kartano ja linna: opas*. Museovirasto: Helsinki 2009.

Mäkeläinen, Eva-Christina: *Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1972.

Mäntylä, Ilkka: ”Vapauden aika.” Teoksessa: Zetterberg, Seppo et al. *Suomen historian pikkujättiläinen*. WSOY: Helsinki 2003.

Parland-von Essen, Jessica: *Behagets betydelse: döttrarns edukation i det sena 1700-talets adelskultur*. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, historian laitos. Helsingin yliopisto: Helsinki 2005.

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus: Helsinki 1999.

Peltonen, Matti: ”Voisiko paikallishistorian käsittää toisin?” Teoksessa: *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Toimittaneet: Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka ja Teräs, Kari. Vastapaino: Tampere 2010.

Qvist, Gunnar: *Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846. Studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena*. Kvinnohistorisk arkiv 2. Elanders boktryckeri aktiebolag: Göteborg 1960.

Rahikainen, Marjatta: ”Kadonneen työn jäljillä.” Teoksessa: *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet: Rahikainen, Marjatta ja Vainio-Korhonen, Kirsi. SKS: Helsinki 2006.

Rahikainen, Marjatta ja Vainio-Korhonen, Kirsi(toim.): *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS: Helsinki 2006.

Renton, Alice: *Tyrant or victim? A history of the British Governess*. Weidenfeld and Nicolson: London 1991.

Schück, Henrik ja Warburg, Carl: *Illustrerad svensk litteraturhistoria. 3, Frihetstiden*. Gebers: Stockholm: 1927.

Simonton, Deborah: *A history of European women's work. 1700 to the Present*. Routledge: London: 1998.

Simonton Deborah: *Women in European culture and society. Gender, skill and identity from 1700*. Routledge: London: 2011.

Sonnet, Martine: "A Daughter to educate." Teoksessa: *A History of Women in the West III: Renaissance and Enlightenment paradoxes*. Toimittaneet: Davis, Natalie Zemon ja Farge, Arlette.

Suna, Antti: "Kuusiston linna." Teoksessa: *Kuusiston linna ja kartano: opas*. Museovirasto: Helsinki 2009.

Suolahti, Gunnar: *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. SKS: Helsinki 1991.

Suova, Eino: *Aurora-seuran sanomalehti 1771–1778. Sanomalehtiopillinen tutkimus*. Turun yliopiston julkaisuja: Turku 1952.

Suvikumpu, Liisa: "Aurora-seura." Teoksessa: *Suomen kulttuurihistoria. Osa 2. Tunne ja tieto*. Toimittaneet Knapas, Rainer ja Forsgård, Nils Erik. Tammi: Helsinki 2002.

Söderberg, Tom: *Två sekel svensk medelklass: från gustaviansk tid till nutid*. Bonnier: Stockholm: 1972.

Tommila, Päiviö: "Aurora-seuran lehti." Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Päätoimittaja: Tommila, Päiviö. Kustannuskiila: Kuopio 1988.

Tommila, Päiviö: "Ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti." Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Päätoimittaja: Tommila, Päiviö. Kustannuskiila: Kuopio 1988.

Tommila, Päiviö: "Sanomalehdistön alkuvaiheet Euroopassa." Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Päätoimittaja: Tommila, Päiviö. Kustannuskiila: Kuopio 1988.

Tähtinen, Juhani: "Henrik Gabriel Porthanin käsitykset opetuksesta ja oppimisesta." Teoksessa: *Kasvatus – ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatossa*. Toimittaneet Tähtinen, Juhani ja Skinnari, Simo. Painosalama Oy: Turku 2007.

Tuominen, Oiva: *Yläneenkartano: menneisyyden ja nykyisyyden esittelyä*. Uusi Aura: Turku 1937.

Ulvros, Eva Helen: *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*. Historiska Media: Lund 1996.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. SKS: Helsinki 2002.

Vainio-Korhonen, Kirsi: ”Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa.” Teoksessa: *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toimittaneet: Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen. SKS: Helsinki 2006.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Sophie Creutzin aika. Aatelistelämää 1700-luvun Suomessa*. SKS: Helsinki 2008.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Suomen herttuattaren arvoitus. Suomalaisia naiskohtaloita 1700-luvulta*. EDITA: Helsinki 2009.

Vainio-Korhonen, Kirsi: ”Oppineisto aatelin kotiopettajina.” Teoksessa: *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860 – luvulle*. Toimittaneet: Hanska, Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi. SKS: Helsinki 2010.

Vainio-Korhonen, Kirsi (a): *Sofie Munsterhjelmin aika. Aatelist naisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa*. SKS: Helsinki 2012.

Vainio-Korhonen, Kirsi (b): *Ujostelemattomat. Kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. WSOY: Helsinki 2012.

Wilkama, Sisko: *Naissivistuksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvulla*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1938.

Villstrand, Nils Erik: *Valtakunnanosa: suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812. Suomen ruotsalainen historia; 2*. Suomentaneet: Lappalainen, Jussi T. ja Virrankoski, Hannes. SLS: Porvoo 2012.

Wirilander, Kaarlo: *Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalhistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta*. Historiallisia Tutkimuksia XXXIV. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1950.

Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1974.

Ylönen, Aulikki: *Pöytyän, Yläneen ja Oripään historia vuoteen 1865*. Pöytyän, Yläneen ja Oripään historiatoimikunta: Helsinki 1969.

Åström, Anna-Maria: ”*Sockenboarne*” *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*. SLS: Helsinki 1993.

Åström, Sven-Erik: *Privatundervisning som förberedelse för universitetsbesök i Österbotten på 1700-talet*. Historisk tidskrift för Finland (HTF) 1950:35.

Digitaaliset lähteet

Kansallisbiografia-verkkajulkaisu:

Perälä, Anna: Johan Henrik Seeliger

<<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2374/>>

Kotivuori, Yrjö: **Ylioppilasmatrikkeli 1640 - 1852**. Verkkojulkaisu 2005.

<<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>>

Svenska Akademiens ordbok.

<<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>

fru

fruntimmer

mamsell

Liitteet

Liite 1. Taulukko 1. Mamsellit tutkimusalueella vuosina 1766–1775.

Mamsellin nimi	Palveluspaikka	Palvelusvuodet	Ikä Sääty
Brütner, Ebba Catharina	Piikkiö, Storgård	-1773	
Bäck, Anna	Vehmaan Lokalahti, Härrmonsari	1774	
Carm, Catharina	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1769	
Dubois, Eleonora	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1770	29 Aatelton säätyläistö
Dubois, Eleonora	Mynämäki, Lemu, Louthisaari	1772-1773	31 Aatelton säätyläistö
Döitz, Sophia	Vehmaan emäseurakunta, Pihloinen	1767-1768	
Godenhjelm,	Masku, Raision Luonnonmaa, Kirsilä	1772-1775	
Haacks,	Piikkiö, Sauvala	1769-1770	23
Junkh, Sophia	Piikkiö, Kuusisto	1767-1775	
Krok, Catharina Charlotta	Piikkiö, Kaarina, Yllemun Paavola	1767-1768	23
Krok, Elisabeth Johanna	Mynämäki, Lemu, Louthisaari	1773-	25
Krook, Christina	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1766	25 Aatelton säätyläistö
Krook, Christina	Turku	1770-1772	29 Aatelton säätyläistö
Mellberg, Ulrica	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1767-1768	
Seeliger, Elisabetha	Mynämäki, Lehtinen	1766-1769	30 Aatelton säätyläistö
Seeliger, Elisabetha	Masku, Pöytyän Prunkkala, Yläneen kartano	1770-1775	34 Aatelton säätyläistö
Torck, Charlotta	Halikko, Kemiön emäseurakunta, Sunnanaa	1766-1769	Aateli
Wetterblad, Catharina	Turku	1771	Aatelton säätyläistö

Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Piikkiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1777, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Kaarinan seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1763–1768 ja 1769–1774 ja Taivassalon seurakunnan arkiston rippikirja 1760–1776.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirjat: Vehmaan henkikirja 1766–1770, 1774, Mynämäen henkikirja 1766–1769, 1772–1773, , Maskun henkikirja 1770–1775, Piikkiön henkikirja 1767–1775, , Turun kaupungin henkikirja 1770–1775, Halikon henkikirja 1766–1769.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1765–1775.

Liite 2. Taulukko 2. Tietoa perheistä, joissa mamsellit olivat palveluksessa.

Mamsellin nimi	Perheen isäntä ja emäntä	Perheen sääty	Palvelusväen rakenne
Brütner, Ebba Christina	Johan Blum ja Catharina Lebell	Aateili	Mamselli, pikoja, renkejä ja neitsyt.
Bäck, Anna	Johan Reinhard Taube ja Elisabeth Arnfelt	Aateili	Mamselli, pikoja, renkejä.
Cami, Catharina	Claes Lybecker ja Anna Åkerhielm	Aateili	Mamselli, pikoja, renkejä ja neitsyt.
Dubois, Eleonora	Claes Lybecker ja Anna Åkerhielm	Aateili	Mamselli, pikoja, renkejä.
Dubois, Eleonora	Herrnan Fleming ja Anna Sophia	Aateili	Mamselli, talirenni, kamaarneitsyt, taloudenhoitaja, puutarhuri, pikoja ja renkejä
Döitz, Sophia	Ernst Willebrand ja Sophia Jägerhorn	Aateili	Mamselli, pikoja ja renkejä.
Godenhelm,	Daniel Ferdinand Gyldenstolpe ja Margareta Eleonora Ross	Aateili	Mamselli, pikoja ja renkejä.
Haacks,	Johan Fredrik Spandecow ja Christina Agatha Silfversparr	Aateiliton säätyläisiä	Mamselli, taloudenhoitaja, miespalvelijota, pikoja ja renkejä.
Junkh, Sophia	Berent Otto Stackelberg ja Amalia Ekabath von Ellrichausen	Aateili	Mamselli, miespalvelijota, puutarhuri, koripettaja, neitsyitä, kamaaripalvelija, taloudenhoitaja, pikoja ja renkejä
Krok, Catharina Charlotta	Anders Mondehn ja Ulrica Foisman	Aateiliton säätyläisiä	Mamselli, pikoja ja renkejä, lastenhoitaja.
Krok, Elisabeth Johanna	Herrnan Fleming ja Anna Sophia	Aateili	Mamselli, talirenni, kamaarneitsyt, taloudenhoitaja, puutarhuri, pikoja ja renkejä
Krook, Christina	Claes Lybecker ja Anna Åkerhielm	Aateili	Mamselli, neitsyt, renkejä ja pikoja.
Krook, Christina	Nils Hasselbohm ja Catharina Cedemark	Aateili	Mamselli, neitsyt, renkejä ja pikoja.
Melberg, Ulrica	Claes Lybecker ja Anna Åkerhielm	Aateili	Mamselli, pikoja ja renkejä
Seeliger, Elisabetha	Carl Bleckert Lybecker ja Margareta Helena Hising	Aateili	Mamselli, neitsyitä, pikoja, miespalvelija ja renkejä.
Seeliger, Elisabetha	Carl Bleckert Lybecker ja Margareta Helena Hising	Aateili	Mamselli, neitsyt, renkejä ja pikoja.
Torsk, Charlotta	Anders Ekman ja Kaarina Sofia von Torcken	Aateiliton säätyläisiä	Mamselli, pikoja, renkejä.
Wetterblad, Catharina	Lars Stenmeid ja Catharina Dorothea von Döbeln	Aateiliton säätyläisiä	Mamselli, taloudenhoitaja, lakeija, pikoja ja renkejä.

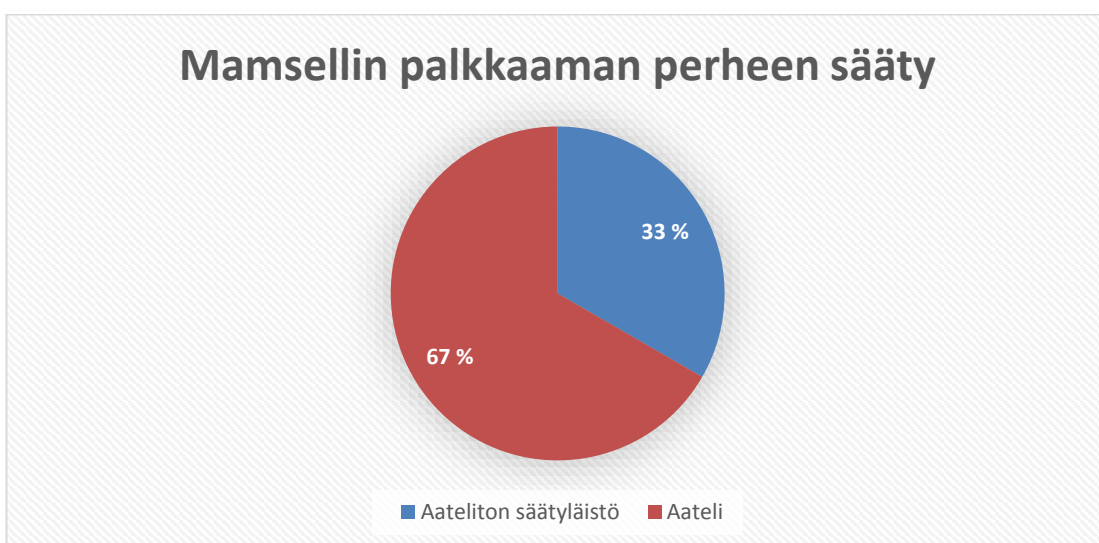
Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Piikkiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1777, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Kaarinan seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1763–1768 ja 1769–1774 ja Taivassalon seurakunnan arkiston rippikirja 1760–1776.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirjat: Vehmaan henkikirja 1766–1770, 1774, Mynämäen henkikirja 1766–1769, 1772–1773, , Maskun henkikirja 1770–1775, Piikkiön henkikirja 1767–1775, , Turun kaupungin henkikirja 1770–1775, Halikon henkikirja 1766–1769.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1765–1775.

Liite 3. Kaavio 1. Mamsellin palkkaaman perheen sääty.

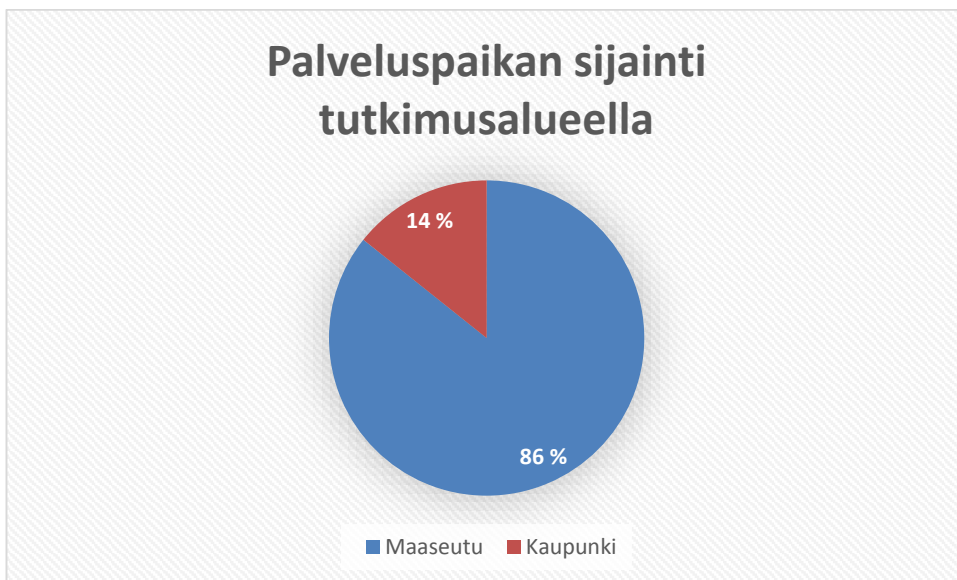
Sääty	Perheiden lukumäärä
Aateliton säätyläistö	4
Aateli	8

Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775.

Liite 4. Kaavio 2. Mamsellin palveluspaikan sijainti tutkimusalueella.

Palveluspaikan sijainti	Mamsellien osuus
Maaseutu	12
Kaupunki	2

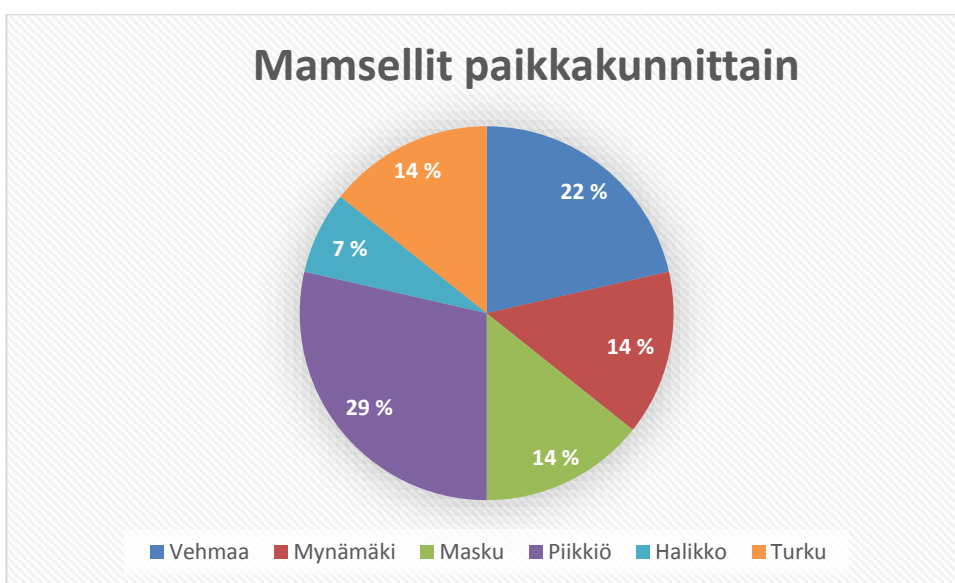
Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Piikkiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1777, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Kaarinan seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1763–1768 ja 1769–1774 ja Taivassalon seurakunnan arkiston rippikirja 1760–1776.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirjat: Vehmaan henkikirja 1766–1770, 1774, Mynämäen henkikirja 1766–1769, 1772–1773, , Maskun henkikirja 1770–1775, Piikkiön henkikirja 1767–1775, , Turun kaupungin henkikirja 1770–1775, Halikon henkikirja 1766–1769.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775.

Liite 5. Kaavio 3. Mamsellien lukumäärä paikkakunnittain

Paikkakunta	Mamsellien lukumäärä paikkakunnittain
Vehmaa	3
Mynämäki	2
Masku	2
Piikkiö	4
Halikko	1
Turku	2

Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Piikkiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1777, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Kaarinan seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1763–1768 ja 1769–1774 ja Taivassalon seurakunnan arkiston rippikirja 1760–1776.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Henkikirjat: Vehmaan henkikirja 1766–1770, 1774, Mynämäen henkikirja 1766–1769, 1772–1773, Maskun henkikirja 1770–1775, Piikkiön henkikirja 1767–1775, Turun kaupungin henkikirja 1770–1775, Halikon henkikirja 1766–1769.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1765–1775.

Liite 6. Taulukko 3. Kotiopettajat tutkimusalueen perheissä vuosina 1766–1775.

Kotiopettajan nimi	Palveluspaikka	Palvelusvuodet	Ikä	Syntymäpaikka
Ahlman, Jonas	Halikko, Perniö, Lehmo	1766-1767	27	
Almgren, Johan	Halikko, Kemiö, Wikssvidia	1768-1770	19	Tenhola
Arelin, Johan	Turku	1766-1767	30	Turku
Arenius, Johan	Vehmaan emäseurakunta, Maarjärvi	1768-1773	19	Turku
Arenius, Johan	Turku	1773	17	Koivulahni
Bange, Gustaf	Vehmaa, Laitila, Erola	1766	27	Salo
Bergstedt, Nikodemus	Vehmaan emäseurakunta, Maarjärvi	1771, 1774	19	Piitme (Ruotsi)
Bergström, Simon	Halikko, Kemiö, Trothy	1770-1771	33	Sauvo tai Karuna
Blom, Efraim	Halikko, Vartsala	1766	19	Perniö
Cajalén, Anders	Vehmaan emäseurakunta, Wijais	1774-1775	23	Turku
Calonius, Johan	Masku, Taimo	1767-1768	26	Saarjärvi
Collin, Fredrik	Turku	1767	24	Ruovesi
Ekebom, Mikael	Masku, Maarian Paattinen, Ullais	1766	24	Merimasku
Elmgren, Pehr	Mynämäki, Rymättylä, Maanpäätä	1767	21	Rogberga(Ruotsi)
Enckell, Henrik	Mynämäki, Lemu, Louhisaari	1770-1774	39	Kauhava
Enroth, Vilhelm Johan	Mynämäki, Kallis	1770-1774	19	Uusikaupunki
Favorin,	Piikkiö, Kuusisto	1771		
Finberg, Johan	Piikkiö, Parainen, Stormälö	1770-1771	24	
Foerander, Jakob	Masku, Nousiainen, Nynäis	1766	33	Hattula?
Forslin, Mikael	Piikkiö, Parainen, Kuitia	1773	28	Vähäkylä
Fortelius, Gabriel	Piikkiö, Kuusisto	1766-1770	21	Merikarvia
Gestrin, Fabian	Turku	1766	27	Elimäki
Gråå, Fredrik	Masku, Pöytyä, Yläneenkartano	1774	20	Rauma
Haberfelt, Gabriel	Vehmaan emäseurakunta, Pihloinen	1766	24	Mouhijärvi
Hallqvist, Petter Erik	Vehmaan emäseurakunta, Maarjärvi	1772	18	Södermanland (Ruotsi)
Hammarin, Henrik	Halikko, Uskela, Romsila	1766-1767	20	Pertteli
Hedeen, Lars Johan	Halikko, Uskela, Läppis	1766-1769	22	Mynämäki
Heerman, Jeremias	Mynämäki, Majalais	1766-1768	28	Karjalohja
Hellenius, Johan	Vehmaan emäseurakunta, Wijais	1769-1773	18	Kuukainen
Hijander, Johan	Piikkiö, Sauvo, Paadlainen	1774-1775	18	Turku
Hirn, Daniel	Mynämäki, Nauvo, Walters	1769	25	Systemä
Holm, Alexander	Vehmaa, Taivassalon emäseurakunta, Wähax	1773	21	Lieto
Höckert, Lars Johan	Vehmaa, Taivassalo, Fagermäis	1775	22	Pori
Hörning, Johan Fredrik	Piikkiö, Parainen, Kuitia	1775	23	Kuopio
Kellgren, Johan Henrik	Mynämäki, Lemu, Louhisaari	1775	24	Floby (Ruotsi)
Kellgren, Johan Henrik	Masku, Raisio, Perno gård	1772	21	Floby (Ruotsi)
Kellgren, Johan Henrik	Halikko, Uskela, Läppis	1771	20	Floby (Ruotsi)
Ladde, Herman	Mynämäki, Karcokis	1768	29	Jokioinen
Leman, Anders	Mynämäki, Lempiskallio	1766	36	Lemu
Leman, Anders	Mynämäki, Rymättylä, Curala	1771-1772	41	Lemu

Lemström, Johan	Mynämäki, Rymättylä, Curala	1773-1775	25	Turku
Levan, Erik	Mynämäki, Merimasku, Kaxois	1767-1769	21	Karjalohja
Linatius, Karl Fredrik	Halikko, Kemiö, Gästerby	1770-1771	23	Laukaa
Lindberg, Gustaf	Halikko, Kemiö, Wikssvidia	1768	18	Uusimaa
Lindberg, Gustaf	Halikko, Kemiö, Gammelby	1768, 1775	25	Uusimaa
Lihander, Johan	Mynämäki, Nauvo, Siählöö	1768	26	Hämeenkyrö
Lohman, Adolf Erik	Vehmaan emäseurakunta, Pihlöinen	1774	22	Nousiainen
Lohman, Johan Diedrich	Masku, Maarian Paattinen, Ullais	1770-1774	20	Nousiainen
Lund, Karl	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1775	24	Stenberg (Ruotsi)
Melander, Gabriel	Mynämäki, Nauvo, Ernholm	1766-1775	36	Pyhämää
Mollenius, Johan	Halikko, Händäla	1775	26	Salo
Möller, Samuel	Turku	1766	23	Sauvo
Nackleen	Halikko, Perniö, Pattu	1774		
Nochterus, Mikael	Masku, Nousiainen, Sukkinen	1769-1771	26	Uskela
Normeen	Halikko, Vartsala	1766		
Palander, Lars	Halikko, Uskela, Lattis	1773	29	Tyrväntö
Pelander, Anders	Mynämäki, Merimasku, Kaxois	1767		Turku
Pihlman,	Halikko, Vartsala	1766		
Pihlstedt, Jonas	Vehmaa, Lokalahdi, Haarois	1775	26	Kisko
Poppius, Martin Henrik	Turku	1775	24	Joroinen
Portelius, Anders	Vehmaa, Taivassalon emäseurakunta, Ströma	1768	28	Nousiainen
Porthan, Henrik Gabriel	Turku	1767-1768	28	Vitasaari
Portman, Gabriel	Turku	1766		
Ringboon, Simon	Turku	1767-1768, 1771-1772	19	Turku
Råberg, Johan tai Matias	Halikko, Händäla	1766		
Sahrström, Johan	Mynämäki, Nauvo, Prostvik	1773-1774	23	Paimio
Sandborg, Immanuel	Vehmaan emäseurakunta, Buotila	1766	24	Pori
Savenius, Salomon	Mynämäki, Nauvo, Prostvik	1767	26	Tuulos
Schulten, Nathanael Gerhard	Mynämäki, Nauvo, Prostvik	1766-1773	16	Nauvo
Snellman, Nils	Turku	1767	26	Vöyri
Sundelin, Johan	Mynämäki, Rymättylä, Maampää	1768	25	Kristinmankaupunki
Tennberg, Johan	Turku	1775		
Tidgren, Gabriel	Vehmaan emäseurakunta, Nuhjala	1771-1773	28	Brunn(Ruotsi)
Tidgren, Gabriel	Turku	1774	31	Brunn(Ruotsi)
Tillenius, Simon	Mynämäki, Kallis	1767-1770	35	Turku
Tillman, Gustaf	Mynämäki, Karckois	1766	24	Parainen
Torsnär,	Halikko, Uskela, Läppis	1773		
Törnqvist, Johan	Halikko, Perniö, Meikilä	1772-1775	21	Turku
Widqvist, Karl Gebhard	Masku, Nousiainen, Sukkinen	1772-1773	21	Kisko
Willstedt, Petter	Halikko, Perniö, Ladugård	1774	34	Sammatti
Willstedt, Petter	Halikko, Perniö, Launa	1766	26	Sammatti
Ågren, Anders	Masku, Marttila, Juswa	1774-1775	23	Turku
Öberg, Anders	Halikko, Perniö, Meikilä	1766-1767	26	Snavlunda(Ruotsi)

Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Laitilan seurakunnan arkiston rippikirja 1762–1767, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1770, Maskun seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Paattisten seurakunnan arkiston rippikirja 1756–1780, Rymättylän seurakunnan arkiston rippikirja 1767–1778, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Paraisten seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Nousiainen seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Sauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1774–1777, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Raison seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Merimaskun seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1776, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1771–1777, Lokalahden seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1780, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1777, Perniön emäseurakunnan arkiston rippikirja 1772–1781.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Halikon henkikirja 1766–1769, 1771–1775, Turun henkikirja 1766–1768, 1771–1775, Vehmaan henkikirja 1766, 1768–1775, Piikkiön henkikirja 1766–1771, Mynämäen henkikirja 1766–1775, Maskun henkikirja 1769–1775.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775; Yrjö Kotivuori, Ylioppilasmatrikkeli 1640 - 1852. Verkkojulkaisu 2005. < <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>>.

Liite 7. Taulukko 4. Tietoa perheistä, joissa kotiopettajat olivat palveluksessa.

Kotiopettajan nimi	Perheen isäntä ja emäntä	Perheen isännän virka	Perheen sääty
Ahlman, Jonas	Michel Harman ja Ulrica vaimo	Kihlakunnan henkikirjuri	Aateilton säätyläistä
Amgrén, Johan	Johan Christer von Hohenhausen ja Juliana Müller	Inspehtori(tilanhoitaja)	Aateli
Arelin, Johan	Daniel Gadolin ja Anna Maria Papke	Läänikkamreeri, maanmittari	Aateilton säätyläistä
Arenius, Johan	Carl Krook ja Vendla Charlotta Cedermarek	Etelä-Suomen laamanni	Aateilton säätyläistä
Arenius, Johan	Didrik Johan Schlyerim leski Eva Charlotta Vellingk	Turun läänin jalkaväkirykmentin rykmentinkirjuri, komissaari	Aateilton säätyläistä
Bange, Gustaf	Gustav Laureen ja Barbro vaimo	Kruunuvouti	Aateilton säätyläistä
Bergstedt, Nikodemus	Carl Krook ja Vendla Charlotta Cedermarek	Etelä-Suomen laamanni	Aateilton säätyläistä
Bergström, Simon	Johan Johansson Hollmén ja Anna Lisa Boelius	Varanimismies	Aateilton säätyläistä
Blom, Efraim	Magnus Hall ja Maria Beata Vidbom	Kapteeni	Aateilton säätyläistä
Cajalén, Anders	Nils Henrik Sacklén ja Maria Kristina Thuronius	Kihlakunnan tuomari	Aateilton säätyläistä
Calonius, Johan	Jakob Daniel Medther ja Katarina Charlotta von Rohr	Henkirakennusrykmentin sotatuomari	Aateilton säätyläistä
Collin, Fredrik	Karl Lagerberg ja Barbara Katarina Hising	Turun hovioikeuden varapresidentti	Aateli
Ekebohm, Mikael	Nils Gyldén ja Katarina Hiller	Kruunuvouti	Aateilton säätyläistä
Enckell, Henrik	Karl Johan de la Myle ja Agatha Lovisa von Brunnengreber	Kapteeni	Aateli
Elmngren, Pehr	Herman Fleming ja Anna Sophia Rehbinder	Paroni ja hovijunkkari	Aateli
Enroth, Johan Vilhelm	Carl Rödlin ja Hedvig Mønson	Kruunuvouti	Aateilton säätyläistä
Favorin,	Brendt Otto Stackelberg ja Amalia Elisabeth von Ellrichhausen	Sotamarsalkka ja vapaaherra	Aateli
Finberg, Johan	Carl Friedrich Starck ja Magdalena Charlotta de la Motte	Luutnantti	Aateli
Foerander, Jakob	Friedrich de Delvig ja Andreea Maria Gyllenberg	Yliluutnantti ja ritari	Aateli
Forslin, Mikael	Simon Petter Rothstein ja Ulrica Baar	Hovin intendentti	Aateilton säätyläistä
Fortelius, Gabriel	Brendt Otto Stackelberg ja Amalia Elisabeth von Ellrichhausen	Sotamarsalkka ja vapaaherra	Aateli
Gestrin, Fabian	Julius Fredrik Ritz ja Sara Margareta Alander	Turun läänin jalkaväkirykmentin rykmentinvälskäri	Aateilton säätyläistä
Grää, Fredrik	Karl Bleckert Lybecker ja Margareta Helena Hising	Paroni ja hovijunkkari	Aateli
Haberfelt, Gabriel	Ernst Gustaf von Willebrand ja Sofia Catharina Jägerhorn af Spurila	Kapteeni	Aateli
Hallqvist, Petter Erik	Carl Krook ja Vendla Charlotta Cedermarek	Etelä-Suomen laamanni	Aateilton säätyläistä
Hammarin, Henrik	Kristoffer Federley ja Maria Elisabeth Wialenius	Ylä-Satakunnan alaosan kihlakunnan henkikirjuri	Aateilton säätyläistä
Hedeon, Lars Johan	Jakob Johan Sacklén ja Hedvig Lanaeus	Kihlakuntien tuomari	Aateilton säätyläistä
Heerman, Jeremias	Karl Didrik von Wachenfeldt ja Kristina Magdalena Ekman	Majuri Turun läänin jalkaväkirykmentissä	Aateli
Helenius, Johan	Nils Henrik Sacklén ja Maria Kristina Thuronius	Kihlakunnan tuomari	Aateilton säätyläistä
Hiljander, Johan	Daniel Gadolin ja Anna Maria Papke	Maanmittari ja lääninkamreeri	Aateilton säätyläistä
Hirn, Daniel	Gabriel Haartman ja Margareta Lithander	Kruunuvouti ja varalääninkamreeri	Aateilton säätyläistä
Holm, Alexander	Ulrik Gyllenskepp ja Ulrica Christina Ehrenhielm	Kapteeni	Aateli
Höckert, Lars Johan	Gustaf Wirtfoth ja Sara Katarina Tesche	Tilanomistaja ja kauppias	Aateilton säätyläistä
Hörning, Johan Fredrik	Simon Petter Rothstein ja Ulrica Baar	Hovin intendentti	Aateilton säätyläistä
Kellgren, Johan Henrik	Herman Fleming ja Anna Sophia Rehbinder	Paroni ja hovijunkkari	Aateli
Kellgren, Johan Henrik	Ulrik Wallensterna ja Margaretha Lanaeus	Laamanni	Aateli
Kellgren, Johan Henrik	Jakob Johan Sacklén ja Hedvig Lanaeus	Kihlakuntien tuomari	Aateilton säätyläistä
Ladde, Herman	Magnus Granbohm ja Magdalena Eleonora Tillman	Aateilipuolisen Suomen komppanian katselmuskirjuri, rykmentinkirjuri	Aateilton säätyläistä
Leman, Anders	Johan Avolin ja Vaiborg Juvenius	Kruunuvouti	Aateilton säätyläistä
Leman, Anders	Matts Sällin ja Johanna Elisabeth Stening	Rymättylän nimismies	Aateilton säätyläistä

Lemström, Johan	Matts Sallin ja Johanna Elisabet Stening	Rymättylän nimismies	Aateliton säätyläistö
Levan, Erik	Anders Lars Pacchalenius ja Hedvig Bartram	Merimaskun Kaksosten pehtori(tilanhoitaja), rusthollari	Aateliton säätyläistö
Limatius, Karl Fredrik	Otto Wilhelm Rosenley ja Eva Juliana von Starck	Lutnantti	Aateli
Lindberg, Gustaf	Johan Christer von Hohenhausen ja Juliana Müller	Inspehtori(tilanhoitaja)	Aateli
Lindberg, Gustaf	Friedrich Aminoff ja Anna Elisabet Gjöb	Lutnantti ja vääpeli	Aateli
Lithander, Johan	Gabriel Haartman ja Margareta Lithander	Kruunuvouti ja varakäminkamreeri	Aateliton säätyläistö
Lohman, Adolf Erik	Ernst Gustaf von Willebrand ja Sofia Catharina Jägerhorn af Spurila	Kapteeni	Aateli
Lohman, Johan Diedrich	Nils Gylden ja Maria Ström	Kruunuvouti	Aateliton säätyläistö
Lund, Karl	Samuel Magnus Ehrenmalin ja Renata Juliana Åkerhielm	Hovioikeudenneuvos	Aateli
Melander, Gabriel	Simon Wessell ja Maria Melander	Nimismies ja komissaari	Aateliton säätyläistö
Mollenius, Johan	Erik Kristersson Sevon ja Ulrika Pettersdotter Lindeberg	Varanotaari	Aateliton säätyläistö
Möller, Samuel	Karl Lagerborg ja ja Barbara Katarina Hising	Turun hovioikeuden varapresidentti	Aateli
Nackleen	Gabriel Carpeus ja Lena vaimo	Ylimääräinen insinööri	Aateliton säätyläistö
Nochterus, Mikael	Carl Johan von Willebrand ja Agneta Lilliestierna	Kapteeni	Aateli
Normeen	Magnus Hall ja Maria Beata Vidbom	Kapteeni	Aateliton säätyläistö
Palander, Lars	Magnus Hall ja Maria Beata Vidbom	Kapteeni	Aateli
Pelander, Anders	Anders Lars Pacchalenius ja Hedvig Bartram	Merimaskun Kaksosten pehtori(tilanhoitaja)	Aateliton säätyläistö
Pihlman,	Magnus Hall ja Maria Beata Vidbom	Kapteeni	Aateliton säätyläistö
Pihlstedt, Jonas	Elias Gestrin ja Anna Stina Feibom	Vääpeli	Aateliton säätyläistö
Poppus, Martin Henrik	Carl Gustaf Löstman ja Catharina	Sotatuomari	Aateliton säätyläistö
Portelius, Anders	Friedrich de Deivig ja Andreetta Maria Gyllenborg	Ylihuutnantti ja ritari	Aateli
Portman, Henrik Gabriel	Pehr Juslén ja Johanna Paleen	Hovioikeudenneuvos	Aateliton säätyläistö
Portman, Gabriel*	Pehr Juslén ja Johanna Paleen	Hovioikeudenneuvos	Aateliton säätyläistö
Ringbom, Simon	Joakim von Glan ja Helena Margareta Kreij	Hovioikeudenneuvos	Aateliton säätyläistö
Räberg, Johan tai Matias	Erik Kristersson Sevon ja Ulrika Pettersdotter Lindeberg	Varanotaari	Aateliton säätyläistö
Sahström, Johan	Gabriel Hageberg ja Beata Maria Palander	Lutnantti	Aateliton säätyläistö
Sandborg, Immanuel	Johan Henrik Neubohm ja Magdalena Moberg	Vääpeli	Aateliton säätyläistö
Savenius, Salomon	Gabriel Hageberg ja Beata Maria Palander	Lutnantti	Aateliton säätyläistö
Schulten, Nathanael Gerhard	Gabriel Hageberg ja Beata Maria Palander	Lutnantti	Aateliton säätyläistö
Snelman, Nils	Henrik Pipping ja Katarina Margareta Kiühl	Hovioikeudenneuvos	Aateliton säätyläistö
Sundelin, Johan	Carl Johan De la Myle ja Agatha Lovisa von Brunnegreber	Kapteeni	Aateli
Tennberg, Johan	Karl Ullner ja Elisabet Margareta Eneskjöld	Tukholman oikeusormestari ja laamanni	Aateli
Tidgren, Gabriel	Samuel Magnus Ehrenmalin ja Renata Juliana Åkerhielm	Hovioikeudenneuvos	Aateli
Tidgren, Gabriel	Joakim von Glan ja Helena Margareta Kreij	Hovioikeudenneuvos	Aateliton säätyläistö
Tillenius, Simon	Carl Rödlin ja Hedvig Monsen	Kruunuvouti	Aateliton säätyläistö
Tillman, Gustaf	Magnus Granbohm ja Magdalena Eleonora Tillman	Aatellispuolisen Suomen komppanian katselmuskirjuri, rykmentinkirjuri	Aateliton säätyläistö
Torsnär,*	Jacob Johan Sackelén ja Hedvig Lanæus	Tuomari	Aateliton säätyläistö
Törnqvist, Johan	Johan Christoffer von Morianin leski Renata Nieroth	Laamanni	Aateli
Widqvist, Karl Gebhard	Carl Johan von Willebrand ja Agneta Lilliestierna	Kapteeni	Aateli
Willstedt, Petter	Olof Muncktel ja Margareta Carlbohm	Kuuston ruokinpätruuna	Aateliton säätyläistö
Willstedt, Petter	Gustaf Eklöf ja Kristina Lindeberg	Kornetti	Aateliton säätyläistö
Ågren, Anders	Julius Hallonblad ja Hedvig Kristiana von Loos	Vääpeli	Aateliton säätyläistö
Öberg, Anders	Johan Christoffer von Morianin leski Renata Nieroth	Laamanni	Aateli

Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Kieikon seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Laitilan seurakunnan arkiston rippikirja 1762–1767, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1770, Maskun seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Paattisten seurakunnan arkiston rippikirja 1756–1780, Rymättylän seurakunnan arkiston rippikirja 1767–1778, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Paraisten seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Nousiaisten seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Sauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1774–1777, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Raison seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Merimaskun seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1776,

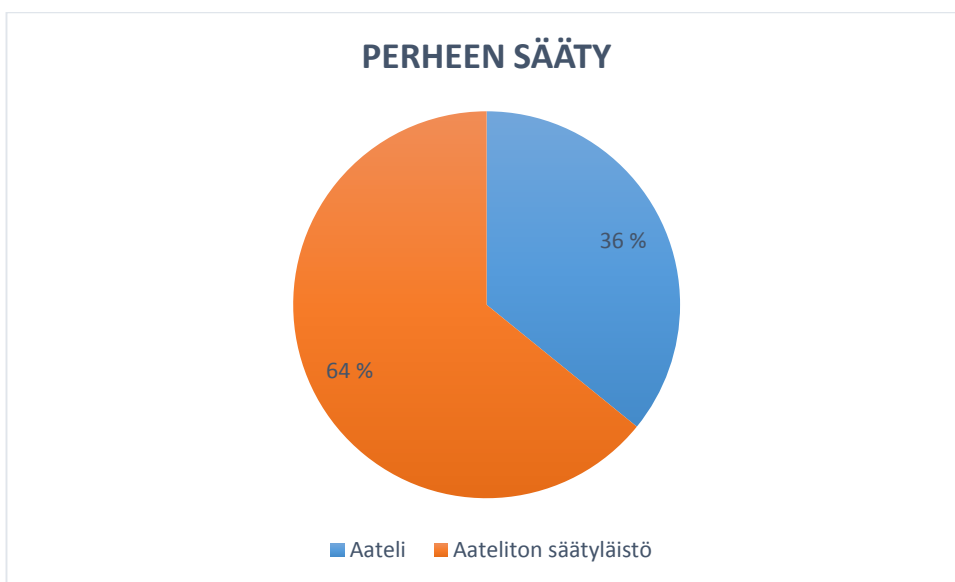
Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1771–1777, Lokalahden seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1780, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1777, Perniön emäseurakunnan arkiston rippikirja 1772–1781.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Halikon henkikirja 1766–1769, 1771–1775, Turun henkikirja 1766–1768, 1771–1775, Vehmaan henkikirja 1766, 1768–1775, Piikkiön henkikirja 1766–1771, Mynämäen henkikirja 1766–1775, Maskun henkikirja 1769–1775.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775; Yrjö Kotivuori, Ylioppilasmatrikkeli 1640 - 1852. Verkkojulkaisu 2005. < <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>>.

Liite 8. Kaavio 4. Kotiopettajan palkkaaman perheen sääty

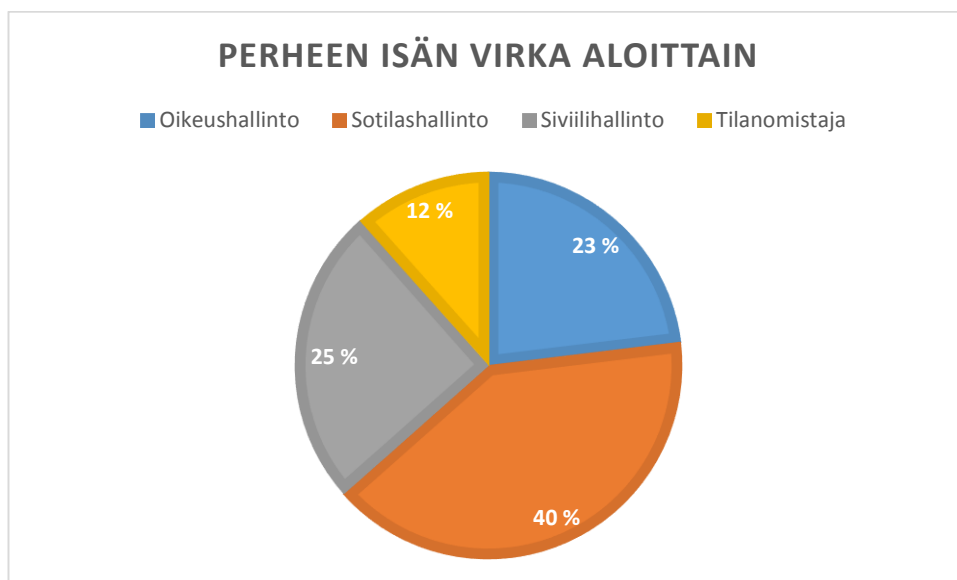
Perheen sääty	Perheiden lukumäärä
Aateli	19
Aateliton säätyläistö	34

Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775

Liite 9. Kaavio 5. Perheen isän virkojen lukumäärä aloittain

Virka	Perheen isäntien virkojen lukumäärä aloittain
Oikeushallinto	12
Sotilashallinto	21
Siviilihallinto	13
Tilanomistaja	6

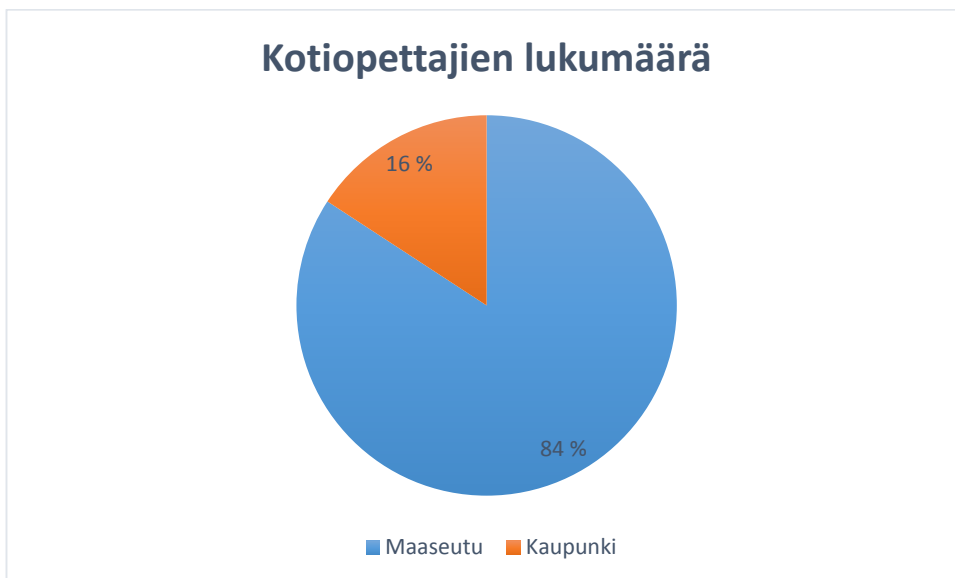
Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Laitilan seurakunnan arkiston rippikirja 1762–1767, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1770, Maskun seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Paattisten seurakunnan arkiston rippikirja 1756–1780, Rymättylän seurakunnan arkiston rippikirja 1767–1778, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Paraisten seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Nousiaisten seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Sauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1774–1777, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Raison seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Merimaskun seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1776, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1771–1777, Lokalahden seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1780, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1777, Perniön emäseurakunnan arkiston rippikirja 1772–1781.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Halikon henkikirja 1766–1769, 1771–1775, Turun henkikirja 1766–1768, 1771–1775, Vehmaan henkikirja 1766, 1768–1775, Piikkiön henkikirja 1766–1771, Mynämäen henkikirja 1766–1775, Maskun henkikirja 1769–1775.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775.

Liite 10. Kaavio 6. Kotiopettajien palveluspaikan sijainti tutkimusalueella.

Palveluspaikan sijainti	Kotiopettajien lukumäärä
Maaseutu	48
Kaupunki	9

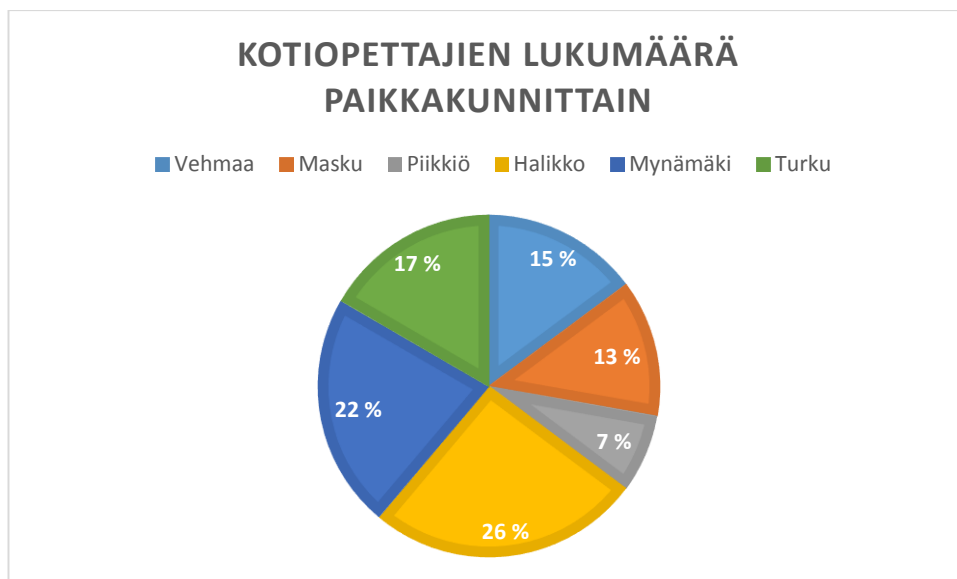
Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Laitilan seurakunnan arkiston rippikirja 1762–1767, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1770, Maskun seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Paattisten seurakunnan arkiston rippikirja 1756–1780, Rymättylän seurakunnan arkiston rippikirja 1767–1778, Lemun seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1782, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Paraisten seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Nousiaisten seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Sauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1774–1777, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Merimaskun seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1776, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1771–1777, Lokalahden seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1780, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1777, Perniön emäseurakunnan arkiston rippikirja 1772–1781.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Halikon henkikirja 1766–1769, 1771–1775, Turun henkikirja 1766–1768, 1771–1775, Vehmaan henkikirja 1766, 1768–1775, Piikkiön henkikirja 1766–1771, Mynämäen henkikirja 1766–1775, Maskun henkikirja 1769–1775,

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775;

Liite 11. Kaavio 7. Kotiopettajien lukumäärä paikkakunnittain

Paikkakunta	Kotiopettajien lukumäärä paikkakunnittain
Vehmaa	8
Masku	7
Piikkiö	4
Halikko	14
Mynämäki	12
Turku	9

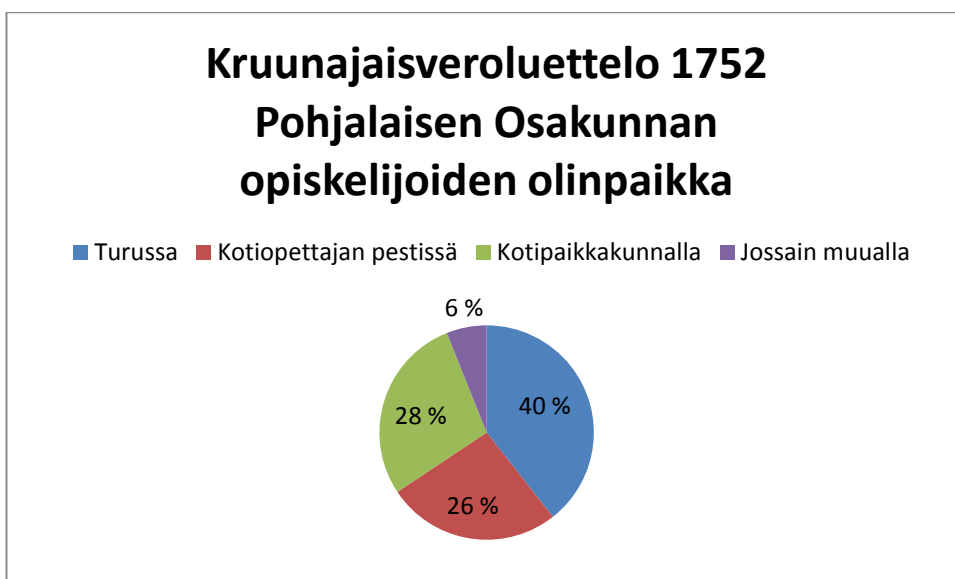

Lähde: KA digitaaliarkisto. Rippikirjat: Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Vehmaan seurakunnan arkiston rippikirja 1768–1773, Laitilan seurakunnan arkiston rippikirja 1762–1767, Kemiön seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1770, Maskun seurakunnan arkiston rippikirja 1758–1769, Paattisten seurakunnan arkiston rippikirja 1756–1780, Rymättylän seurakunnan arkiston rippikirja 1767–1778, Lemun seurakunnan rippikirja 1769–1782, Mynämäen seurakunnan arkiston rippikirja 1765–1770 ja 1771–1776, Paraisten seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1774, Nousiaisten seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Pöytyän seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1777, Sauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1774–1777, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1766–1771, Raision seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1789, Merimaskun seurakunnan arkiston rippikirja 1764–1776, Halikon seurakunnan arkiston rippikirja 1771–1777, Lokalahden seurakunnan arkiston rippikirja 1769–1780, Nauvon seurakunnan arkiston rippikirja 1772–1777, Perniön emäseurakunnan arkiston rippikirja 1772–1781.

KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Halikon henkikirja 1766–1769, 1771–1775, Turun henkikirja 1766–1768, 1771–1775, Vehmaan henkikirja 1766, 1768–1775, Piikkiön henkikirja 1766–1771, Mynämäen henkikirja 1766–1775, Maskun henkikirja 1769–1775.

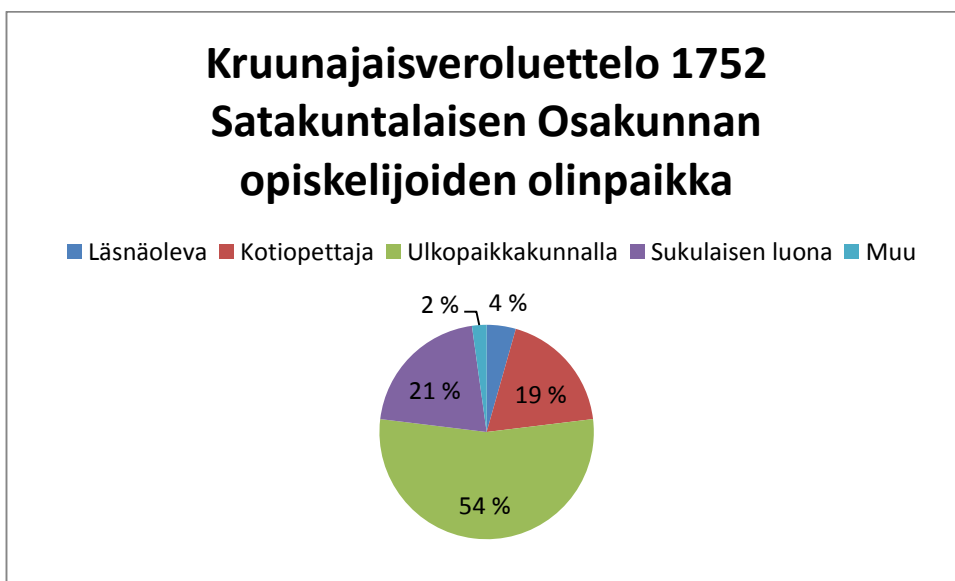
KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirjat: 1766–1775;

Liite 12. Kaavio 8. Pohjalaisen Osakunnan opiskelijoiden olinpaikka 1752.

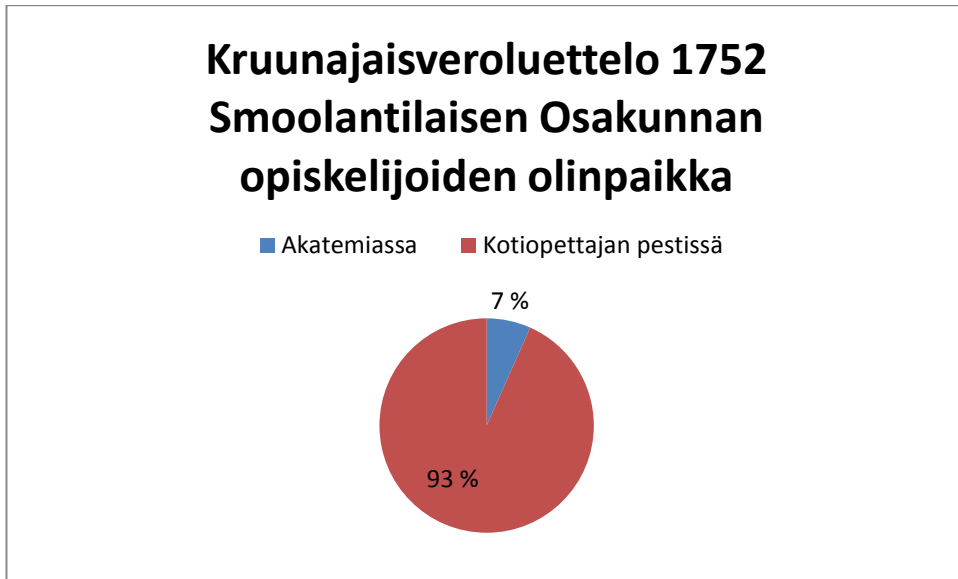
Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1752, s. 3656–3659.

Liite 13. Kaavio 9. Satakuntalaisen Osakunnan opiskelijoiden olinpaikka 1752.

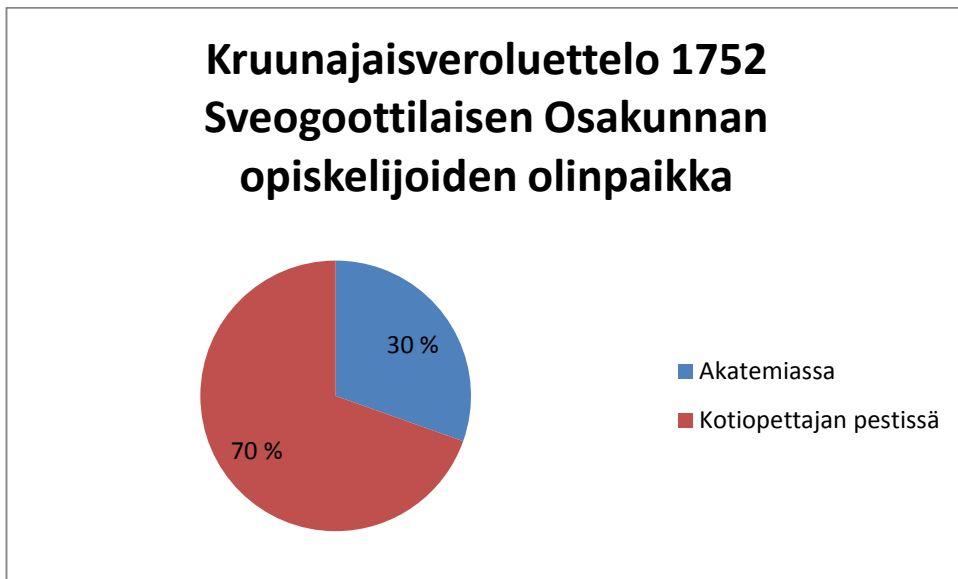
Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1752, s. 3660–3662.

Liite 14. Kaavio 10. Smoolantilaisen Osakunnan opiskelijoiden olinpaikka.

Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1752, s.3666–3667.

Liite 15. Kaavio 11. Sveogoottilaisen osakunnan opiskelijoiden olinpaikka.

Lähde: KA digitaaliarkisto. Läänintilit. Turun ja Porin läänin tilejä. Tositekirja 1752, s.3666.